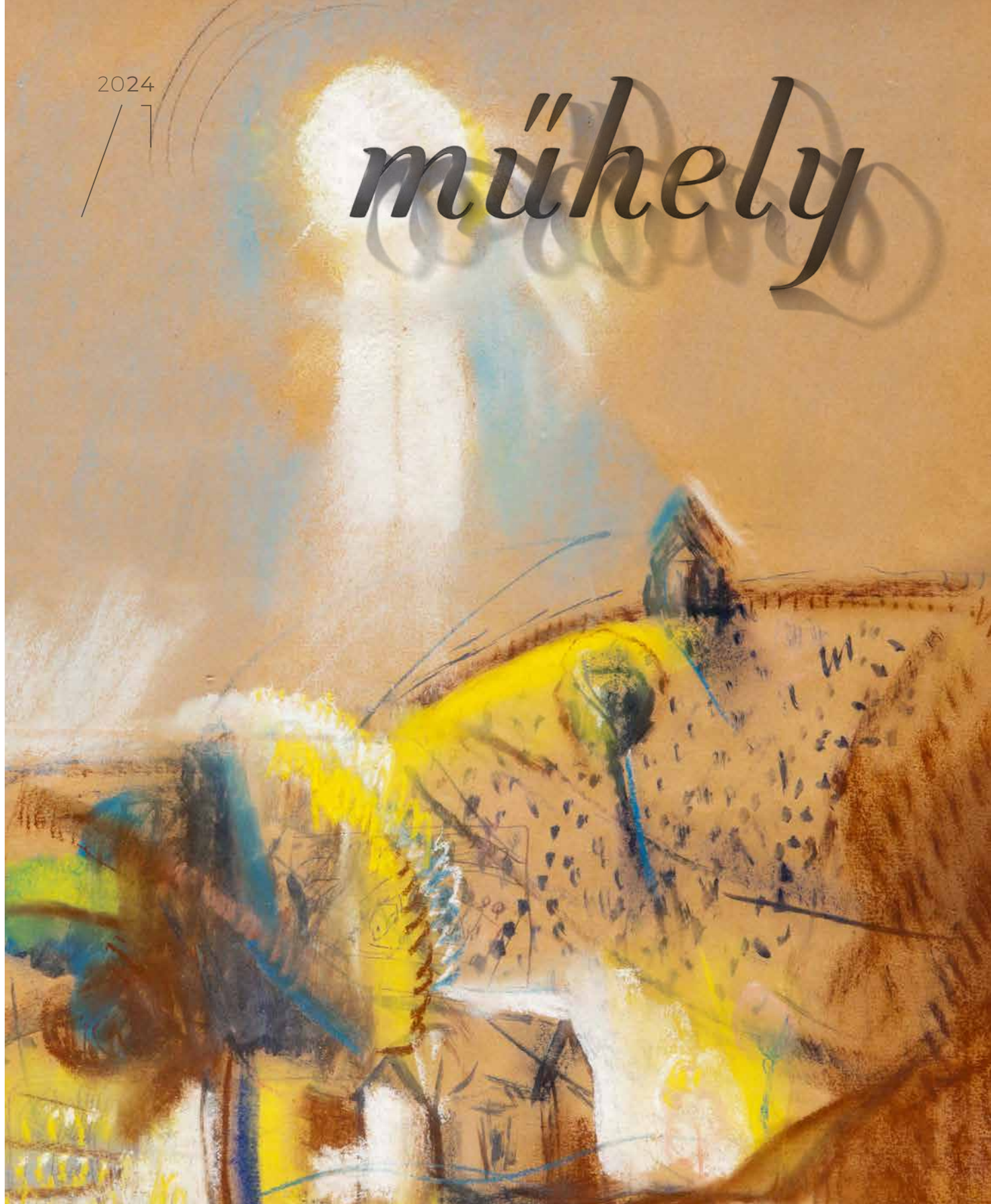

2024

műhely

Vörös Viktória, Mechat Zina, Gál Frenec, Boda Magdolna, Tatár Sándor, Fekete Richárd, Schön Károly, Halmosi Sándor, Arató Zsófia, Fellingner Károly, Botos Ferenc, Demeter Arnold versei; A Tehetséggondozó Műhelyben: **Papffy Mihály** versei; **Czilczer Olga** és **Halmai Tamás** esszéje Rába György emlékére; **Pápai Emese, Hamvas Levente Péter, Maros Márk** tanulmánya; **Sokcsevits Judit Ráhel, Sótanyi Gábor, Nagy Krisztina Léna, Zámbó Tamás, Csikai Gábor, Murányi Sándor Olivér** prózája; kritikák Annie Ernaux (**Enesey Diána**), Nagy Gabriella (**Domján Edit**), Villányi G. András (**Juhász Attila**), Claire Keegan (**O. Réti Zsófia**) köteteiről; képválogatás az újjászervezett győri Radnai-gyűjtemény anyagából

Medgyessy Ferenc (1881–1958): Kis lovas, 1915, bronz , 22,5 cm

Kulturális folyóirat
Megjelenik kéthavonta
2024. XLVII. évfolyam, 1. szám

Kiadja:
a Műhely Folyóiratkiadó Nonprofit
Korlátolt Felelősségű Társaság.

A kiadásért felel:
Horváth Nóra ügyvezető.

Szerkesztőség:
9022 Győr, Rákóczi u. 1.
Levél cím: 9002 Győr, Pf. 45.
Tel.: 96/326-845
E-mail: szerkesztoseg@gyorimuhely.hu
Honlap: www.gyorimuhely.hu
Facebook:
<https://hu-hu.facebook.com/muhely.folyoirat/>

Főszerkesztő:
HORVÁTH NÓRA

Szerkesztők:
TAKÁCS NÁNDOR
(vers és próza)

HORVÁTH-MÁRJÁNOVICS DIÁNA
(kritika)

KURCSIS LÁSZLÓ
(kiadványszerkesztő grafikus)

Szerkesztőségi titkár:
SZIKONYA GABRIELLA

Tördelés:
VISIONEXT Vizuális Stúdió, Győr

A Műhely nyomdai partnere:
PALATIA Nyomda és Kiadó Kft., Győr
Felelős nyomdavezető:
Radek József ügyvezető igazgató

ISSN 0138-922X (Print)
ISSN 3057-8914 (Online)

Az új címfórmát, logót
és a hozzájuk kapcsolódó
animációt (www.gyorimuhely.hu)
Farkas Gergő Tamás tervezte.

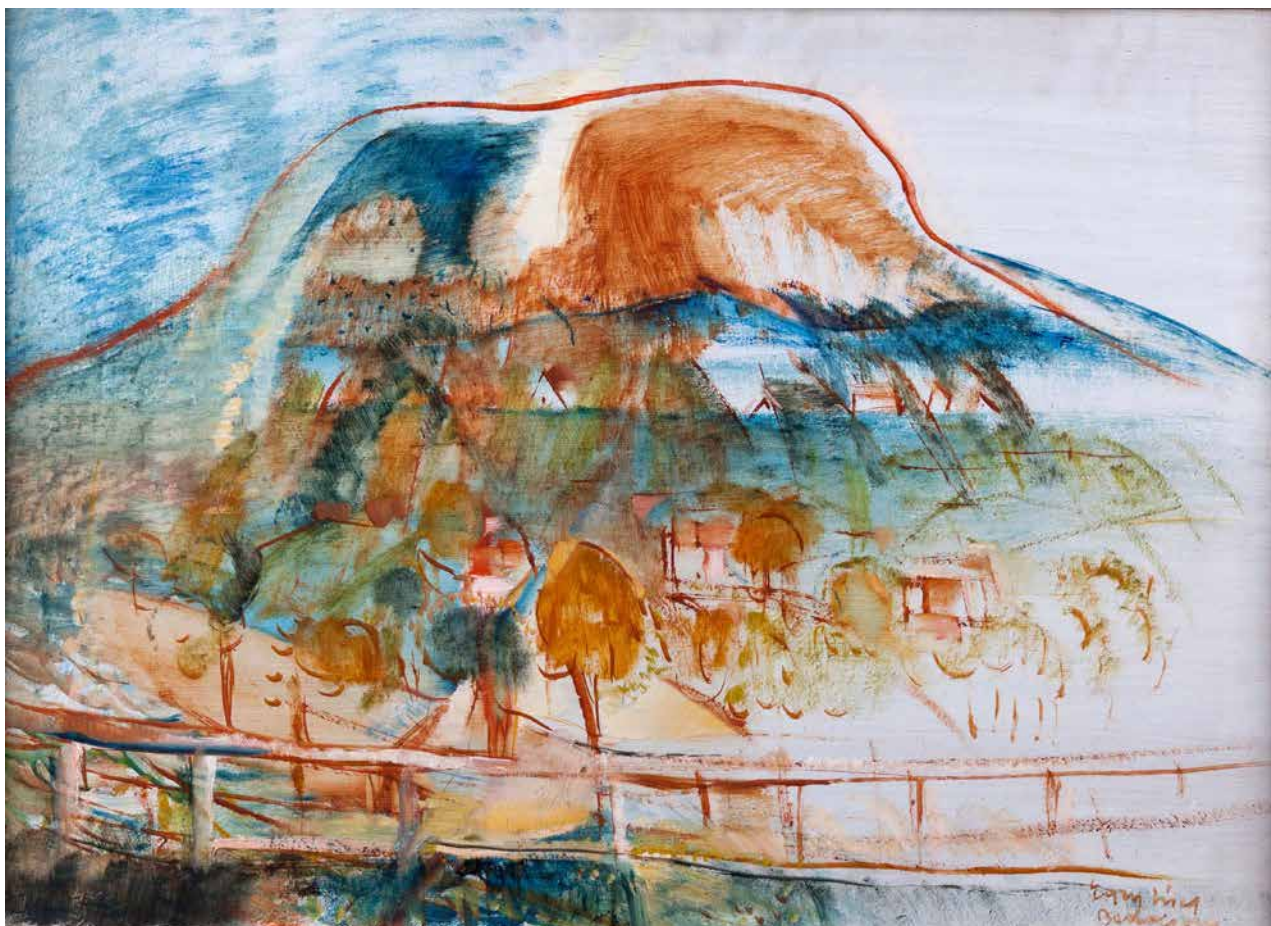
A képanyagot köszönjük a
győri Rómer Flóris Művészeti
és Történeti Múzeumnak, az
intézmény igazgatójának – Székely
Zoltánnak – és dr. Pápai Emese
művészettörténésznek.

Hosszú hallgatás után, kérem, fogadják sok szeretettel a *Műhely* legújabb számát, melynek hónapokig tartó előállítását alatt újjászületett a folyóirat. Főszerkesztőként úgy érezhettem, hogy szélviharban küszködve el kell ismernem a vesztes csata eredményét, de valamiért mégsem akartam elfogadni, hogy a totális pénztelenség okozza egy ilyen régi szellemi műhely végét. Vártam, elhatároztuk, hogy átmenetileg online jelenünk meg, folyamatosan kerestem a menekülési útvonalakat, szerkesztőtársaim megállás nélkül gondozták a beérkező kéziratokat, én pedig képtelen voltam megírni a print kiadás végének bejelentését. Pár héttel ezelőtt sorsszerű volt találkozásom Radek Józseffel, a Palatia Nyomda tulajdonosával, aki a legváratlanabb helyen véletlenül felbukkanva, rövid beszélgetésünk során kijelentette, hogy szeretné felajánlani a segítségét, és a következőkben átvállalni a *Műhely* kiadásának költségeit. Több napig nem tértem napirendre a rendkívüli felajánlás nagyvonalúságától. A győriei kívül kevesen tudják, hogy a Radek József vezette Palatia Nyomda készíti évtizedek óta a *Műhely* lapszámaint, mindig a legnagyobb szakmai hozzáértéssel, pontosan, és a kiadó számára a legkedvezőbb megoldásokat találva. Számtalanszor mentette ki a *Műhelyt* nehéz helyzetéből a múltban, de ez most egészen más helyzet. Olvasóink és szerzőink bizonyára érzékelték a nehézségeket, de sokan azt gondolták, hogy ha megjelenhetett egy olyan csodás tematikus szám, mint a 2023/5–6-os *(Ön)életrajz – (Ön)arckép*, nem lehet olyan nagy a baj. Viszont szerkesztőtársaimmal attól féltünk, hogy az a duplaszám jelenti a befejezést, hisz irodalmi pályázatok híján fenntarthatatlanná vált a kiadás, hiába dolgozik már mindenki hónapok óta ingyen a szerkesztőségben. Tudniuk kell, hogy a Műhely Kft.-nek egy alkalmazottja sincs, aszerint boldogulunk, ahogy a pályázatok engedik. Nagyon büszkék vagyunk párhuzamos (irodalmi és képzőművészeti) tehetséggondozó programunkra, amit szintén fájó szívvel engedtünk volna el. Nem tudjuk, mit hoz a jövő, hogyan alakulnak támogatásaink, de egyelőre nem kell kijelentenünk, hogy többé nem foghatják kezükbe az olvasók a *Műhelyt*. Valószínűleg nincs még egy irodalmi, kulturális folyóirat Magyarországon, amibe a szerzők az elmúlt időszakban már ingyen küldték el írásait, amelynél a szerkesztők ingyen gondozzák a kéziratokat, a nyomdaköltséget pedig a nyomda állja, mentesítve ezzel a kiadót. Az első két eset sajnos sok folyóirat számára ismerős, de e három tényező együttállását egyedinek gondolom. Talán mindenki ugyanazt érzi – hogy nem hagyhatunk veszni egy ilyen nagy hagyományú folyóiratot, és inkább át kell vezetnünk a jövőbe, egy új helyzetbe, új ötletekkel, vállalva az átmeneti nehézségeket. Óriási köszönet mindenkinek, aki munkájával, felajánlásával hozzásegítette az idén 46 évesse váló *Műhelyt*, hogy elkerülje a korai halált. Soraim talán a szokottnál is szentimentálisabbnak tűnnek, de csak azok érezhetik át igazán azt az érzelmi hullámvasutat, melyen a tavasz kezdete óta utazunk, akik cég- vagy kiadóvezetőként voltak már hasonló helyzetben. A *Műhely* helyzete tehát még nem oldódott meg, de egy fantasztikus mecénás, a Palatia segítségével megmaradhat a print kiadás, és ezzel megmarad a lehetőség, hogy a jövőben is készítsünk olyan rendkívüli gyűjtői példányokat, mint amilyen az *(Ön)életrajz – (Ön)arckép* 50 számozott, díszdobozos példánya is volt. Aki a kiadvány után érdeklődik, kérem, a kiadónál jelezze, mert csak nálunk rendelhető!

A Műhely 2024/1-es száma tehát először online jelenik meg a folyóirat weboldalán, majd papír alapon is, hamarosan!

Horváth Nóra
főszerkesztő

Egrý József (1883–1951): Badacsony, 1931, karton, olaj, 49,5x69,7 cm

Tartalom

PÁPAI EMESE:	A modern Árkádia tájain	5
A KÉPEK JEGYZÉKE		12
•		
CZILCZER OLGA:	Emlékezés Rába Györgyre	13
HALMAI TAMÁS:	Misztikum és racionalitás.....	16
VÖRÖS VIKTÓRIA:	Rába György tájain	18
•		
HAMVAS LEVENTE PÉTER:	A rítus ereje. Teatralitás és terápiás hatás összefüggése a szabadkőműves beavatás vallásos kontextusában.....	20
•		
MAROS MÁRK:	Utópián innen és túl – Tatalom-, társadalom- és kultúraképzetek Szathmári Sándor <i>Kazohinia</i> című regényében	29
•		
MECHIAT ZINA:	Egy könnycsont margójára.....	35
GÁL FERENC:	Járó föld.....	36
BODA MAGDOLNA:	elveszett paradicsom	37
	takarítók.....	38
	folynoson.....	38
TATÁR SÁNDOR:	Magánymadeleine	39
FEKETE RICHÁRD:	Álomgyakorlatok.....	40
SCHÖN KÁROLY:	Négyemeletes	42
	Zsófi	43
	Szabadságot Angela Davisnek	44
HALMOSI SÁNDOR:	Druk	45
	Zarándoklás a cédrusokhoz Selmezbányán.....	45
	Jules és Jim.....	46
	Emberiség minisztérium.....	47
	Bosa.....	47
	Minestrone	47
	Rejtelmek II.....	48

ARATÓ ZSÓFIA:	Pillanatkép.....	49
	Reinkarnáció.....	49
	Kérdés	49
	Séta közben	50
FELLINGER KÁROLY:	Gyűjtőpont	51
BOTOS FERENC:	Ex libris a Műhely <i>Tánc</i> című tematikus számához.....	52
DEMETER ARNOLD:	Feljegyzések a faluról	53
	Hangyasav	54
	Tükörkép	55
	Búzaköd	56

•

TEHETSÉGGONDOZÓ MŰHELY

PAPFFY MIHÁLY:	Halvány fényben	58
	ősz postája.....	59
	art silencieux	59
	látogatás.....	59
	álmatlanság.....	60
	szorítás	60
	örök múlt	60

•

SOKCSEVITS JUDIT

RÁHEL:	Az elvesztegetett lehetőségek listája.....	62
SÓTONYI GÁBOR:	Porcelánkutya.....	63
	Van csatárunk	66
NAGY KRISZTA LÉNA:	Paplanvitorla	69
ZÁMBÓ TAMÁS:	Trutymó.....	70
CSIKAI GÁBOR:	Kórház a falu szélén.....	74
MURÁNYI SÁNDOR		
OLIVÉR:	Zabrzeból Zamarskiba.....	76

•

ENESEY DIÁNA:	Az identitás csomópontjai (Annie Ernaux: <i>Évek</i>).....	78
DOMJÁN EDIT:	Mehetsz az exporttal (Nagy Gabriella: <i>Elviszlek Amerikába</i>)	81
JUHÁSZ ATTILA:	„Hátranézésontológia” – avagy önanalízis és világmagyarázat (Villányi G. András: <i>Orpheusz szerelmei</i>).....	84
O. RÉTI ZSÓFIA:	Karácsonyi csoda karácsony után? (Claire Keegan: <i>Ilyen apróságok</i>).....	89

PÁPAI EMESE

A modern Árkádia tájain

2024

/ 7

Dr. Pápai Emese

(Marosvásárhely, 1974):
művészettörténész,
főmuzeológus. A győri
Rómer Flóris Művészeti
és Történeti Múzeum
20. századi és kortárs
művészettel foglalkozó
munkatársa.

Az idei Múzeumi Világnapon nyílt meg *Modern Árkádia – Két világháború közötti magyar művészet a Radnai-gyűjteményben* – címen az újrarendezett állandó kiállítás az Esterházy-palotában. A tárlat hiánypótló, hiszen a neves gyűjteményt évek óta nem láthatta a közönség. Jól ismert darabjai viszont ezen évek alatt sem pihentek folyamatosan múzeumi raktárak mélyén, főművekként elmaradhatatlan résztvevői voltak a korszakot érintő nagyszabású gyűjteményes kiállításoknak.

Dr. Radnai Béla (1891–1962) ezer darabot is meghaladó, felbecsülhetetlen értékű kollekciónak 1997 óta otthona Győr. A gyűjtemény az ország egyik legjelentősebb 20. századi magyar képzőművészeti magángyűjteménye, ami gyűjtőnemzedékek sorának volt példaképe.

A gyorsírási atyja „nem neveket, hanem műveket” gyűjtött. Gyűjteményét, az 1930-as évek elejétől a második világháború végéig, gyorsíró tankönyveinek jogdíjaiból vásárolta. Legkedvesebb művészei a posztnagybányai iskola hagyományait folytató, a valóságot leíró és elbeszélő formában, érzelemgazdagon bemutató Gresham-kör tagjai voltak. Közülük is elsősorban művészbáratait, Szőnyi István és Egry József festőt, valamint a szobrász Medgyessy Ferencet és Borsos Miklóst fontos kiemelni, akikről jelentős műegyüttes található a gyűjteményben. Radnai Béla gyűjtői ízlése a Gresham asztaltársaság alkotói közül a fiatalabb művészgenerációt tömörítő KUT (Képzőművészek Új Társasága), valamint a Szinyei Társaság egyes művésztárgyaira terjedt ki, akiknek az alkotásai, ahogy fogalmazott: „hatottak rá”. Klasszikusan modernnek mondható ízlésének határai Szőnyi Istvántól Barsay Jenőig, azaz a figurális és valóságú ábrázolásmódtól a konstruktív szemléletig terjedtek. Kora radikális avantgárd törekvései, a nonfiguratív tendenciák elkerülték gyűjtői érdeklődését.

Dr. Radnai Béla a grafikagyűjtés terén alkotott maradandót. Ebben a műfajban a kor már elismert alkotói mellett szívesen kutatta fel és vásárolta tehetséges fiatal művészek egyedi rajzainak és sokszorosított grafikáinak sorát, akik közé például *Szalay Lajos*, *Szabó Vladimir*, *Hincz Gyula*, *Koffán Károly* is tartozott. Szinte csalahatlan kvalitásérzékét a teljes kollekciónagyjából négyötödét kitevő, kiváló minőségű rajzgyűjtemény igazolja, amiből az újrarendezett állandó kiállításon egy reprezentatív válogatás várja az érdeklődő közönséget.

Az Esterházy-palota patinás műemléképületének emeletén tizenkét jelentős Szőnyi István-alkotással indul a tárlat. *Szőnyi István* (1894–1960) festő- és grafikusművész a posztnagybányai iskola egyik legismertebb képviselője, aki 1923-ban találta meg személyes Árkádiáját a festői Dunakanyarban, Zebegényben, ahol végleg le is telepedett. Itt minden inspiráció megvolt, amire a természet titkait kíváncsian fűrkésző művésznek szüksége volt. Élete és művészete a természettel és szűk környezetével, családjával harmóniában teljesedett ki és vált a két világháború közötti magyar művészet egyik legfigyelemreméltóbb, mértékadó teljesítményévé.

A jól ismert lírai hangvételű, derűs portrék, aktok között kiemelt figyelmet érdemel a festő Zsuzsa lányáról készült napfénnel átítatott, bensőséges portréja, ami a kiállítás egyik leglíraibb darabja. A jól ismert zebegényi életképek mellett, mint a *Beszélgetők* (1939) vagy a *Vasárnap délután* (1935) Szőnyi két, az 1930-as években készült, az életművön belül jóval ritkábbnak számító tájképe, a *Zebegényi kert* és a *Gyümölcszedők* is látható.

A festő Radnai Béla legkedvesebb művészbáratai közé tartozott, tőle vásárolta gyűjteménye első kortárs darabját, egy akvarellt.¹ A Radnai-gyűjtemény száznegyvenhét Szőnyi-festménye és grafikája a legnagyobb együttes a kollekciónak, ami a hazai magángyűjtemények anyagában is egyedülálló.

A kiállításon Szőnyi István festményeinek szomszédságban Medgyessy-plasztikák, öt bronz- és egy kőszobor kaptak helyet. *Medgyessy Ferenc* (1881–1958) szobrászművészen a modern magyar plasztika egyik jeles képviselőjét tisztelhetjük. Kőszobrai általában klasszikus tömörség és egy nézetre komponálás jellemzi, amire jó példa a teremben látható sóskúti mészkőből készült *Álló nő* (1931) című nagyméretű szobor, ami egykor több más plasztikával együtt a Cimbalom utcai Radnai-villa kertjét díszítette. Képlasztikáit – mint a *Magvető* (1935) vagy a *Tehervívó férfiak* (*Követ emelő*) (1908) címűt – és érmeit a formák egyszerűségét és tisztaságát kutató,

világos és összegző fogalmazás, monumentális erő hatja át. Ennek az újszerű plasztikai gondolkodásmódnak, letisztult formavilágnak köszönhető egyetemessége és mindenkori aktualitása. A kollekcióban a szobrász több fontos szobra mellett tizenkilenc egyedi rajza és szoborvázlata is megtalálható.

Radnai gyűjteményének első darabjait az általában szokásos módon, lakásdekorációs céllal vásárolta az 1920-as évek végén. Ízlése fejlődésével és a kortárs művészet melletti elköteleződésével ezeknek a tárgyaknak jelentős részét eladta, illetve elcserélte. A kiállítás következő terme a kollekció legkorábbi darabjaiból nyújt ízelítőt.

Rudnay Gyula (1878–1957) az 1910-es években mutatott új irányt a 19. századi realizmusban gyökerező népies tematikájú magyar festészetnek. A historizáló retorika eszközeivel, a drámai hatású szegényember-festészetből új, ünnepi népiességet hozott létre, valóságos történelmi személyiségek nélküli kvázi múltat. Az első világháború idején Losoncon és környékén festette a háború elől menekülők életét. Ennek a sötét tónusú korszakának egyik darabja a *Jelenet lovassal (Menekülők)* (1916) című sokalakos kompozíciója, ami az egyik kivételesnek számító régebbi mű az elsősorban modern kortársakat gyűjtő Radnai gyűjteményében.

A teremben látható másik mester *Rippl-Rónai József* (1861–1926) festő- és grafikusművész, akitől a kiállításnak ebben a termében egy csendélet és egy iparművészeti terv van kiállítva. Rippl-Rónai modern magyar művészetünk egyik legismertebb, francia tanultságú mestere. A 1907 körül kezdődő, úgynevezett kukoricás korszakában a művész szakított a párizsi éveire jellemző, sötét tónusú, valóságghű ábrázolásmóddal. Ebben az időszakban készült képein, mint például a gyűjtemény egyik legértékesebb darabjának számító *Maszkos csendéleten* (1910 k.), a szecesszió dekorativitása és a francia posztimpresszionizmus jegyei ismerhetők fel. Árnyékolás és átmenetek nélküli, tiszta színekből és elkülönülő színfoltokból építkező vásznai vibráló hatást keltenek. Különleges nézőpontok alkalmazásával, illetve a hideg-meleg színek együttes használatának köszönhetően a művész csendéletein a termélység is jól érzékelhető. 1913-ban a fiatal Medgyessy Ferenc szobrász a nyarat Rippl-Rónai vendégeként a festő kaposvári villájában töltötte. Önéletírásában Medgyessy Rippl-Rónainak erről a jelentős festői korszakáról azt írta, hogy Velencében járva elbűvölték az ott látott mozaikok és utána kezdte el a „technikát piktúrában is megpróbálni”. A teremben bemutatott másik Rippl-Rónai mű, egy iparművészeti terv, az 1890-es évekből való. A virágcsendélet-tervet a művész francia felesége és kárpitjainak kivitelezője, Lazarine Baudrion iparművész számára készítette, akit 1888-ban ismert meg Párizsban.

Mednyánszky László (1852–1919), akitől három kép látható, alapvetően szimbolista gondolkodásmódjára a keresztény és buddhista vallási nézeteket egyesítő teozófiai tanok gyakoroltak nagy hatást. Műveinek túlnyomó része tájkép, ami a barbizoni mesterek panteista természetlátásában és az impresszionista tájlatásban gyökerezik. Képein nem a látvány valóságghű rögzítésére, hanem a hangulat friss, élményszerű felidézésére törekedett. A művész minimális eszközökkel, pár találó vonallal és néhány halvány tónussal nagyvonalúan előadott festői tájportrék sokaságát alkotta. Az atmoszférikus hatások, a pára, a köd, akárcsak a hó, a hegy, a víz, a felszín alatt formálódó erők megjelenítői és a láthatatlan misztikus világ tükörképei, ahogy ez a tárlaton bemutatott *Havas tájon* (1914–1918) megfigyelhető.

A nemesi családból származó különönc Mednyánszky a világháború kitérésének hírére azonnal jelentkezett katonának, de idős kora miatt nem sorozták be. Különleges engedéllyel a *Budapesti Hírlap* és az *Új Idők* folyóiratok rajzolójaként viszont jelen lehetett a háborús színtereken. A bécsi sajtóhadiszállás kötelékében végigjárta az Osztrák–Magyar Monarchia hadszíntereit Galíciától, Szerbián és Oroszországon át Olaszországig, illetve Dél-Tirolig. Százával készültek harctéri jegyzetei, vázlatai, amelyekből drámai képeit érlelte. A frontrajzolások szüneteiben bécsi és budapesti műtermeiben dolgozta fel élményeit, amik a világháború alatt többször is szerepeltek kiállításokon. A Radnai-gyűjteményben található *Tüzek* (1914–1918) című alkotás a művész meghatározása szerint „tiszta hangulati alakos kompozíció”, allegória. A képen a tejszerű, fehér háttér sejtelmesen mossa el és jótékonyan oldja fel a drámai részleteket. Ettől a festésmódtól Mednyánszky csak az ellenpontként használt, álló katonafigurák esetében tért el.

A kiállítás második termében, a felsorolt alkotásokon kívül, még további hét *Nagy István* (1873–1937) kép kapott helyet. A székely származású festő ábrázolásmódja lényegre szorítkozó, témavilága a táj, benne a természettel harmóniában élő ember és állat. Szigorú szerkezetű, konstruktív szemléletű tájképei, akárcsak a szűk környezetének monokróm hatású pasztellportréi, monumentális hatásúak. Valamennyit a tömönlat egyszerű világossága és szükséztűsága jellemzi. A művész egyszerű motí-

vumokon és hagyományos műfajokon keresztül, lényeglátó tömörséggel és tárgyilagossággal eleveníti meg hétköznapi témáit. Az életműben abszolút biztos pontként a művész édesanyjának archaikus, tömörszerű alakja rajzolódik ki (*Anyám*, 1918). Nagy István minden alkotására balladai tömörség, és egyfajta „monumentális esendőség” jellemző. Bemutatott képei jól illeszkednek a teremben látható Koszta József- és Rudnay Gyula-alkotásokhoz. Egyszerre összegzik és lépik túl a 19. századi magyar festészeti hagyományt, és vezetnek a modern magyar művészet Barcsay Jenő által képviselt markáns vonulatához.

Radnai Béla a Tamás Galéria *Östehetségek* című kiállításán figyelt fel Nagy István munkáira és vásárolt belőlük. Az életmű egyik kiemelkedő darabja a *Székely hazám-ból* (1927) című idilli, nosztalgikus tájkép, amit a művész kései korszakában, emlékezetből festett.

A kiállítás következő terme dr. Radnai Béla gyorsírói és gyűjtői tevékenységének, valamint első feleségének, Olasz Jolánnak állít emléket. A helyiségben képek, grafikák és plasztikák mellett egy kis enteriőr, könyvek, katalógusok, művészeti folyóiratok idézik azt a környezetet, ami a Cimbalom utcai rózsadombi villában a családot a kollekció fénykorában, az 1930–1940-es években körülvette. Ezen kívül hangzó anyag, egy Radnaival készült 1951-es interjú, illetve a gyűjtő legkedvesebb művészbáratainak, Egry Józsefnek, Szőnyi Istvánnak, Medgyessy Ferencnek, Madarassy Walternak néhány munkája, köztük több, a házaspárról készült portré is látható. Az ablakokban elhelyezett fekete-fehér fotókon Medgyessy Ferenc két szobra ismerhető fel, melyek archív felvételek tanúsága szerint egykor a budai villa kertjét díszítették.

Újabb terembe lépve Barcsay Jenő és Derkovits Gyula alkotásai tekinthetők meg.

Barcsay Jenő (1900–1988) festő- és grafikusművész a konstruktív-geometrikus stílus legjelentősebb hazai képviselője. Művészi pályája indulásakor az alföldi festészettel rokon drámai hangvétel, valamint a csoport tagjaihoz hasonlóan a „magyar lelki-ség” keresése jellemezte. Palettája az 1926–1927-es párizsi tanulmányútját követően, az impresszionizmus és posztimpresszionizmus hatására világosodott ki. Ezt követően vált művei alapelemévé a kompozíciók vázát jelentő szigorú Cézanne-i szerkezet is. *Lejtős utca* (1933–1934) című alkotásán a művészt alapvetően jellemző sötét tónusokat az izzó okker, narancs és vörös színek teljes egészében háttérbe szorították. A festmény erőteljes térhatása a nagy francia posztimpresszionista mester, Paul Cézanne tájképein is sűrűn előforduló *kubusok* lépcsőzetes elhelyezéséből adódik.

A művész logikusan építkező alkotói világára a tér- és forma-problémák folyamatos és következetes kutatása jellemző. Műveinek szembeötlő sajátossága a szerkezeti vonalak hangsúlyozásával kialakuló képi rend, valamint a visszafogott szín- és leegyszerűsített formavilág. Az 1935-as évek közepére a festő a látvány redukciójával a valóság absztrakt átiratának határáig jutott el. Jellemző példa erre a művészi korszakára az *Izbégi táj* (1934) című kompozíció, ahol a látvány lényegének, a táj jellegzetes plasztikájának fő kifejezője a lendületes, markáns, sötét tónusú ecsetvonásokból kirajzolódó szerkezet, amit a kép közepterében vörös és okker színfoltok törnek meg és élénkítenek.

A terem másik alkotója *Derkovits Gyula* (1894–1934) festő- és grafikusművész, a két világháború közötti modern magyar művészetünk egyik legeredetibb és legmarkánsabb egyénisége.

A Radnai-gyűjteményben levő öt darab Derkovits-festmény mind a művész utolsó, érett festői korszakában, 1927–1933 között készült. Ezeken kívül a művész több mint negyven egyedi rajza és kompozícióvázlata található még a gyűjteményben.

Az *Otthon* (*Otthonomban*, *Kettős önarckép*, 1927) című mű Derkovits Gyula úgynevezett otthon-képeinek korai darabja. A festő 1920-ban vette feleségül egykori modelljét, Dombai Viktóriát, akivel közös életük jelentette azt a személyes élményt, ami képek során át – *En és a feleségem* (1927), *Mi ketten* (1929), *Végzés* (1930), *Szőlő-evők* (1934) – a derkovitsi művészi nyelv megszületéséhez vezetett. Derkovits otthon-képeinek eseményei személyes világa és az ellenséges külvilág határán zajlanak. A két embert körülvevő törékeny családi idillt állandó külső fenyegetés veszélyezteti, amit a szigorú kompozíció által hangsúlyozott burok védelmez. A kompozíció szilárd egyensúlya még a szokatlanul keskeny képforma és különleges perspektíva ellenére is biztonságot, harmóniát sugall. A kép felső részét sérülés miatt a festő eltávolította. Eredeti formáját egy archív fotóról ismerjük, amin a pár feje fölé, akárcsak több más otthon-képén, az utca fenyegető, idegen figuráit festette Derkovits.

A *Kendős nő* (*Gondolkodó asszony*) (1932) című kép Derkovits Gyula *Gond* című festményhez készült tanulmány, amit Radnai Béla rendhagyó módon nem a művész műterméből, hanem Tamás Henrik galériatulajdonostól vásárolt. A kompozíciót ál-

talában rajzok és vázlatok hosszú során keresztül érlelő festő több művén – *Vasút mentén* (1932), *Fázó asszony* (1934), *Anyá* (1934) – is jelen van ez a súlyos, tömbszerű, egyetlen határozott vonallal körülírt kendős figura. A találó szűkszavúsággal jellemzett alak a női princípium és egyben a szegénység tárgyilagos megfogalmazása.

Ebben a teremben a képek mellett több kortárs kisplasztika is helyet kapott. Medgyessy Ferenc szobrászművész egyik fontos témája a munka volt, alkotásait viszont humánummal teli életöröm és humor hatja át, aminek bájos példája a *Súroló nő* (1913) vidám alakja. Medgyessy ló és lovas-ábrázolásain is szakított a hagyományos megoldásokkal. Olyan egyéni, tisztán plasztikai nyelvet teremtett, melyben a testek egymáshoz való viszonyáé a főszerep (*Kis lovas*, 1915). A szobrász egyik legismertebb műve a *Művészet* (1929) című allegorikus alkotás, mely szintén látható a kiállításon. A teremben a Medgyessy-szobrok mellett a korszak több más plasztikai remeke is megtekinthető, mint például Beck Ö. Fülöp szecessziót idéző, lendületes *Nyilazó lovasa* (1914), vagy Vilt Tibor expresszionista stílusú bronzszobra, a *Gondolkodó* (1936), illetve Pátzay Pál klasszikusan fogalmazott *Vetkőző* (1933) című szobra.

A grafikai kabinet felé vezető rövid folyosón a Radnai Béla szoros baráti köréhez tartozó Borsos Miklós (1906–1990) alkotásai láthatók. A neves szobrász- és grafikusművész a modern magyar plasztika egyik legnagyobb hatású mestere, aki 1922-ben telepedett le családjával Győrben, ahol egészen a második világháború végéig élt.

Borsos Miklós az 1920-as években még festőnek készült, de a formákhoz való ösztönös vonzódása a szobrászat irányába terelte. Plasztikai munkássága az 1940-es évekig szorosan kapcsolódott a gyűjteményben is szereplő Beck Ö. Fülöp, Ferenczy Béni és Medgyessy Ferenc által képviselt posztnagybányai irányhoz. Borsos egyéni hangú plasztikái magukba olvastották az archaikus és klasszikus görög-római szobrászat, akárcsak a modern plasztika főbb tartalmi és formai jegyeit.

Borsos Miklós 1941-ben a Tamás Galéria egyik kiállításán ismerte meg Radnai Bélát, akihez a későbbiekben szoros barátság fűzte.² A gyűjtő ezt követően vásárolta tőle a folyosói fülkében bemutatott *Pihenő munkás* (1937) című rézdomborítást.

Borsos Miklós a szobrászat valamennyi ágát magas szinten művelte, miközben több új technikával is gazdagította azt. Autonóm műfajjá fejlesztette többek között az addig önállóan csak ritkán alkalmazott domborítást, amiből több kitűnő darab is megtalálható a Radnai-gyűjteményben. Domborításainak alapanyaga általában a sárga- vagy vörösrézlemez volt (*Tál vadász- és pásztorjelenetekkel*, 1942), de szívesen használta, mint például az *Aktos díszlál* (1944) esetében, a nemesfémek közül a puha, könnyen megmunkálható ezüstöt is. A gyűjtemény a domborításokon kívül a szívesen rajzoló és illusztráló Borsos negyven egyedi rajzát és egy érmét is örzi.

A grafikai kabinet az állandó kiállítás igazi újdonsága. A mintegy 70 darabból álló válogatás a gyűjtemény kétharmadát kitevő, páratlanul gazdag gyűjteményrészre kívánja az érdeklődők figyelmét irányítani. Alkalmat kínál az egyedi rajz és a sokszorosított grafikai műfajok kedvelőinek az úgy *témában* (táj, figura, portré, akt), mint *stílusban* (valóságghű, expresszív, stilizált, konstruktív), akárcsak *technikában* (ceruza-, szén- és tollrajz, akvarell, pasztell, rézkarc, litográfia) egyaránt sokszínű kollekció megismerésére. A jelentősnek tekinthető válogatás jó alkalom az eddig csak ritkán vagy még sosem látott grafikai lapok alapos tanulmányozására.

Dr. Radnai Béla kiváló érzékkel és rendkívüli érdeklődéssel fordult a kortárs magyar rajzművészet egésze felé, gyűjtői tevékenysége ebben volt igazán úttörő. Olyan elismert mesterektől, mint például Rippl-Rónai József, Gulácsy Lajos, Kernstok Károly vagy Nemes Lampérth József jelentős festményeket már nem állt módjában megvásárolni, de a műkereskedelemből grafikai lapjaikat még beszerezhetette. Az 1940-es évek végére Cimbalom utcai otthona szalonjának saját maga tervezte grafikatárló fiókjában a két világháború közötti időszak egyedülálló, több mint 800 darabot számláló magyar rajzgyűjteményét őrizte, amibe csak kivételes alkalmakon és csak a legkedvesebb vendégeinek engedett bepillantást. Az 1950-es években irodalmi és képzőművészeti szalonként is működő Radnai-villa vasárnapi látogatói általában a falakat borító, klasszikus modern mesterek remekműveivel találkozhattak, amik több fontos hazai és külföldi kiállításon is szerepeltek.³ A féltve őrzött grafikai anyagból mindössze egyetlen alkalommal, 1959-ben a *Modern magyar grafika* című kiállításon láthatott egy 83 darabból álló ízelítőt a közönség a korszak neves művészettörténésze, Horváth Béla válogatásában.⁴ Az újra-rendeztet Radnai-gyűjtemény grafikai kabinetjében sok olyan alkotás látható, aminek a rangját külön emeli az, hogy ezen az egykori kiállításon is szerepelt.

Dr. Radnai Béla kizárólag saját ízlésének és érdeklődésének megfelelően gyűjtött. Szívesen meghallgatta gyűjtőtársai és művészbarátai véleményét, például Medgyessy

Ferenc szobrászét, de csak abban az esetben fogadta el, ha a saját meggyőződésével egyezett. Rendkívül változatos kollekciója a már a vásárlás idején jelentősebb értéket képviselő *Gulácsy Lajostól és Rippl-Rónai Józseftől Hincz Gyuláig, Borsos Miklóstól Kádár Béláig* tartalmaz elsősorban egyedi rajzokat (ceruza, tus, kréta, szén, pasztell), illetve sokszorosított grafikai lapokat (rézkarc, rézmetszet, hidegtű, litográfia).

A gyűjtőnek mint gyorsírónak kedvencei a sokat rajzoló, önmagukat a grafika nyelvén könnyen, pontosan és hitelesen kifejező művészek voltak. Közéjük tartozott többek között *Egry József, Szőnyi István, Derkovits Gyula, Szalay Lajos, Szabó Vladimir, Kernstok Károly, Borsos Miklós, Hincz Gyula*, akiktől jó szemmel válogatva tucatszám vásárolt grafikákat. A gyűjtemény külön érdekessége viszont, hogy a „jó rajzoló” művészek alkotásai mellett például a köztudottan keveset rajzoló *Bernáth Auréltól* is több finom ceruzarajzot és akvarellt őriz. Az említett alkotókon kívül *Berényi Róbert, Czöbel Béla, Orbán Dezső, Jándi Dávid, Paizs Goebel Jenő, Tihanyi Lajos, Dömötör Gizella* egy-egy igazi ritkaságnak számító grafikai lapja, illetve *Medgyessy Ferenc, Vedres Márk* és *Ferenczy Béni* szobrászrajzai is megtalálhatók a gazdag grafikai kollekcióban. A gyűjteménynek ez a jelentős része még az 1940–1950-es években is gyarapodott, amikor gyorsíró tankönyve bevételeinek elapadásával mást már Radnainak nem állt módjában vásárolni.

A gyűjtő figyelme a festmények és grafikák mellett a képzőművészet egy másik műfajára, a plasztikára is kiterjedt. Radnai Medgyessy Ferenc nagyméretű szobrai kívül kisplasztikákat és érmekeket emelt be kollekciójába. A grafikákhoz hasonlóan elmélyült tanulmányozást kívánó érmekek közül a kabinet két tárlójában többek között *Reményi József* ezüstözött bronz *Aurora plakettje* (1913), *Ferenczy Béni* feleségét megőrökítő *Mária F. bronzérme* (1935), *Pátzay Pál* plasztikus *Ady-érme* (1925), illetve *Borsos Miklós Buda olajággal* (1946) című alkotása tekinthető meg.

A grafikai kabinetet elhagyva, az Esterházy-palota úgynevezett nagykörére visszatérve, a budapesti Gresham-asztaltársaság alkotóiival találkozhat a közönség. A Gresham-kör több generációhoz tartozó művészek, valamint írók, művészettörténészek és gyűjtők kötetlen baráti társasága volt. A két világháború közötti neves művészek közül többek között *Czöbel Béla, Ferenczy Béni, Ferenczy Noémi, Borsos Miklós, Bartha László, Medgyessy Ferenc* tartozott a tagjai közé, akiknek a munkái rendszeresen szerepeltek a Radnai által is sűrűn látogatott Tamás Galériában. A kör Oltványi Ártinger Imre körül szerveződött, aki kitűnő közgazdász és agilis művészetszervező volt. Ő indította el az *Ars Hungarica* sorozatot, amely a két világháború közötti generáció neves mestereit mutatta be önálló kötetek formájában. A társaság tagjai távol tartották magukat a politikától, mecénásként leginkább a liberális nagypolgári réteghez tartoztak. A Gresham-csoport ellenzékiessége inkább csendes visszavonulásban, semmint aktív állásfoglalásban nyilvánult meg. Szemléletüket leginkább az értékörző babitsi mentalitás, „a gazda bekeríti házát” jellemzi. Művészeti elveik közül a természeti látványhoz való közvetlen viszony volt a legfontosabb. Kiindulási pontjuk *Szinyei Merse Pál* emlékezetéből festett társtalán remeke, a *Majális*, melynek értelmezése esztétikai alapelvükké vált. A csoport művésztagei abban tértek el nagybányai példaképeiktől, hogy nem a szemük előtt lévő modellt, motívumot festették, hanem alkotásaikon a látványt az emlékezés szűrőjén áteresztve vonatkoztattak el a pillanattól.

A Gresham-csoport művészetébe több különböző stílusirány és törekvés is beletartozott, mint például Szőnyi és a zebegényi festőcsoport, vagy a balatoni festők, élükön Egry Józseffel, de a Bernáth és Berény képviselte modernebb, franciásabb irányzat is.

Bernáth Auréltól a kiállítás utolsó előtti termében az életmű két fontos darabja látható: az *Ősz* (1927), illetve az *Őnarckép rózsaszín szobában (A festő)* (1929–1930), amit két kisebb akvarell, a *Nők balkonon* és a *Teraszon* című 1930-as években készült kompozíció egészít ki. A Bernáth Aurél nagyméretű őnarcképével szemben *Bartha Lászlótól* egy sötét tónusú önportré, *Kmetty Jánostól* pedig egy virágcsendélet látható. A teremben ezeken az alkotásokon kívül két *Ferenczy Noémi* gobelinterv, a *Bárányos* (1936) és a *Firenze* (1938), két lírai megfogalmazású *Elefky Jenő* akvarell, az *Asztalnál ülő nő* (1942) és a *Kikötött csónak* (1938), valamint az egykori nagybányai művész *Bornemisza Géza* három alkotása, egy csendélet, egy tájkép és egy életkép fedezhető fel.

A kiállítást Egry József művei zárják a Szőnyi-terem szomszédságában. Egryhez különleges kapcsolat fűzte Radnai Bélát. A Tamás Galériában – ahol először találkozott alkotásaival –, „örökre megigézte vásznain a nap és víz fényhatásainak színtelensége, a szerkesztés szigorú rendjét fényesítő, mélységesen emberi líra.”⁵

Egry József (1883–1951), a „Balaton festője”, a két világháború közötti modern magyar művészet egyik meghatározó alakja. A festő a Balaton partján, annak „déli-

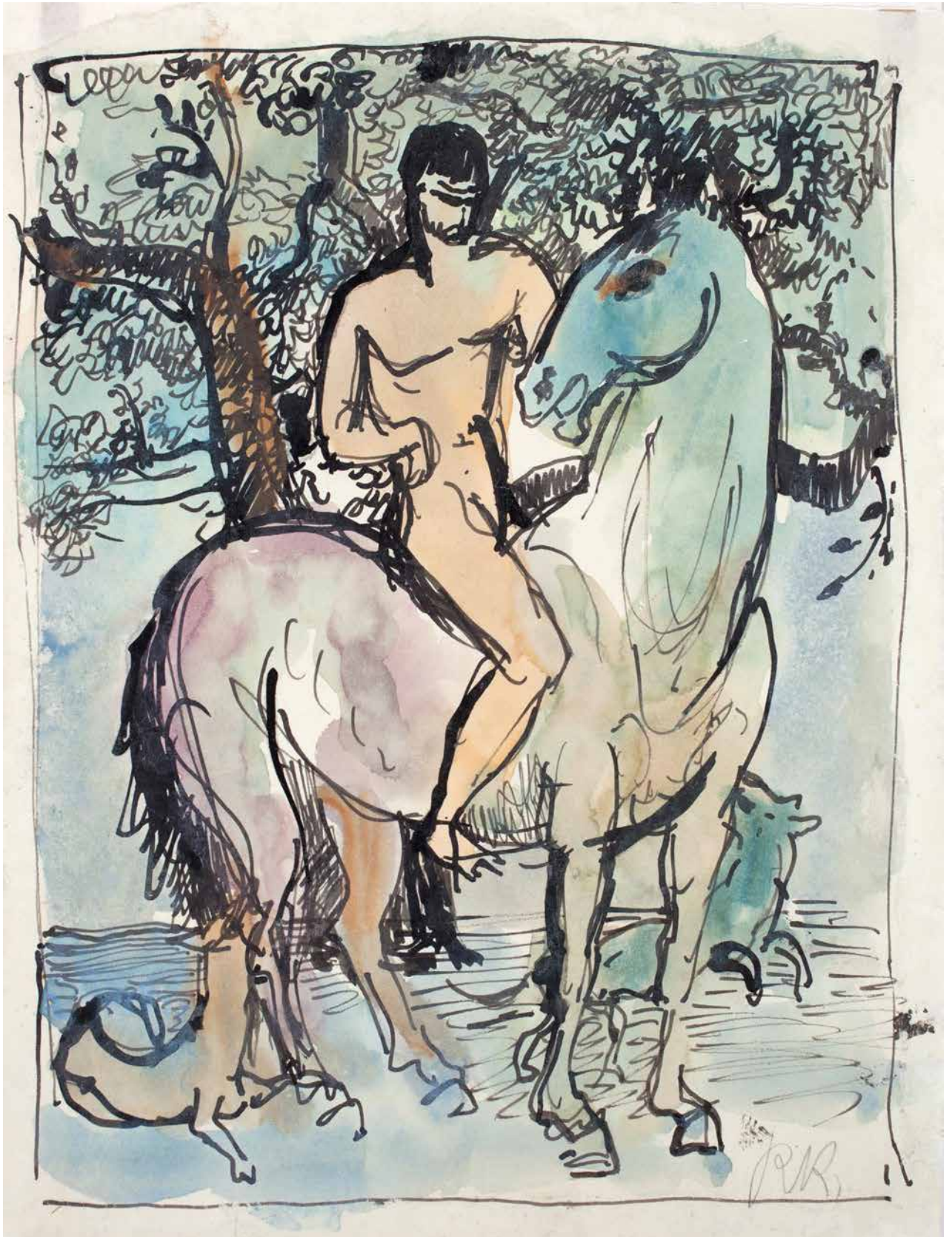
bos, párás fényeire” és atmoszférikus hatásaira rezonálva talált rá saját művészi hangjára és legfőbb alkotói témájára. Ekkor kezdte el kidolgozni a látványt érzékeltető új művészi nyelvét és saját könnyed, lazúros olajpasztell-technikáját. Az 1910-es évek közepétől Keszthelyen és Badacsonytomajon élve festészetének kizárólagos témáját a Balaton és annak környezete jelentette. Legnagyobb élménye a fény állandóan változó játéka az égen és a víz remegő tükrén. Alkotásain a Balaton környékének vulkanikus hegyvonulatai, akárcsak a Badacsony jellegzetes masszív tömege a fény hatására átalakul, lebegni látszik. A tárgyak elveszítik reális valójukat, szinte feloldódnak a végtelen látóhatárban, és minden fenséges, sosem látott ünnepi díszbe öltözik. A festő számára a művészet a szóval kifejezhetetlen szépség birodalma, a művészi élmény pedig a legmagasabb rendű öröm, amit alkotásai közvetítenek.

Egry József legfontosabb, fényt és szerkezetet egyszerre hordozó színei a párizsi kék, a sienavörös, valamint a sárga különböző árnyalatai, melyeknek számtalan tónusát alkalmazza festményein. A fény viszont nemcsak színek által jelenik meg alkotásain, hanem valóságos szerkesztőelem is, ami kijelöli a kompozíció erővonalait. Egry késői, érett korszakának legfőbb jellemzője a tiszta szerkezetek által létrehozott egységes látvány, a valóságos és absztrakt ábrázolásmód közötti finom egyensúlykeresés. Különös kisugárzású művei sajátos belső ritmusrendszert hordoznak, rejtett geometrikus elvek szerint épülnek. „*A tér és a végtelen érdek... Az atmoszféra, amely – architektonikus. Nálam a fény, a pára formát nyer, mint maga a figura. Betölti a teret.*” – írta a festő. A látványt nagyvonalúan egységbe foglaló, lényeglátó alkotásainak váza, biztos szerkezete a rajz, mely minden képzőművészeti alkotás alapja. Nem csoda tehát, hogy Egry a gyűjtő legkedvesebb művészei közé tartozott. A Radnai-gyűjtemény a művész hatvanegy alkotását őrzi, ami, akárcsak a Szőnyi-kollekció, egyedülálló együttes a magángyűjtemények körében.

A kiállítás utolsó termében *Egry József Őnarcképe* (1930-as évek) mellett Borsos Miklós *Egry József-maszkja* látható 1943-ból. Ezen kívül további két plasztika, *Vilt Tibor Női feje* (1924 körül) és *Medgyessy Ferenc Czellár Ági* (1939) című bronzszobra került itt bemutatásra.

Bár az idők folyamán mintegy kétszáz mű kikerült a gyűjteményből ajándékozás, csere vagy eladás útján, a Radnai-gyűjtemény mégis a legteljesebb és legreprezentatívabb két világháború közötti modern magyar magángyűjtemény, ami jelen formájában is jól tükrözi gyűjtője eredeti szándékát és ízlését. Radnai gondosságát és elhivatottságát dicséri, hogy gyűjteménye elszármazott darabjainak javát olyan jeles közintézmények őrzik, mint például a Magyar Nemzeti Galéria, a Kiscelli Múzeum, a Budapesti Történeti Múzeum, a Petőfi Irodalmi Múzeum, a Szombathelyi Képtár, és köztudatba kerülésükkel a 20. századi modern magyar művészet szerves részei lehetnek.

- 1 Dr. Radnai Béla beszél a grafikagyűjtésről a két világháború között. Jegyezte Somogyi Árpád, 1951. MTA Művészettörténeti Kutatóintézet, Adattár, MDK-C-II-30.
- 2 BORSOS Miklós, *Egy igazi műgyűjtőről. Emlékezés dr. Radnai Bélára*. Gépirat Radnai Béláné hagyatékában, 1980. november 8.
- 3 Radnai Béla gyűjteményéből 4 Egry József, 3 Derkovits Gyula, 3 Szőnyi István, illetve 1 Bernáth Aurél mű szerepelt 1958-ban a brüsszeli világkiállítás magyar pavilonjában. Ugyanebben az évben a Velencei Biennáléra Derkovits Gyula és Ferenczy Noémi alkotásokat kölcsönzött a gyűjtő.
- 4 HORVÁTH Béla (szerk.) 1959. *Modern magyar grafika*. Múzeumok Központi Propaganda Irodája, Budapest.
- 5 LENGYEL István 1958. Gyűjtők, gyűjtemények 2. – Radnai Bélánál. In: *Műterem*, 11.

Kernstok Károly (1873–1940): Lovas férfiakt, 1910-es évek, papír, tus, akvarell, 262x202 mm

A képek jegyzéke

- Borító 1 (címlap): **Egry József** (1883–1951): Napos domboldal, 1930-as évek eleje, papír, olaj-pasztell, 56x43,8 cm
- Borító 2 (hátlap): **Dömötör Gizella** (1894–1984): Híd, 1928, papír, ceruza, 198x229 mm
- Borító 3: **Medgyessy Ferenc** (1881–1958): Kis lovas, 1915, bronz, 22,5 cm
- Borító 4: **Beck Ö. Fülöp** (1837–1945): Nyilazó lovas, 1914, bronz, 22 cm
2. o.: **Egry József** (1883–1951): Badacsony, 1931, karton, olaj, 49,5x69,7 cm
11. o.: **Kernstok Károly** (1873–1940): Lovas férfiakt, 1910-es évek, papír, tus, akvarell, 262x202 mm
12. o.: **Szőnyi István** (1894–1960): Zsuzsa olvas, 1938, karton, olaj, tempera, 70x100 cm
15. o.: **Bernáth Aurél** (1895–1982): Önarckép rózsaszín szobában (A festő), 1929–1930, vászon, olaj, 130x150 cm
19. o.: **Nagy István** (1873–1937): Székely hazámból, 1927, papír, pasztell, 68x84 cm
34. o.: **Rippl-Rónai József** (1861–1927): Maszkos csendélet, 1910 körül, karton, olaj, 65x50 cm
37. o.: **Barcsay Jenő** (1900–1988): Izbégi táj, 1934, karton, tempera, 60x78 cm
39. o.: **Reményi József** (1887–1977): Aurora plakett, 1913, ezüstözött bronz, öntött. Átm: 6,9 cm
40. o.: **Hincz Gyula** (1904–1986): Két fekvő nő, 1935, papír, tus, akvarell, 236x312 mm
43. o.: **Ferenczy Noémi** (1890–1957): Bárányos gobelinterv, 1936, papír, gouache, 270x255 mm
48. o.: **Derkovits Gyula** (1894–1934): Cukorkás, 1933, vászon, olaj, arany, ezüst és bronz porfesték, 88x62 cm
50. o.: **Nemes Lampérth József** (1891–1924): Női hátakt, 1916, papír, tus, 660x498 mm
53. o.: **Bornemisza Géza** (1884–1966): Csendélet hegedűvel, 1931, vászon, olaj, 65x80 cm
54. o.: **Borsos Miklós** (1906–1990): Pihenő munkás, 1937, vörösréz, domborítás, 70x54 cm
57. o.: **Derkovits Gyula** (1894–1934): Otthon (Otthonban, Kettős önarckép), 1927, karton, olaj, 78x34 mm
61. o.: **Szőnyi István** (1894–1960): Lányok babával (Zsuzsa és barátnője), 1934, vászon, olaj, 100x90 cm
67. o.: **Szalay Lajos** (1909–1995): Medvetánc, 1940-es évek, papír, tus, 212x221 mm
68. o.: **Kádár Béla** (1877–1956): Fekvő ló, 1930-as évek, papír, tus, 210x339 mm
77. o.: **Jándi Dávid** (1893–1944): Firenzei látkép, 1928, papír, tus, 246x329 mm
88. o.: **Beszédes János László** (1874–1922): Kuporgó női akt, 1921, bronz, 17,5 cm
91. o.: **Medgyessy Ferenc** (1881–1958): Ülő nő (Ülő kislány), 1910–1933, harasztikő, 100 cm

Szőnyi István (1894–1960): Zsuzsa olvas, 1938, karton, olaj, tempera, 70x100 cm

Emlékezés Rába Györgyre

levelek, találkozások

Az első, versekkel bélelt levelet Réz Pál ajánlásával 1978-ban küldtem el az akkor még Rajk László nevét viselő, a későbbiekben Pannónia utcába. Egy-egy alkalommal csak 5–6 verssel álltam elő a Mesternél. Levélváltásunk, a termés üteméhez igazodva, nem volt valami gyakori. A száznál több levél kapcsolatunk évtizedei alatt jött-ment, s körülbelül ugyanez a viszonylag arányos időrendiség jellemezte személyes találkozásainkat is Pesten, ha fönt jártam éppen. Ezeket egészítették ki még a névnapi telefonok, vagy csak egyszerű bejelentkezések, később rákérdések.

1987. augusztus 5-én volt valakivel fönt egy találkozásom, aki verseinek kézírataiból akart nekem mutatni. „Így lesznek a tanítványokból tanítók” – mondta Rába, ezzel erősítve meg engem tanítványi minőségemben, s vállalva maga a tanárit. Senkivel nem volt olyan könnyű időpontot egyeztetni, mint vele. S – mondhatom – szót érteni sem. Ismeretekben, tudásban könnyen leleplezhető hiányosságaim nem szegték kedvét, hogy nyíltan beszéljen művészi hitvallásáról, sőt – kisebb nézeteltéréseink tisztázására – vitának engedjen rést. Vagy ha arra nem került is sor, azt mondta: „ha maga mondja... akkor majd még egyszer elolvasom.” Gyakran tett efféle kiegyenlítő gesztusokat, talán csak bátorításként, hogy merjek előtte megnyilatkozni szerzőkről, versekről, akár saját írásairól is, vagy – oldani kívánta gátlásaimat, csökkenti a rálátásban nyilvánvaló, az ő fölényét biztosító távolságot. Bízott ízlésemben és ítéleteimben. Én persze korántsem voltam olyan magabiztos, s nemritkán inkább ösztöneimre és megérzéseimre hagyatkoztam.

A levelek és az élőszó olvasásához-értelmezéséhez még évtizedek elteltével is tudtam hozzátenni ki nem mondottakat, vagy elvenni-kivonni mindazt a pillanatnyi érzelmi-hangulati töltést-hullámzást, olykor indulati árnyalatot, mely személyét habituálisan jellemezte. A nyers igazság kifejezésének igénye mutatkozott meg művészi-tudósi lényén inneni, emberi megnyilvánulásaiban is, s tanítólag nekem szánt mondanóiban még burkoltan vagy becsomagoltan sem volt semmi elnéző, megalkuvó, megengedő vagy ráhagyó.

Mind a levelek, mind a találkozások – egy-két kivételtől eltekintve – rövidre szabottak, lényegre törőek voltak. A tanár leveleiben itt-ott felillant a kor – egészségesnek még a vidék délibábos távlataiból sem látszó – az ötvenes évek elfojtottságából két évtized elteltével is csak lassan bontakozó irodalmi élete, s mindaz, ami az elmozdulásokat fékezte: az elakadt publikációk, elmaradt recenziók, tévedések, elfogultságok, szűk látókörű, vagy elvártan leminősítő, manipulált olvasatok, de még az olykor begyepesedett ízlés sorvasztó légköre, a frissebb hangra érzéketlenséggel, fanyalgással, közönnyel vagy éppenséggel elutasítással reagáló meg nem értés is.

Recenziót írt volna első kötetemről (*A függőleges ablak*, 1984, Magvető), de számos, nem eléggé körvonalazott, s így általam követhetetlen akadály bonyolította szándéka megvalósulását egészen a meghíúsulásig. Tanulmányt közölnek tőle – írta, de ismertetést, kritikát nem.

postafordultával (részletek az 1985. 2. 18-i levélből)

„Postafordultával felelek újabb küldeményére. Új versei őszintén tetszenek, a legújabbak különösképpen. [...] Nem mintha az előző gazdag termésben nem akadnának lenyűgözően vad képzetársítások, pl. a tojáshéját pengető füzikéről. Egyáltalán: az egész messzi jelenségeket, képzeteket összefűző szellemi-lelki csapongás az, ami elsősorban nagyszerű költészettel azonos. [...] Új verseinek szívből örülök, és kétszeresen sajnálom, hogy nem vagyok szerkesztő. Mások helyében fölfedező cikkel bevezetve közölném a teremítő fantáziának ezeket a jelentős diadalait. Am így csak sajnálhatom azokat, akik megvannak fosztva művészetének fölismerésétől.”

agyon van hajszolva (részletek az 1986. 8. 23-i levélből)

Köszöni és értékeli újabb versküldeményemet. Jellemzésül az absztrakt festőt idézi.

„[...] Asszociációi tovább lazultak, prózaverse a szó olyan értelmében absztrakt, amennyire Miro az. Más felületeken, más törvények szerint játszát le fontos mozzanatokat, a lelki életre rávalló, kivetített eseményeket [...]”

Czilczer Olga

(Szegvár, 1940)
zenetanári oklevelét
Szegeden szerezte,
jelenleg is ott él. Első
önálló verskötete,
*A függőleges
ablak* 1982-ben
látott napvilágot a
Magvető Kiadónál.
Írt elbeszélő prózát,
drámákat, valamint
egy gyermekregényt.
Legutóbbi kötete: *Más
felületek* (Pro Pannonia
Kiadói Alapítvány, 2021).

Czilczer Olga mesterei
Csorba Győző és Rába
György voltak, saját
művészetéről pedig
így vall: „Vers és próza
határán prózaversben
egyensúlyozni:
máig kedvenc költői
foglalkozásom.”

[...] Szept. 2-án pihenni utazom. Lehet, hogy 11-én, csütörtökön itthon leszek már, lehet, hogy nem. [...] Most nem írok többet, mert agyon vagyok hajszolva, s ha valaki másról volna szó, nem is válaszolnék.”

prózaversek

A következő levél, melyből egy rövid részletet citálok, 1987. 4. hó 26-án kelt.

Ebben az időben már nem írtam mást, csak prózaverset, így láthatóan jó panaszfalnak bizonyultam az ő – ebben a műfajban publikált – írásainak mérsékelt lelkes fogadtatását illetően. A műfaj iránti bizalmatlanságot tapasztalhatta meg, s engem, aki ennek művelésével próbálkoztam, bátornak hitt, pedig éppenséggel nem voltam az. A „különbség”, melyet szóvá tesz, a fantasztikum és abszurd iránti hajlam. Ez utóbbit nálam élőszóban észrevételezte. Az említett „füzet” (*Kopogtatás a szemhatáron*) csak 1993-ban jelenik meg.

Rába György mesteri segítő kézzel tudott távlatot nyitni, betekintést engedni a saját toll mögé, fölülről való rálátást a magaméra.

„Mindamellett azért is örültem sorainak, mert több elmemozdító következtetésre készítettek. Örülök elsősorban annak, hogy, amint írja, kedveli prózaverseimet. Nem rejtem véka alá, barátaim e műfajban publikált írásaimért nem lelkesednek különösebben, s ezt leginkább úgy nyilvánítják ki, hogy közlésük szerint a publikáció elkerülte figyelmüket, vagy épp az illetékes folyóiratszám nem jutott kezükbe. Most már az én prózaverseimnek is van egy biztos hívük.”

Tett azonban egy-két poétikai érdekű vagy kihatású észrevételt is, amely, miután a rokonságról szóltam, a különbséget juttatja eszembe. Én mindenekelőtt a fantasztikum iránti hajlamomat élem ki prózaverseimben. Talán szintén végiggondolta: a fantasztikum kibontakozásához epikus kiterjedésre van szükség, s ez a most meg/elemt/ füzet verstípusába igen ritkán és oldottabban, korlátozottan fér bele. Ugyanakkor a költői megnyilatkozás nekem, s e vonatkozásban teljesen korszerűtlen vagyok, általában, még a prózaversekben is, egy kissé „emeltebb” stílt jelent, azaz a köznapi motívumok kevésbé nyugtalanítanak, s az előbeszéddel legfeljebb ellensúlyként élek.”

mesteri dicséret

Második kötetemre, mely kizárólag prózaverseket tartalmazott, így reagált (részlet az 1988. 1. 15-i levélből):

„Az *Előttem a madárfütyty* nagyon szép verseskönyv, őszintén köszönöm. Ha a költészet a meglepetések művészete, akkor ez a kötet abszolút művészet. Én mindenképp annak olvastam. A versbeszédnek ezek a szabad asszociációi a kortárs magyar lírában párját ritkító költői bátorságra vallanak. Persze nemcsak ez egyedüli erejük; a versmondatok eleven ritmikája sugallataival kifejező, és bárkit meggyőzhet, ez a próza nem gyalogpróza, hanem költészet. Ugyanakkor a versek így együtt rendkívül egységesen hatnak, ami az egyéniség csálhatatlan jele.”

irodalmi élet

1990. 6. 8-i levelében a magyar irodalmi élet akkori állapotáról ír. (Részletek a levélből.)

„Hiába jelenik meg bárhol bárki, senki sem mond írásairól semmit, bizonyára a céhbeliek sem olvasnak már. Én például véletlenül hallok, hébe-hóba egy-egy visszhangot, és csakugyan *legfeljebb* egyet, ahogy történetesen valamelyik barátom kezébe kerül, mondjuk a Jelenkor vagy a Liget. [...] Amit személyes sérelemnek érzünk, az a magyar irodalmi élet állapotára vall.”

fűszeres pástétom

Új kötetemről (*Tányéron a maradék hold*, Magvető–Orpheusz, 1992) a következő sorokat kaptam (részlet az 1992. 4. 26-i levélből):

„A könyv izgalmas, gyors asszociációival szakadatlanul meglep. Villogó eszmefűzése, az egyes versek váratlanul, mégis feszesen egymáshoz kapcsolódó mondatainak ritmusa érett stílusra, delelőjére jutott költészetre vall. Az olykor egészen merész, művészi kép-

Bernáth Auréli (1895–1982): Önarckép rózsaszín szobában (A festő), 1929–1930, vászon, olaj, 130x150 cm

zetbukfenceket, általában a teremtő képzelet gazdag működését versről versre élveztem. A kötet, így ahogy van, a hazai szürrealizmus maradandó, egyéni teljesítménye. Egyetlen észrevételem, hogy a könyv túl sok verset tartalmaz. Kenyérből lehet bőven fogyasztani, fűszeres pástétom kevesebbel is telít.”

begyepesedett közízlés

Levél, 2004. 7. 24. (részletek)

„Megkaptam 16-án kelt küldeményét, és őszinte élvezettel olvastam új prózaverseit. [...]

Az a véleményem, Maga a honi kritika maradiságát szenved, azt, hogy a begyepesedett közízlés nem tud mit kezdeni a prózaverssel. [...] Örülök írószági sikerének. [...] Drukkolok Magának, hogy megvalósuljon verseinek /itthoni/ kiadása.”

itt élt

100 év elég-e a ráébredésre, hogy élt itt egy tudós-költő, alighanem a (századfordulóval még folytatódó) magyar századvég legnagyobbika, egy őszinte ember, aki ha bizalmába fogadott valakit, megnyilatkozott? Tudta is, mi a küldetése: „aranyfüstöt a nap helyére tenni / látó-pontnak dermedtem a térre” – írta *Az érc-vendég* című versében. Dicsért, vagy kendőzetlenül bíralt, elítélt, leleplezett. Kíméletlen volt, ha kellett, önmagához is. A költőnek ritkán van rálátása az épp megírt versre. A visszajelzés sokat segít. S az ő rövid és tévedhetetlen, pontos, de nem bántó megjegyzései, ha akkor nem is mindig nyújtottak sikerélményt, később hasznosítható világosságot teremtettek: legkisebb szava is igaznak bizonyult. Dicséreteivel erősítette önbizalmamat, biztatott a magam választotta úton, juthattam egyre tovább.

Élőszóban vagy írásban, szikár és sommás mondatok tartalmazták véleményét, benyomásait legújabb próbálkozásairól, megtűzdelve kedvességgel, vagy itt-ott szemérmes és szűkszavú közlésekkel magánélete zajlásáról, nem ritkán panaszkodással. Ezek az olykor csak pár szavas közlések sem szóltak másról, mint versei, melyekhez – kötetekbe foglaltnak – csak általa jutottam. Postán küldte el dedikált ajándék példányait. Szegeden Rába György könyveit nem terjesztették.

Misztikum és racionalitás

Halmai Tamás

(Pécs, 1975):
költő, esszéista. A modern
költészeti hagyományok
mellett keleti és spirituális
irodalmak, illetve
populáris zsánerek (sci-fi,
fantasy) foglalkoztatják.
A Magyar Művészeti
Akadémia ösztöndíjasa.

Rába György A föld alatti folyó című verséről

Rába György (1924–2011) irodalomtudósi munkássága – különösen a babitsi esztétikai ethoszt tárgyaló tanulmányok – nemzedékek gondolkodására volt hatással; mindeközben szépírói ténykedése hasonló színvonalon fejlett ki. Költészetének két szembevetendő sajátosságát emelem ki: (1) a versnyelv Aranyig és Babitsig visszanyúló szógazdagságát (s azzal alakítani cizelláltságot és dallamtörő gondolati erejét); valamint (2) az énre (mint, bizonyos értelemben, egyetemes alanya vagy *lírai önvalóra*) összpontosító verstudatot. E jellemzők magyarázatot adhatnak arra is, miért nem vált széles körben népszerűvé ez a poézis (annyira, mint nemzedéktársaié: Pilinszkyé vagy Nemes Nagyé); és miért esik kívül a fiatal kortárs poétikák figyelmi horizontján is. Hogy érdemes volna rendszeresebb igénnyel föllapoznunk a költő műveit, egyetlen jellegadó verssel példázom.

A föld alatti folyó

A föld alatti bős folyó
sodra fülembé zúg
vetődjem bárhová
fölötte visz az út

Cserkésszem nyomot tévelyegjek
nomád talpam alatt
mint kényelmetlen új lakónak
feldörömből az áradat

Itt fönt burjánzani
együgyű buzgalom
míg az elfojthatatlan
harsogást hallgatom

(In: *A valóság vendége*, Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1987.)

A posztmodernből (annak nyelv- és szubjektumfilozófiáiból) is okuló modernség versbeszéde ez, egy számvetésre berendezkedett poétikai kultúra míves vallomása. A szakaszhosszú versmondatok egyensúlyossá érlelt szerkezetbe rendeződnek; a háromszor négysoros terjedelem a kívánt intenzitáshoz pontosan illő formanyelvet mutat föl. (Nem véletlen, hogy több modern klasszikus költemény élt ezzel a tagolással – Pilinszky: *Van Gogh imája*, Nemes Nagy: *Madár*, Tandori: *Hommage* stb.).

Az angol/skót balladaforma (vö. pl. *Szózat*, *A walesi bárdok*) feszes dinamikájával indul a mű, de csakhamar a beszédíráshoz igazodik a verstan: a központosítás nélküli, félrímes strófákban a jambusok végig kitartanak, de a sorok hossza szabályt nélkülözően ingadozik. A szótagszámból (8–6–6–6, 9–6–9–8, 6–6–7–6) ugyanakkor kiolvashatunk logikát: a fölütést követő egyedi eloszlás a személyes érdekeltséget és a rend sérülékenységet egyaránt kifejezi; a második versszak kiáradó közlésrendje után pedig a zárlat a sűrítő konzekvenciák modalitásába tér meg.

A cím a középponti motívumot nevezi meg. Az őselemeket (föld, víz) alliteráció békíti egymáshoz („föld”–„folyó”), miközben széphangzás lágyítja el a szószerkezetet. (A betűrímes koherenciába a „fülembé” és a „fölötte” gyöngéd belső ríme is beletartozik.) A névelő („A”) határozottsága – enyhe paradoxon – a folyóról való tudás bizonytalanságát előlegezi. (A víz képzetköre Rábánál egyébként a kezdetektől meghatározza a poétikai jelentésteremtés irányait – erre kötetcímek is utalnak: *Búvár*, 1947; *Nyílttenger*, 1961; *A vonakodó cethal*, 1998.)

Az első sor elismétli a fölíratot, de lényegi toldással: a „bősz” jelző (mint alább a „zúg” ige is) baljós-fenyegető hangulatot kapcsol a rejtelmes áramláshoz. A versszak második fele („vetődjem bárhová / fölötte visz az út”) a folyó lényegi tulajdonságát leplezi le: nem adott vízrajzi mintázathoz hű, hanem a beszélőt követi. (Hasonló jelképes érvennyel ragaszkodva hozzá, mint Nemes Nagy Ágnes versbeszélőjéhez a madár a főntebb említett műben.)

A „Cserkésszem”, „tévelyegjek” fogalmazás – az odaérthető „bár” szóval vagy „akár... akár...” szó párral – elsőrendűen a jelenség szükségszerűségére, a tapasztalás elkerülhetetlenségére int; másfelől a ragozási forma révén magába gyűjt bizonyos önfelszólító igyekezetet is. A keresés nyomozati eltökéltségéhez a vers egy idők előtti attitűd („nomád”) nyers kiszolgáltatottságát fűzi.

Nem óhatatlan, hogy központozatlan soráthajlások jelentésszóródásra vezessenek, de jelentős alkotásokban ez is gyakori eszköz. Itt a „nomád talpam alatt / mint kényelmetlen új lakónak / feldörömböl az áradat” rész kínál kettős olvasatot. A mondattanilag közbeékelt, kesernyésen önironikus identitáshasonlat („mint kényelmetlen új lakónak”) az „új” jelzővel az egymást szaporán váltó lények felvilágát szembeesíti a mélységi idő öröknek hatóan lassúdad természetével. A „tévelyegjek / nomád talpam alatt” kívágotat ugyanakkor éntöbbszörözést mutató, elidegenítő önreflexióként is fölfoghatjuk.

E szakasz végén a „feldörömböl” megszemélyesíti a folyót (a víz eleve életjelkép!), a „burjánzani” (a főnévi igenév egyetemesítő személytelenségével is) dehumanizálja az embert. Ez az ontológiai szerepcsere a létszinteket egyszerre közelíti egymáshoz, s jelzi egyenértékűségüket.

Végül az „együgyű buzgalom” jelzős szerkezet vallásos-szagrális akusztikát teremt (gondoljunk a „lélekben szegények” hitbuzgalmi létmódjára); s a zárlat („harsogást hallgatom”) betűrímes nyomatékkal keretezi a verset. Poentírozó végkifejletként a vers alanya arról *beszél*, hogy *hallgat*(ja a „harsogást”) – más szóval: a víz beszédére figyelő létállapot immár állandósult személyiségképző tényező.

A szöveg az (élet)út toposzához további archetipikus képzeteket rendel: a víz misztériális motívuma mögött a karsztvizek és bűvópatakok tapasztalati valósága érzékelhető; az archaikus térmetaforika (a felszín alatt megbúvó titkok tana) Pilinszky mélyben guruló vasgolyóját is fölidézi. Egyúttal a törvényerejű, teremtő létáram – prána, csi, tao, Szentlélek, *flow*... – tradicionális fogalmi köre is eszméletünkbe villanhat. Annál is inkább, mivel eldönthetetlen: a föld alól zúgó, dörömbölő, harsogó folyam a másvilági üzenetek adományát vagy az autentikus létezésről elzárt helyzetet tudatosítja-e a szimbólumalkotás szintjein.

A misztikummal érintkező motivika és az önreflexivitas racionális szabatossága Rábára jellemző, termékeny feszültséget eredményez; miközben az alvilágra nyíló szcenika se alászálló lélekkel (vö. Orpheusz, Jézus), se alanti révésszel (Styx – Kharón) nem számol. Inkább az elrejlő értelmektől izolált egzisztencia létesélyeit veszi számba. Nem a pokolvíziók hagyománya, hanem hermeneutikai megfontolások higgadtsága jut itt szóhoz; a szagrális allúziók is antropológiai dimenziót szélesítenek.

Szükszavú tágasság a versé; érdemi kérdéseket hagy maga után. Meggondolható például, hogy a nevezett folyó vajon miféle forrás felől tart mely tenger irányában. A semmiből a semmibe árad? Vagy Istentől Istenig zubog? S vajon üldöz-e vagy őriz? Végso soron: űrt ígér vagy metafizikát közöl, ami ismeretlen?...

A „föld alatti folyó” képzete, mivel fölirattá lényegül, mintegy a verssel is azonosítható. Innen olvasva (1) a költészet – mint *a nyelv tudatalattija* – mindenkor titkos ismereteket hordoz; (2) a térmetaforika a Rába-líra kánonok alatt lappangó helyzetére is vonatkoztatható. Anekdotikusan megejtő körülmény mindemellett, hogy olyan költő műve ez, aki maga is egy folyó nevét viseli...

Ha van öregkori líra, akkor van öregkori olvasmány is. Agg habitusra késztet, bölcs türelmet hív elő az olvasóból *A föld alatti folyó*; így tartja fiatalon érzékeinket ez a bölcséleti esztétika.

Vörös Viktória

(Sárbogárd, 1967):
1991-ben végzett
az ELTE magyar-
történelem szakán,
majd nyolc hónapot
Franciaországban töltött.
1992-től középiskolai
tanár, drámapedagógus,
és színjátszókört vezet
Esztergomban. Három
verseskötete jelent
meg: *Virágot üzenj, szülj
madarat* (2018); *Arcod
kirajzolja a szelet* (2020)
és *Mennyi erdő* (2023).
Irodalmi vonatkozású
cikkei, valamint versei
az *Élet és Irodalom*-ban, a
Vigiliában, a *Könyvkultúra*-
a *Hetedhéthatar*-ban, az
Ectopolis-ben, a *Napút Online*-
és a *Bárka Online* oldalán
olvashatók.

VÖRÖS VIKTÓRIA

Rába György tájain

Hegyek botorkálnak
tűzhely-varázsba
és te sohasem aluszol
Minden léptedet
Gulliver látja
és habár cél a Himalája
marad a mérsékelt
égöv neked rendelt
zúzmarája

És dalod tovább
toldod dallal
megrezenő nyugalommal
Előtolulnak rejtett éned
sziklahősei
– természet-faragta
szobrokat moha nő be és rég olvasott jósló-
csontok tudását
felfedi a pára

Nagy István (1873–1937): Székely hazámból, 1927, papír, pasztell, 68x84 cm

A rítus ereje

*Teatralitás és terápiás hatás összefüggése a
szabadkőműves beavatás vallásos kontextusában*

Hamvas Levente Péter
tanár, irodalomtörténész,
irodalomterapeuta,
a Budapest VII.
kerületi művelődési
központ mozitörténeti
gyűjteményének
kurátora.

Bevezetés

Jelen tanulmány egy Tolsztoj *Háború és béke* című regényére alapozott biblioterápiás (más műszóval irodalomterápiás) csoportmunka elméleti háttérét vázolja fel. A Gy. Horváth László-féle korszerű, új fordítás (TOLSZTOJ 2022) apropót kínál az újraolvasásra, újraértelmezésre, aktualizálásra. A személyiségfejlesztő szövegfeldolgozás modelljéül – tekintettel a regény terjedelmére, emberi és archetipikus gazdagságára – a monasztikus *szent olvasás* (*lectio divina*) kitartó, elkötelezett, a lelki buktatókra is felkészült, de a transzcendencia felé nyitott, meditatív csoportos formáját választottam.¹ Az önreflexív biblioterápiás olvasást *beavatásnak* tekintem – belső átalakulásnak vagy átváltozásnak, hiszen egy ilyen folyamat kivédhetetlenül bevonódással jár, az emberi létezés eredendő szorongásaival történő szembenézéssel (YALOM 2019).

A beavatás a primitív társadalmakban adott esetben súlyos testi megpróbáltatással, fájdalmas csonkítással járó, kényszerű közösségi aktus. Jung az *individuáció* fogalmával írta le az egyedi személyiség kialakulásának folyamatát, miközben arra figyelmeztetett, hogy a személyiség fejlődése nem engedelmeskedik „holmi óhajnak, parancsnak, avagy belátásnak, hanem csakis a *vésznek*” (JUNG 1993: 27). A primitív társadalmak beavatási szertartásai mesterségesen idézik elő ezt a külső kényszert, ezt a „vést”. Jung követője, Joseph L. Henderson a primitív társadalmak szertartásai kapcsán megjegyzi, hogy „sok olyan, a beavatással kapcsolatos mítosszal és rítusokkal szolgálnak, melyekben a fiatal férfiakat és nőket elválasztják a szülőktől, és erőszakkal teszik törzsük tagjává” (HENDERSON 1993: 127). Henderson Junghoz hasonlóan azt hangsúlyozza, hogy az érett személyiséggé való átváltozás nem megy végbe automatikusan: „Szükség van hozzá egy átmeneti periódusra, amit a beavatás archetipusának különböző formái fejeznek ki” (HENDERSON 1993: 125). Am ezek a beavatási események „nem korlátozódnak az ifjúkor pszichológiájára” (HENDERSON 1993: 125). Az ún. „átmeneti rítusok” minden esetben összekapcsolódnak a meghalás–feltámadás témájával, miként erre Arnold van Gennepe felhívta a figyelmet korszakos munkájában (GENNEPE 2007: 50). Amint Henderson is rámutat, a halál és újjászületés szertartása azért kecsegtet a fejlődés lehetőségével, mert míg egyfelől „a beavatandót az eredeti anya-gyerek vagy ego-ösvalónk azonosság legmélyebb szintjére viszi vissza, így kényszerítve őt a szimbolikus halál átélésére”, másfelől „az egyik életszakaszból a másikba történő »átmenet rítusát« kínálja a beavatandónak” (HENDERSON 1993: 127). A modern társadalomban a beavatás már nem kényszer, hanem választott út. Éppen ezért a szabadkőművesek azt, aki felvételét kéri közösségükbe, *keresőnek* nevezik.

Közismert tény, hogy Tolsztoj regénye egyike a világirodalom azon alkotásainak, amelyek részletes leírást adnak a szabadkőműves beavatás rítusába. Itt most nem mennek bele abba, hogy ez a leírás mennyiben felel meg a szerteágazó szabadkőműves rituálék bármelyikének is, avagy hogy mennyire bánik az író szabadon a különböző beavatási fokozatok jelképeivel, hanem csak arra szeretnék utalni, milyen lehetőségeket rejt a regénnyel való elmélyült foglalkozás ahhoz, hogy mint a jungi individuáció modelljét, egyfajta mitikus beavatástörténetet olvassuk – önmagunkra. Pierre Bezuhov jellegzetesen jungi „gyermekarchetípus” (JUNG 2011: 149–178). A halállal különböző fokozatokon keresztülhaladva találkozik: apja halálát tétova ifjúként éli át, a felesége szeretőjével, Dolohovval vívott párbajt spontán ösztönösséggel hajtja végre, de legalább cselekszik, akárcsak az első feleségével való szakításakor. A szabadkőműves beavatást gyerekes lelkesedéssel éli át, de ez is csak mesterséges halál, és ekkor formálódó istenhite is inkább csak vágy a jóságra. Az égő Moszkva lángjai közül általa kimentett kislány azonban valóságos szimbóluma gyermeksége pusztulásának, hogy végül a kivégzőosztag előtt teljes öntudattal nézhessen szembe a megsemmisülés lehetőségével, így válva igazán és végérvényesen felnőtté és hosszú mitikus értelemben. Legvégül pedig a Platón Karatajevvel való találkozás hozza el számára a belső nyugalmat hozó felszabadító hitet, Isten közelségének élményét. Amikor nemrégiben újraolvastam ifjúkorom nagyhatású regényét a mű új magyar kiadása kapcsán, elhatároztam, hogy felépíték rá – a szimbolikus hetes szám jegyében – egy olyan hétalkalmas biblioterápiás

csoportfolyamatot, amelynek középpontjában a jungi individuáció (JUNG 2021: 411–412) és a beavatás fogalmai állnak.

Tolsztoj-terápia címmel 2023 tavaszán hirdetem meg csoportomat, amely 2023 szeptemberében kezdte meg nagy erudícióval a munkát. A jelen tanulmány, mint említettem, ennek a csoportfolyamatnak az elméleti háttérébe nyújt betekintést. Azt vizsgálom benne, hogy mi az a pszichológiai titok, ami a szabadkőműves páholyokat még ma is vonzóvá teszi egyesek számára. Tekinthezünk-e a páholyokra terápiás közösségként? Ez a terápiás hatás, ha van ilyen, miként függ össze a szabadkőműves rituálé vallásos színezetű teatralitásával? Milyen párhuzamokat találunk e tekintetben a manapság divatos kiscsoportos önismereti foglalkozásokkal? Végül ezek a párhuzamok hasznosíthatók-e biblioterápiás szempontból?

A szabadkőművesség szerepe és jelentősége a közéleti szerepek modernizálásában

A szabadkőművesség rituális gyakorlata, mely a szakralitás és a civil szféra köztes terében univerzális – legalábbis az európai kultúra szemszögéből annak tetsző – erkölcsi formulákat kínál zárt, intim kisközösségei számára, alkalmas lehet a *teatralitás* és *terápiás hatás* összefüggéseinek elemzésére. Manapság divatos szó a *terápia*. Dramaterápia, meseterápia, biblioterápia – sokan keresik a választ hétköznapi egzisztenciális kérdéseikre ezekben az önismereti, gyógyító csoportokban. A szabadkőműves páholyok a felvilágosodás korában a privát szféra megteremtői, a bensőséges társkapcsolatok és a lelkiismereti szabadságon alapuló individuális morál megalapozói, egy új lelkiiség előhírnökei voltak. Jóllehet a szabadkőművesség vonzereje, népszerűsége mára világszerte csökken, hívei azért szép számmal akadnak így is. Az alábbiakban arra keresem a választ, hogy van-e még tartaléka a társasági érintkezés e rituális, teatralis formájának, illetve mit hasznosíthatnak a szabadkőművesség több mint háromszáz éves szokásaiból a mai hétköznapiak igényeit kiszolgálni igyekvő terápiás módszerek, mindenekelőtt a biblioterápia.

Dolgozatom P. Müller Péter *Test és teatralitás* című akadémiai doktori értekezésének *Átmenetek és határok megmutatkozása a rítusokba vont testen* című fejezetéhez kapcsolódik (P. MÜLLER 2009: 61–70). A hazai biblioterápiás szakma máshova teszi a hangsúlyt a személyközpontú megközelítés, illetve a működési irányultság tekintetében. Az utóbbi elsőbbségét hangsúlyozó Gilbert Edit nyomán munkám szemléleti alapját az a gondolat adja, hogy az esztétikai minőség nem csupán arra ad lehetőséget, hogy felismerjük benne életünk mintázatait és közelítsünk a mű dinamikájában önmagunk és a világ megértéséhez (GILBERT 2021), de az esztétikum hatással van a befogadóra: a komplex, sejtelmesen összetett, számtalan értelmezésre nyitott szépirodalmi alkotás – amilyen a kanonikus, „nagy” művek egy jelentős része, mint amilyen a *Háború és béke* – önreflexív befogadása akár gyógyító erővel is bírhat. Alább bemutatom, hogy a szabadkőműves rítus ún. *alluzív* szerkezete hasonlít az irodalmi mű Paul de Man-i nyelvi-referenciális dinamikájához,² azzal a különbséggel, hogy míg az irodalmi mű Umberto Eco-i értelemben szinte végtelen számú értelmezésre nyitott,³ addig e rítus vallásilag körülhatárolt.⁴ Ebből az alapállásból kiindulva az olvasás fenti elméletét a teatralitás egy sajátos határterületére terjesztem ki.

Richard Sennett *A közéleti ember bukása* című könyvének a közéleti szerepekről szóló fejezetében „szimbolikusnak” nevezi az önreflexív közéleti kommunikációt, és megjelenésének 18. század közepi pillanatát ragadja meg, többek közt a színpad és az utca világának korabeli összefüggései mentén (SENNETT 1998: 77–100). Sennett ír a törvényileg szabályozott ruházatról, a kihalóban lévő céhes öltözékek más foglalkozásúak körében elterjedt viseletéről. Ezt olvasva eszünkbe juthat William Hogarth híres metszete, melyen egy idősebb, kötényes, jelvényes urat meglehetősen illuminált állapotban kísér egy asszony, nyilván a felesége, egy londoni utcán, amely a legnagyobb káoszt mutatja. Nem is akárcsak ez a férfiú, hiszen nyakában a páholy mesterének jelvénye, a derékszőg látható.⁵ Hogarth blaszfém munkáinak provokatív éle nyilvánvaló.⁶ Ez a kép számtalan reprodukcióban megtalálható az interneten a szabadkőműves humor jellegzetes témáját illusztrálandó.⁷ De valóban humorosnak látták a kortársak? Ha Sennettnek abból az állításából indulunk ki, hogy a polgárság inkább egy konkrét mesterség öltözékét hordta, mintsem a magáét és semmiképpen nem egyéni ízlését követte, akkor elgondolkodhatunk, hogy a korabeli néző számára ez a kép nem föltétlenül volt humoros. Illetve egyáltalán nem az szűrt szemet a kortársaknak, ami a háromszáz évvel későbbi, mai – akár avatott, akár csak a témában valamelyest jártas – szemlélőnek. Vajon a régi céhes ruházattal átvett középkori ceremóniák mennyiben alakították a korabeli színházjáró páholytagok társadalmi érintkezési formáit?⁸ És viszont, hogyan formálták a kora-

beli közéleti terek (kávéházak, klubok) a középkorból örökölt céhes rituálékat? Hogyan töltötték meg az archaikus formát modern tartalommal? Ezzel párhuzamosan az intím térbe áthelyezett magánszínház miképpen formálta a benne résztvevő, egyre nagyobb számú arisztokrata és polgári rétegek társadalmi szerepfelfogását? E kérdések jogosságát mi sem érzékelteti jobban, mint hogy a neves amerikai színháztörténész, Pannill Camp a közelmúltban egy külön könyvet szentelt annak a problémának, hogy a francia szabadkőművesek zártkörű, titkos rituáléi miképpen hatottak a színházra, illetve milyen szerepet játszottak a bensőséges társas kapcsolatok kialakulásában.⁹

Az a távolság, amellyel ma nézzük Hogarth metszetét, igen érdekes kérdéseket vet föl a szabadkőműves rituálé – mint a teatralitás sajátos jegyeit felmutató, átmeneti rítus – mai kontextusát illetően, akárcsak az e kontextustól nem független személyiségfejlesztő, terápiás hatások összefüggésében. Eleve adódik a kérdés: mi a titka annak, hogy racionális, szekularizálódott és a társadalmi érintkezés közvetlen és egyszerű formáit előtérbe helyező korunkban még mindig létezik (bár korántsem olyan befolyással, mint akár a 18. század második felében Európa- és Amerika-szerte vagy például a dualizmus kori Magyarországon) ez a hierarchikus és demokratikus, szakrális és progresszív elemeket egyaránt magába olvasztó, archaikus hagyományokat követő, zárt közösség. Mit kínál a kíváncsi, mai keveseknek? Témánk szempontjából a kérdés így hangzik: az általam imént vázolt feltételezett terápiás hatás mennyiben tulajdonítható a közösség által máig őrzött, vallásos eredetű ceremóniák teatralitásának?¹⁰

Az alluzív módszer mint a rituális bevonódás eszköze

Jan A. M. Snoek *Az alluzív módszer* című tanulmányában, mely a *Helikon* folyóirat szabadkőművességről szóló, 2016/4-es számában jelent meg, így foglalja össze a szabadkőművesség jellemzőit: „A szabadkőművesség alapvetően két módszer – a beavatási és az alluzív –, illetve három szimbólumcsoport – az építés, a fény és a középpont – kombinációja. Önmagában ezen elemek egyike sem tekinthető specifikusan a szabadkőművességhez tartozónak, de a kombinációjuk igen” (SNOEK 2016: 546). Mielőtt az alluzív módszert részletesebben ismertetném Snoek nyomán, a beavatás kapcsán fontosnak tartom hangsúlyozni, hogy véleményem szerint allúzió és beavatás sajátos párosítása adja meg a szabadkőműves beavatás vonzerejét. Gyakran hallani, hogy korunk nyugati társadalmának számos problémája fakad a beavatás hiányából. Ez nyilvánvalóan túlzás, hiszen társadalmi életünk számos területén találkozhatunk a beavatás rituális mozzanataival. Vallásos családokban ilyen a keresztelő, az elsőáldozás vagy a konfirmálás, a bérálás vagy épp a bar micvá, ilyen a középiskolás korosztály számára a ballagás, a szalagavató vagy az érettségi. Azonban kétségtelen tény, hogy a szabadkőművesség – melynek világszerte számos irányzata létezik és noha magát civil szervezetként határozza meg és így legalizálja – talán a legrégebbi és legkiforrottabb beavatási hagyománnyal rendelkezik a nyugati világban.

A beavatás magyar etimológiája szerint „szövetet vízbe mártva sűrít” (ZAICZ 2006: 45 b. „avat” szócikk), ilyen értelemben a keresztséggel állítható párhuzamba (míg a német *Dichtung*, „sűrítés” révén összefüggésbe hozható a költészet fogalmával is), az *avas* szóval való etimológiai rokonsága révén pedig az öregséggel és a halállal mutat szemantikai kapcsolatot. Akit beavatnak, mesterségesen megöregítik, megismertetik a halállal, metamorfózison megy át, „mássá, másvalakivé válik” (P. MÜLLER 2009: 64). A szabadkőműves beavatás azonban éppen azáltal különleges, hogy bár vallásilag hangsúlyosan semleges, a rituális cselekmény helyszínén, a páholyban kihelyezett Biblia, nemkülönben a közepén lefektetett, jelképes ábrákkal díszített szőnyeg, az ún. tápisz, olyan vonatkoztatási pontokat kínálnak a befogadás számára, amelyek egyértelműen vallási, sőt: eredendően keresztény kontextusban helyezik el a rituális „előadás” drámai hatású párbeszédeit, valamint a dramatikus cselekmény egyes elemeit.¹¹ „»Allúzióval élni« annyit tesz, »utalni valamire«, »vonatkoztatni valamire«. Így tehát az alluzív módszer a szövegek kétértelműségén nyugszik, mint ahogy a szimbolikus módszer is a szimbólumok kétértelműségén” – írja Snoek (SNOEK 2016: 546), miközben felhívja a figyelmet arra a tényre, hogy a szabadkőműves beavatás alluzív módszere olyan utalások sorát nyitja meg, amely csak azok számára érthető, akik ismerik az egyes szöveghelyek „hivatkozási korpuszát” (SNOEK 2016: 548), melyre az utalás történik. Lényeges, hogy a bibliai szöveghelyek megválasztása nem önkényes, és a hivatkozott idézet ugyancsak vonatkozik egy másikra. Snoek ezek után meggyőzően érvel amellett, hogy a többfokozatú szabadkőműves beavatási rítus végső soron Krisztusra mint a világegyetemet megalkotó Istenre, a „világ világossága” halálára és feltámadására irányítja a figyelmet (SNOEK 2016: 561).¹² A szabadkőműves rítus a jelentés elsődleges síkján felekezetiileg semleges, hiszen az építészet nyelvezetét és a sötétség-világosság

természeti ellentétének, továbbá a középpontnak világképi szimbolikáját használja, ám az alluzív utalások révén megnyíló mélyrétegeiben a nyugati kultúra fundamentumát, keresztény üzenetét tárja fel. Alapvetően tehát – amennyiben hihetünk Snoek elemzéseinek – vallási dimenziója van.¹³

Felmerül a kérdés, hogy mi a helyzet az ateista szabadkőművességgel. A nagy múltú, tekintélyes francia nagypáholy, a Grand Orient de France már a 19. század végén lépéseket tett a rituálé deszakralizálása érdekében, és teret engedett a korábban elutasított ateisták felvétele (később a nők befogadása) előtt.¹⁴ A Grand Orient-et követő szabadkőművesség meghatározó jelenléte a latin világban arra mutat, hogy a rítus teatralitása, a performativitás a vallási kontextus mellőzésével is bírhat – az arra fogékony lelkületű személyiség számára – bizonyosfajta átalakító, „mágikus” erővel. Ez a hatás azonban nem tartozik a teatralitás legfőbb funkciói közé.

Teatralitás és liminalitás mint átalakító közeg

P. Müller Péter akadémiai doktori értekezésében Victor Turner nyomán arra hívja fel a figyelmet, hogy „amíg a teátrális cselekvés nem vezet valahonnan valahová, kiindulópontja és végpontja nem redukálható a valóság »tükrözésére« és a »változtasd meg életed« mentálhigiénés vagy propagandisztikus funkciójára és üzenetére, addig a liminalitás »két pozíció közötti átmenet középpontját« jelenti egy státussorozatban, a *kívülállóság* olyan cselekedetekre és kapcsolatokra utal, amelyek nem az elismert társadalmi státusból erednek, hanem egy azon kívüli körből» [...]. A teatralitás jelenléte és hatása ennél jóval korlátozottabb, és létrejötte nem feltétlenül származtatható közösségi cselekvési kényszerekből, hatása pedig – ritka kivételektől eltekintve – nem terjed ki jelentősebb számú társadalmi csoportokra, közösségekre” (P. MÜLLER 2009: 68). A szabadkőműves beavatási rítus egyik sajátága meglátásom szerint éppen az, hogy itt teatralitás és hatás összefügg: „változtasd meg életed” – éppen erre szólítják a neofitát!¹⁵ A törzsi beavatások kapcsán írja P. Müller Péter: „A teatralitás tehát nem annyira megvalósulásként, mint inkább lehetőségként van jelen ezekben a folyamatokban. Lehetőségként azokra az időkre, amelyekben a rituálék már elkorcsosulnak, s a helyükre lépő társadalmi cselekvéssorok, intézmények csökevényes formában továbbvisznek néhány elemet a valamikori liminális helyzetekből, de az ezekben való részvételben már megjelenik az önkéntesség, a társadalmi kényszer meggyengül, és mód nyílik az egyén számára ugyanannak a liminális folyamatnak a többszöri megismétlésére is” (P. MÜLLER 2009: 66). Az „elkorcsosult” rituálé a szabadkőművesség esetében a bibliai „hivatkozási korpusz” elhomályosulása, amit véleményem szerint ellensúlyoz egy másik nagyon fontos mozzanat. Ez pedig a „rituáléba vont test”, amely a „közéleti ember bukása” utáni időkben a jel és a jelölt távolságának egy testben való felfüggesztődését, a beavatandó jelöltnek a rituális aktusban való önreflexív – a közösség tekintete által kísért – jelenlétét vonja magával. E rituálé érdekessége mai szemmel az, hogy a beavatásban résztvevő számára ez egy nagyon komoly performansz, ami azért több mint színjáték, mert a beavatás feltételez valamiféle átváltozást, határátlépést, transzcendens mozzanatot. A szabadkőműves rituálé komorsága, ünnepélyessége, archaikus szóhasználata a 18. századi közéleti ember színpadias viselkedését várja el a mai szabadkőművesektől,¹⁶ ám a szabadkőműves rituálé már háromszáz éve is magában hordta azt a kettős jelentést, hogy az egymást „testvérek” szólító tagok e magánszínházban valódi érzelmi, ha úgy tetszik, „testvéri” közösséget alkottak.¹⁷ Amiként a háromszáz évvel ezelőtti, úgy a mai mesterfokba lépő szabadkőműves is felfogja a horderejét annak a performatív aktusnak, hogy amikor a Salamon király jeruzsálemi templomát építő Hiram Abiff mesternek a haláláról és holttestének megtalálásáról mesélnek neki (BÉNEDEK 1991: 24–27. és 50–53.) – miközben jelképesen Hiram Abiff sírjába fektetik, majd felemelik (DUNCAN 1866) –, voltaképpen ő maga lesz az, aki a szó szoros, testi értelmében feltámad, megvalósítva ezzel az *unio mystica* vallásos élményét.¹⁸ Így a „mester” szó alluzív módon ugyanúgy jelent egyszerre utalást a bibliai Hiramra és Jézusra, valamint önnönmagára, aki ily módon nemcsak gondolatban, hanem a színre vitt test performatív jelenléte által, a metaforikus átvitel értelmében, testben is azonossá vált Krisztussal. (Nem keresztény hívők számára ez az aktus ugyanúgy értelmet nyerhet, hiszen minden monoteista vallás hisz a feltámadás valamilyen formájában.) Ugyanakkor, megint csak alluzív módon, János evangéliuma nyomán, a rituáléban elhangzó „elveszett szó”, valamint annak „megtalálása” által (SNOEK 2016: 552) maga a „jelölt” – aki immár nem csupán a mesterfok *jelöltje*, de a bibliai utalás saussure-i értelemben vett *jelöltje* és *jelölője* is egyszerre – az isteni Ige kép-másaként belép a bibliai kontextus metaforikus láncolatába is, mintegy dekonstruálva önnön testi jelenlétének referencialitását. A *játék* itt nem színházi értelemben veszi kezdetét, hanem a rendszerbe foglalt dekonstruktív mozzanat színre vitele révén.¹⁹

A szabadkőműves titok: a terápiás közösség

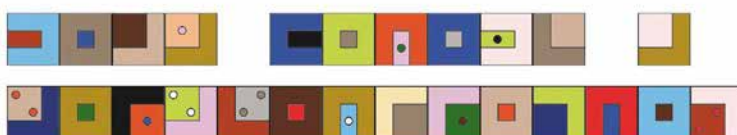
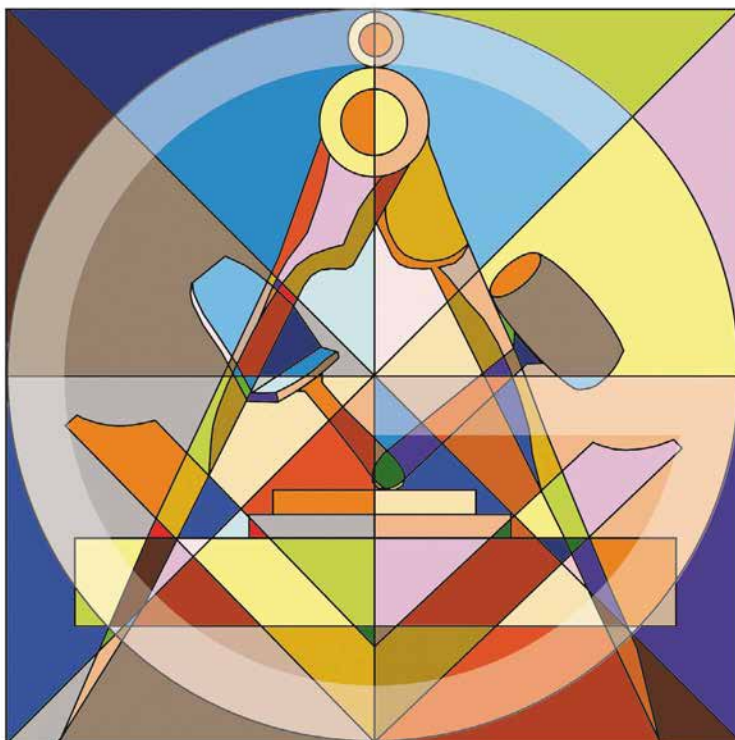
„Kaphat-e válaszokat a mai kor embere egzisztenciális kihívásaira a szabadkőműves hagyományokból és gyakorlatból – és ha igen, melyek lennének azok?” Kristiane Hasselmann a szabadkőművesség apolitikus etikája és a mai kulturális kontextus szembenállása kapcsán teszi fel ezt a kérdést (HASSELMANN 2014: 345). Egzisztenciális kérdéseikre azonban egyre többen keresik a választ különféle terápiás, illetve terápiás jellegű foglalkozások keretében. Ha jobban szemügyre vesszük, a szabadkőművesség mint beavatási közösség a terápiás csoportfolyamat számos kritériumát felmutatja. Bizonyára a belépni szándékozók valami mást, többet, hitelesebbet keresnek, mint amit a mai kor adni tud nekik. Feltételezhető, hogy sokan valamiféle válságélményből keresnek kivezető utat az egységélmény felé, egy közösséget, amely utat mutat, „fényt” az alagút végén. Mindenesetre fejlődni, jobbat válni szeretnének, különlegeseek akarnak lenni, hiszen miért vállalnák fel egy titkolózó közösség számukra még idegen szokásait és elvárásait?

A válság – Popper Péter szellemes megfogalmazásában – az a határhelyzet, amikor még létezik a régi, de már jelen van az új is (POPPER 2009: 20). A liminalitás sajátos kívülállóságára, határhelyzetére emlékeztet a szabadkőművesség önmeghatározása is, amely szerint e közösség sem nem vallási, sem nem politikai intézmény, ám tagjai közé (a konzervatív páholyok) csak istenhívó férfiakat vesznek fel, és erkölcsi tanításaitak részben vallásos allegóriákban jelenítik meg.²⁰ Összejöveleik helyét hol templomnak, hol műhelynek nevezik, hol az imádság, hol a munka szerzetesi életre utaló kétféle prioritását helyezik előtérbe. Akármilyen legyen a vonzerő, annyi bizonyos, hogy a szervezet alapegységét jelentő páholy, mely összejöveleiket szigorú szabályok alapján, ám demokratikus elvek szerint végzi, emlékeztet az ún. „zárt csoportok” működésére (YALOM 2001: 218–219).

A csoportvezető mindig a szabályok lefektetésével kezd, hangsúlyozva, hogy ami a csoportban elhangzik, az a tagok közt marad (YALOM 2001: 232). Ez biztosítja a terápiás csoportdinamika hatékonyságát, hogy a tagok őszintén megnyíljanak és segítsék egymást. Egy zárt csoportos munka célja, akárcsak a beavatásé, a változás. Terápiás csoportba gyakran olyan emberek jelentkeznek, akik – akár tudatában vannak ennek, akár nem – beleragadtak vagy belemenekültek egy romboló, stagnáló élethelyzetbe. Vagyis olyanok, akik a régi és az új határterületén toporognak, válságba kerültek.²¹ Irvin Yalom amerikai egzisztenciális pszichoterapeutára bevezetőmben már hivatkoztam. Sokat idézett tétele szerint „az ember a legnagyobb harcot adottságaival, a lét legvégső problémáival vívja: a halállal, a magánnyal, a szabadsággal és az értelmetlenséggel.” (YALOM 2001: 83.).

Mit kínál egy olyan társaság, mint a szabadkőművesség, a mai ember számára? Beavatást a *halálba*, a *magánytól* megvédő zárt közösséget, a *szabadság* tiszteletét és célt, *értelmet* az „építő” munkálkodásnak. A terápia sikerének záloga az „itt és most”-ra való összpontosítás. Mit jelent ez a szöveg (szöveghely, szereplő, helyszín stb.) itt és most nekem? Mire figyelmeztet – itt és most – egy szimbólum, egy építőszerszám, egy bibliai szöveghely, egy mozdulat vagy egy pseudobibliai történet dramatikus megjelenítése? Ki vagyok én, és ki lehetnék ebben a történetben? És ki is vagyok én, merre törekszem a „profán” valóságban? Mit jelent számomra a változás? Mit jelent közösségi lénynek, embernek lenni? Ismét Popper Péter szavait idézem: „Az ember ontológiai kiváltsága, hogy nincs hozzábilincselve a múltjához, nem marad a rabja, hanem tovább tud vándorolni a múlt tapasztalataira támaszkodva, és ez fejlődést is jelenthet a magasabb rendű élet felé. Ellenpéldaként: a mai tigris nem kevésbé tigris, mint az ezer évvel ezelőtti. Tigrisnek lenni mindig annyi, mint első tigrisnek lenni – mondja az általános természeti evolúcióban kételkedő Ortega. De az ember mindig egy másik ember elért fejlődésének csúcspontjából fejlődik ki. Vagyis nem örök Ádám, sohasem első ember, hanem mindig második, harmadik, és így tovább. Fejlődése már egy mások által elért pozitív mennyiségből indul ki, s ehhez járul hozzá a saját növekedése” (POPPER 2009: 20).

Kérdéses, hogy a szabadkőműves beavatási gyakorlat vajon tényleg képes-e terápiás hatást gyakorolni tagjaira. Kérdéses továbbá az is, hogy az itt vázolt pozitív tanulságokból mi hasznosítható egy mélyolvasó csoportfolyamatban. Annyi bizonyosnak tűnik, hogy a szabadkőműves hagyományok tanulmányozása inspiráló lehet bárki számára, aki a művészeti terápiák, így a szövegterápia valamely ágával foglalkozik. Ugyanakkor a szabadkőművesség esetleges személyiségfejlesztő hatásának titka minden bizonnyal többszörű. Ugyanolyan mértékben táplálkozik a Popper Péter által hangsúlyozott hagyomány erejéből, mint az alluzív módon játékba hozott metaforikus bibliai-nyelvi-szimbolikus struktúrákból, akárcsak az ezektől elválaszthatatlan dramatikus performanszból, a teatralitásból, a rítusba vont test jelenlétéből.

Barra István Zoltán: DF.:etűd (Az alkotó engedélyével.)

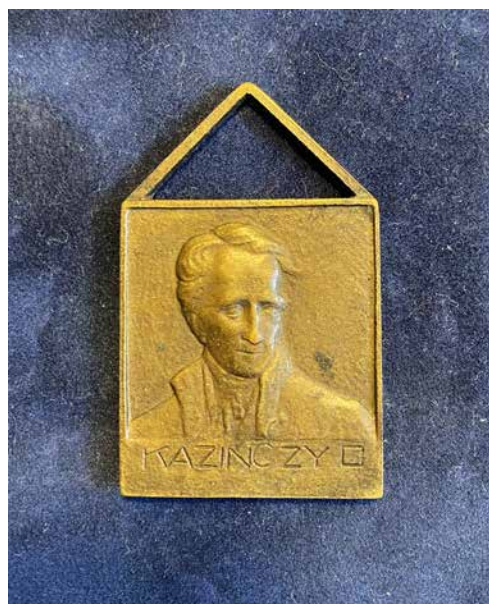
Barra István Zoltán
Németországban élő
magyar képzőművész, az
1980-as években Győrben
élt, tagja volt a Győri
Grafikai Műhelynek.

Az 1885-ben alapított Deák Ferencz, a Testvériséghez páholy jelvénye
(Fotó: Szerző)

A Deák páholy főleg
játékonykodással
foglalkozott, alapítója a
ma Mozsásjavító néven
működő iskolának, de a
Deák páholy hozta létre a
Deák Ferencz Könyvtárat
az Almásy téren, a
Fővárosi Szabó Ervin
Könyvtár elődjét. A
páholy tagjai közt kiváló
személyiségek voltak,
mint az építész Medgyes
Alajos (Messinger Alajos),
Benedek Marcell, Benedek
István vagy Devecseri
Gábor.

A Kazinczy páholy főként a szellemi felvilágosodás terjesztésével foglalkozott, megalapította az Országos Ismeretterjesztő Társaságot.

Az 1909-ben alapított Kazinczy páholy jelvényének előlapja
(Fotó: Szerző)

A Kazinczy páholy jelvényének hátlapja
(Fotó: Szerző)

Csoportfoglalkozás asszociációs OH-kártyával, 2023. november, a budapesti VII. kerületi Pesti Mozi klubhelyisége

- BENEDEK István 1991. Miszticizmus és szabadkőművesség. In: *Hitel*, 15–16., 24–27. és 50–53. https://www.facebook.com/permalink.php?id=338035712996775&story_fbid=2071198943013768 (a letöltés ideje: 2024. 05. 30.).
- DE MAN, Paul 1997. Az önéletrajz mint arcrongálás. Ford. FOGARASI György. *Pompeji*, 2–3.
- DUNCAN, Malcolm, C., *Duncan's Masonic Monitor and Ritual*. 1866. http://www.phoenixmasonry.org/duncans_ritual/master_mason.htm (a letöltés ideje: 2024. 05. 22.).
- ECO Umberto 2006. *Nyitott mű*. Ford. DOBOLÁN Katalin. Európa, Budapest
- GENNEP, Arnold van 2007. *Átmeneti rítusok*. Ford. VARGYAS Zoltán. L'Harmattan, Budapest
- GILBERT Edit 2021. *Szövegterápia, interperszonalitás és irodalmi erő* (recenzió Béres Judit „Azért olvasok, hogy éljek”. Az olvasásánepszerűsítéstől az irodalomterápiáig című könyvről). Tiszatáj Online, 2021. 07. 27. <http://tiszatajonline.hu/?p=130906> (a letöltés ideje: 2024. 05. 22.).
- HAMVAS Péter 2023. Szent olvasás. A monasztikus lectio divina biblioterápiás tanulságai. In: *Vigilia*, 8., 681–688.
- Handbook of Freemasonry* 2014. Ed. by BOGDAN, Henrik, SNOEK, Jan A. M., Brill, Leiden–Boston, <http://milwaukeefreemasonryformenandwomen.com/wordpress/wp-content/uploads/Handbook-of-Freemasonry-Henrik-Bogdan-Jan-A.-M.-Snoek.pdf> (a letöltés ideje: 2024. 05. 22.)
- HENDERSON, Joseph L. 1993. Az ősi mítoszok és a modern ember. In: JUNG Carl Gustav et al. *Az ember és szimbólumai*. Göncöl, Budapest
- JUNG, Carl Gustav 1993. A személyiség kialakulása. In: *Mélysegeink ösvényein*. Ford. BODROG Miklós. Gondolat, Budapest
- JUNG, Carl Gustav 2011. *Az archetípusok és a kollektív tudattalan*. Ford. TURÓCZI Attila. Scolar, Budapest
- JUNG, Carl Gustav 2021. *Lélektani típusok*. Ford. RÉTI Emese. Scolar, Budapest
- TOLSZTOJ, Lev 2022. *Háború és béke*. XXI. Század Kiadó, Budapest
- TURNER, Victor 2002. *A rituális folyamat. Struktúra és antistruktúra*. Ford. OROSZ István. Osiris, Budapest
- MISKOLCZY Ambrus 2008. A titkostársasági kultúra születése és kiteljesedése, paroxysmusa és felszámolása. In: *Múltunk* 4., 4–39.
- P. MÜLLER Péter 2009. *Test és teatralitás*. Akadémiai doktori értekezés. Pécs, 61–70. http://real-d.mtak.hu/3271/P_Muller.pdf (a letöltés ideje: 2024. 05. 22.)
- POPPER Péter 2009. *Válság és megújulás. Siva nevető tánca*. Saxum, Budapest
- SENNETT, Richard 1998. *A közéleti ember bukása*. Ford. BOROSS Anna. Helikon, Budapest
- SNOEK, Jan A. M. 2016. Az alluzív módszer. In: *Helikon*, 4, 546–562.
- YALOM, Irvin 2019. *Egzisztenciális pszichoterápia*. Ford. ADORJÁN Zsolt. Park, Budapest
- YALOM, Irvin 2001. *A csoportpszichoterápia elmélete és gyakorlata*. Ford. SZÉCHEY Orsolya. Animula, Budapest
- ZAICZ Gábor (szerk.) 2006. *Etimológiai szótár*, Tinta, Budapest

- 1 A szent olvasás biblioterápiás tanulságai kapcsán vö.: HAMVAS 2023: 681–688.
- 2 Paul de Man az önéletrajz kapcsán felteszi a kérdést: „nem lehetséges vajon, hogy a referencia illúziója a figura struktúrájának velejárója, azaz többé nem tisztán és egyszerűen referens, hanem valami olyasmi, ami közelebb áll a fikcióhoz, méghozzá egy olyan fikcióhoz, amelyik idővel mégiscsak szert tesz bizonyos fokú referenciális terhelékenységre?” (DE MAN 1997: 94–95).
- 3 „Végül soron egy forma esztétikailag akkor érvényes, ha sokféle nézőpontból szemlélhető és érthető; s ha úgy tartalmaz sokféle aspektust és rezonanciát, hogy közben önmaga marad [...]. Ebben az értelemben tehát egy műalkotás, ez a befejezett, tökéletesen kalibrált szervezetének tökéletességébe zárt forma, szintén nyitott: ezernyi – megismételhetetlen egyediségét érintetlenül hagyó, ám egymástól eltérő – értelmezés lehetősége” (ECO 2006: 74).
- 4 A *Helikon* folyóirat 2016/4-es, szabadkőműves témájú számának több írása foglalkozik kimerítően e témakörrel, vö. Szentpéteri Márton: *A keresztény pánszófia temploma. Jan Amos Comenius és a szabadkőműves templomszimbólika kora újkori forrásvidékei*. 528–545. és Jan A. M. Snoek: *Az alluzív módszer*. 546–562.
- 5 <http://www.freemasoncollection.com/3-MASONIC-SYMBOL/worshipful-master-jewel-masonic-symbol.php> (a letöltés ideje: 2024. 05. 22.).
- 6 BELL Jeremy 2017. *William Hogarth – A Freemason's Harlot*. Kendall Press, Cambridge, Massachusetts. A könyv ismertetője: <https://www.amazon.com/William-Hogarth-Freemasons-Jeremy-Bell/dp/0998834211> (a letöltés ideje: 2024. 05. 22.).
- 7 „Fantastic engraving so funny for the Masons” felirattal a freemasoncollection.com oldalon: <http://www.freemasoncollection.com/3-MASONIC%20DOCUMENTS/night-william-hogarth-masonic-documents.php> (a letöltés ideje: 2024. 05. 22.).

- 8 E folyamat hazai vetületéről lásd: MISKOLCZY 2008: 4–39.
- 9 *Performing Emotion: Freemasons and the Theater of Ritual*. Claire Navarro interjúja Pannill Camp színháztörténésszel: <https://arts.wustl.edu/ampersand/performing-emotion-freemasons-and-theater-ritual> (a letöltés ideje: 2024. 05. 22.).
- 10 A nemrégiben megjelent enciklopédikus igényű szabadkőműves kézikönyv, a kiváló nemzetközi szerzők által jegyzett *Handbook of Freemasonry* átfogó képet ad a szabadkőművesség történeti gyökereiről, vallási és társadalmi összefüggéseiről, a beavatás és performativitás kérdéseiről, miközben mai kulturális kontextusát is érinti (BOGDAN–SNOEK 2014).
- 11 SNOEK, *Masonic Rituals of Initiation*. In: *Handbook of Freemasonry*, 321.
- 12 Tanulságos e tekintetben az a vita, amely a *Vallástudományi Szemle* 2011/1. számában bontakozott ki Vári László és Hoványi Márton közt. Előbbi túlzónak tartja Hoványinak azt a súlyos megfogalmazását egy korábbi cikkében (Egy beavatási rítus szimbolikájáról. A Magyar Szimbolikus Nagypáholy Szertartáskönyvének szimbolikájáról. *Vallástudományi Szemle*, 2010/3., 29–39.), hogy a páholyt vezető főmester háttal Keletnek fordulása az inasavatás során blaszfémia, vétség a „keletelés” szakrális rendje ellen. Hoványi izgalmas okfejtése szerint amúgy a szabadkőműves rítus párhuzamot mutat a régi katolikus húsvéti szertartással, a lucernáriummal, ugyanakkor éppen azt az alluzív utalást hagyja figyelmen kívül, hogy a főmester itt maga a „világosság”, tehát az elérendő cél: a feltámadt test, maga Krisztus megjelenítője – már amennyiben Snoek érveit elfogadjuk. Arról már nem is beszélve, hogy a II. vatikáni zsinat óta a katolikus papok is szembefordulnak a hívekkel, azaz háttal „Keletnek” miséznek.
- 13 Victor Turner szerint az egalitárius rituális hierarchiáknak „erős vallási színezetük van” (TURNER 2002: 206).
- 14 Vö. <https://www.godf.org/index.php/pages/details/slug/le-grand-orient-de-france> (a letöltés ideje: 2024. 05. 22.).
- 15 Kristiane Hasselmann *Freemasonry and Performance* című tanulmányában a szabadkőműves rituálénak katalizátor szerepet tulajdonít az egyéni identitásteremtés szempontjából. A sajtósági szabadkőműves rituális *élmény* kapcsán bevésődésről (engrammic effect) beszél, amit a beavatási folyamat intenzitásának tulajdonít. In: *Handbook of Freemasonry*, 331.
- 16 Pannill Camp az idézett interjúban beszél arról, hogy talált egy olyan 18. századi szertartáskönyvet, amelyben a mesteravatás egy bizonyos pontján a jelenlévők zokogtak: „I’ve seen a Masonic ritual text that has a little sort of stage direction, which is that when it’s discovered that Hiram has been murdered that other Brother Masons pull out their handkerchiefs and they sob into them.”
- 17 Egy másik részlet az interjúból, Claire Navarro szavai: „Feelings – not something most people think of in relation to the Masons. But maybe, just maybe, one of the reasons that Freemasonry has been so long-lasting and influential has something to do with feelings - the attachment and sense of brotherhood that members feel. And maybe those emotions can be traced back to theater, to the rituals that cause such strong emotions. The idea fascinates Camp – and it’s not something that many historians have looked at before.”
- 18 „Since the candidate is identified with Hiram, who turns out to be God, the performance actually culminates in a ritual Unio Mystica.” SNOEK, *Masonic Rituals of Initiation*. In: *Handbook of Freemasonry*, 326.
- 19 „Ha a testet a teatralitás vonatkozásában vizsgáljuk – és fordítva –, megkerülhetlenné válik a test magától értetődőségének felfüggesztése, a test problematikussá tétele, a testtel kapcsolatos evidenciák megkérdőjelezése. Hiába elemezték például a színházzsémotikában a színész aktivitását mint jelalkotást, s vették sorra – a nyelvi jeleken kívül, azok mellett – a mimikai, gesztikus, proxemikai jeleket, továbbá a színészt mint jelet (a maszkjával, jelmezével, parókájával stb.), ezek a szémotikai (a strukturalista szemléletben gyökerező) elemzések nem vettek tudomást arról, hogy a test nem egy kommunikációs séma semleges eleme, nem egy felület, amely jeleket ölt magára, hanem egy olyan összetett médium, amely a mindenkori kulturális mezőt alapvetően meghatározza, és azt folyamatosan újraindítja, újrarajzolja.” (P. MÜLLER 2009: 6–7).
- 20 *Constitutions of the Antient Fraternity of Free and Accepted Masons Under the United Grand Lodge of England* 2020. Freemasons’ Hall, London, 2020. X–XV. és 147–148. <https://www.ugle.org.uk/about-us/book-of-constitutions> (a letöltés ideje: 2024. 05. 22.).
- 21 Liminalitás, beavatás és betegség kapcsolatáról vö. TURNER 2002: 108.

MAROS MÁRK

Utópián innen és túl

Hatalom-, társadalom- és kultúraképzetek Szathmári Sándor Kazohinia című regényében

Szathmári Sándor *Kazohinia* című regénye a magyar irodalomtörténet egy kevésbé kutatott, de nem elfeledett szövege. A legelső, 1941-es *Gulliver utazása Kazohiniába* című megjelenés óta számtalan újrakiadást megélt a szöveg, a címen túl a mű egyes szövegrészein is történtek kisebb változtatások. Írásomban azonban nem kívánok foglalkozni sem a regény kiadás- és recepciótörténetével, sem Szathmári Sándor szerzői intencióival és nyilatkozataival regényének saját értelmezéséről, amely némiképp félreértelmezése a mű belső struktúrájának és íróniarendszerének.¹ Helyette azt a paradox kérdést kísérel meg feltenni, hogy miért nem negatív utópia a *Kazohinia*, és miért az mégis? Ennek értelmében azt igyekszem megvizsgálni, hogy milyen tényezők kötik a művet a negatív utópia műfaji hagyományához, és a szöveg mely tényezői távolítják el attól. Ennek főképp a regényben ábrázolt hatalom, társadalom és kultúra fogalmainak elemzése mentén kívánok eleget tenni.

A *Kazohinia* története Jonathan Swift *Gulliver utazásai* című alapművének mintája szerint építkezik. Főszereplője szintén egy Gulliver nevű férfi, aki az 1930-as években indul útnak hajóval, hogy aztán egy baleset következtében, magára maradva egy ismeretlen szigetre vetődjön. Ez lesz Kazohinia földje, ahol Gullivernek lehetősége adódik két eltérő társadalmi renddel találkozni. A regényt ezzel összefüggésben nem csupán duális, hanem dichotomikus szerkesztéssel jellemzi. A regény első részében a hinek társadalmáról – mint téziszről –, a másodikban a behinek társadalmáról – mint antitéziszről – kapunk átfogó képet. Mindkét közösség megismerésében lesz Gullivernek egy mentora, előbbi esetén egy Zatamon, utóbbi esetén egy Zemöki nevű személy tölti be ezt a szerepet. A hegeli dialektika szerinti felosztás ugyanakkor csupán részlegesen azonosítható a szöveg struktúrájával, ugyanis a két társadalmi rendszer egységesítésére vagy harmadik alternatíva nyújtására – mint szintézisre – nem kerül sor. A regény Gulliver távozásával zárul, elbizonytalanítva ezzel a dilemmahelyzet összehangolás útján történő felszámolásának lehetőségét. A mű elbeszélésmódját tekintve leginkább egy útirajzhoz hasonlatos. Inkább csak megmutatja nekünk Kazohinia világát, mintsem, hogy működtetné, lévén valódi dramatikus súlypontokkal rendelkező eseményeknek ritkán, elsősorban a kötet végén lehetünk szemtanúi. Emiatt találóbbnak tartom a regény anyagát történessorozatként megnevezni, mintsem cselekményként.

A hinek társadalma – ahová Gulliver először kerül – sok egyezést mutat Aldous Huxley *Szép új világ* című regényének társadalmi berendezkedésével. Egy technológiailag rendkívül fejlett, tökéletes egységben működő civilizációról van szó, melynek tagjai kizárólagosan a racionalizmus fogalmköre szerint élnek. Czigányik Zsolt a hinek megjelölésére az „értelmes állat” kifejezést használja, azonban az állat kifejezést nem tartom túl sikeresnek, lévén az állat bizonyítottan rendelkezik saját érzelmi világgal, amelynek a hinek éppen, hogy nincsenek tényleges birtokában (CZIGÁNYIK 2011: 228). Balázs Zoltán „automaták”-nak, „egyénség nélküli emberek”-nek nevezi meg őket, mely kifejezések már jobban sűrítik a hinek lényegét (BALÁZS 2006: 1174). A hinek leírására az embergép kifejezést találom legkifejezőbbnek, mivel a gép csak saját maga minőségében létezik, a morál fogalmán kívül. A hinek azonban nem akképpen gépek, mint ahogyan a science fiction irodalom elképzeli a mesterséges intelligenciákat, hanem mintha a környezetünkben létező mechanisztikus gépezeteket – amelyek egyedüli létmódja a programozott működés – felruháznánk öntudattal. A hinek nem terjednek túl azon, amik. Emiatt idegenek mindenféle emberségtől és fejlődésgénytől, hiszen az ember antropológiailag eleve adottan több önmaga funkciójánál.

A hinek közt nincs művészet, vallás, szerelem, a szépség fogalma nem dekódolható, bármilyen érzelmekifejezéssel kapcsolatos jelenség pedig – mint például a sírás – a hinek értelmezésében patológikus jelenség. Egyetlen hivatkozási alapjuk a Kozmosz, létmódjukat pedig a kazo szóval írják le, mely a kozmikus rend, cselekvéseik alapszabálya, bár a szabály szó nem épp a legmegfelelőbb, lévén a hinek közösségében nincs precedense a szabálysértésnek. Minden, ami a kazon kívül esik, az számukra kazi, vagyis a nem kozmikus rend szerinti működés, a maguk értelmezésében vett deviancia. A kazo tényleges mivoltában azonban nehezen megragadható, ennek oka, hogy kívül áll bármiféle kauzalitáson. Zatamon passzusai a kazoról újból és újból kér-

Maros Márk

(Budapest, 2001):
Az ELTE BTK irodalom-
és kultúratudomány
mesterszakos hallgatója.
Verseket, cikkeket és
kritikákat ír. Verseit
többek között az *Irodalmi
Szemle*, a *Székelyföld*,
a *Műhely*, az *Irodalmi
Jelen*, a *Magyar Műhely*, a
Csillagszáló, a *SZIFONline*,
a *Tiszatájonline*, a *Nincs*,
és az *Új Bekezdés* közölte.

déseket vetnek fel Gulliverben, hiszen a kazo fogalmát Gulliver az európai kultúrkör ok-okozati meghatározottsága szerint kísérli meg értelmezni, azonban a kazo lényege éppen az önhivatkozás. Azért jó valami, mert kazo és azért kazo valami, mert jó, vagy ahogy Zatamon fogalmaz: „hogya mi tartja fenn az egyensúlyt? Hát az egyensúly maga!” (SZATHMÁRI 1980: 103).

Ami még ennél is jobban megfoghatatlanná teszi közösségüket, az a hinek egyén-kollektíva relációja, melynek lényege, hogy a kettő a regényben nem opponálható. Poszler György remekül fogalmazza meg, mi teszi az utópiákat a valóság talajára leszállíthatatlan vágyképzetökké, elgondolhatatlanokká: „egyén és közösség szociális gondja rész és egész filozófiai dilemmájának társadalmi konkretizációja. [...] Közösség nem ragadható meg, semmiben sem konkretizálható egyén nélkül és tőle függetlenül. [...] a közösség nem él önmagában, és nem kormányozza önmagát. Csak képviselőiben és képviselői által” (POSZLER 1988: 123). A hinek társadalma azonban önmagát kormányozza, bármiféle vezetői apparátus nélkül. Kiragadva belőle egyetlen személyt éppen annyit kapunk, amennyi a kollektíva, a kollektíváról beszélve pedig éppen annyit kapunk, amennyi benne egy egyén. Nem csak az egyén van a kollektívában, hanem a kollektíva is az egyénen belül. Abszolút közösségi létezőknek nevezhetjük őket, működés módjukat pedig leginkább a hangyákéhoz hasonlíthatjuk. Mind emiatt a hinek társadalmát illetően a hagyományos hatalomfogalmaink elvesztik érvényüket, vagy legalábbis jelentős mértékben átíródnak.

Michel Foucault a hatalom két alapvonását ekképpen foglalja össze: „a hatalom mechanizmusa az elnyomás [...] A hatalom alapjában véve az erők háborús összecsapása” (FOUCAULT 2000: 316). Ennek értelmében kell legyen mindig hatalomgyakorló és hatalomelszenvedő. Hatalomgyakorló lehet egyetlen személy (diktatúra), egy csoportosulás (autokrácia) vagy az állam (demokrácia). A harmadik a kapitalista gazdasági működéssel együtt ugyan összetettebb képet mutat magáról, ahol a hatalom „inkább állandó mozgásban van, áramlik, körbe jár, csak láncolatokban funkcionál.” Mégis látható: ahhoz, hogy hatalomról beszéljünk, egyének relációjára van szükségünk (FOUCAULT 2000: 322). Bár ennek a regény megfeleltethető, mivel a hinek interakcióban vannak egymással, a képlet mégis radikálisan megváltozik, hiszen egy olyan közösségről beszélünk, melyben az egyéni és a kollektív szféra függetleníthetetlen egymástól, így pedig sem hatalomgyakorlót, sem hatalomelszenvedőt nem találunk benne.

Byung-Chul Han *What is power?* című művében megjegyzi, hogy „ha a hatalom kommunikatív modelljét követnénk a logikus végkifejletig, akkor a hatalom legmagasabb formája egy tökéletes egység lenne, amelyben mindenki összhangban cselekszik” (HAN 2018: 70). A *Kazohiniában* pontosan ennek a végkifejletnek lehetünk a szemtanúi, azonban adódik a kérdés, hogy vajon még hatalomnak lehet-e nevezni egy ilyesfajta egység működés módját? Ezt a kérdést Han is felteszi, majd paradox, de találó választ ad rá: abszolút hatalom az, amikor „a hatalom saját hiányában ragyog” (HAN 2018: 40).

Ez a fajta hatalomtalan hatalom – amelyet a regény a hinek csoportjával megjelenít – a negatív utópiák többségétől idegen, hiszen azokban valamilyen formában megjelenik egy felsőbb hatalmi apparátus, amely erőszakszervezetek révén az elnyomásnak, a szabadság korlátozásának és az élet sematizálásának megágyaz. Bennük „az elképzelt jó szükségképpen a megvalósult rosszal azonos, az ésszerűség diadala egyúttal az irracionálisizmus tombolását jelenti” (BERKES 2012: 91). Még Huxley *Szép új világában* is – melyhez a legközelebb áll a mű – a Világállam kasztok szerint csoportosítja az embereket, amelyek hierarchikusan rendeződnek el. A hinek társadalma ténylegesen megvalósult utópia, negatív jellegét csupán Gulliver és az európai értékrendek nézőpontja adja, mely az embert többnek tekinti működésénél. Berkes Tamás már elemzésének legelején kiemeli azt a paradox jelleget, amelyet a *Kazohinia* műfajisága a fentiek miatt magában hordoz: a *Kazohinia* „utópikus regény, amelyet antiutópiának olvasunk” (BERKES 2012: 90).

Az elnyomó apparátus és az erőszakszervezetek nem szerepeltetése – amely markánsan elemeli a művet a negatív utópiák műfaji kötöttségeitől – abszolút fikcionalissá teszi a hinek társadalmát. Emiatt lehet az, hogy Berkes Tamás már tanulmányának címében elgondolhatatlan utópiaként hivatkozik rá – bár a címe sugallta gondolatot a szöveg nem fejt ki –, hiszen a benne elképzelt pusztán a fikció terében megvalósulható jelenségek, ellentétben azon disztópiák világával, melyeknek világrendjét analogikus párhuzamba tudjuk hozni létezett vagy létező totalitárius rezsimekkel. Elég csak beazonosítani ezekben a szövegekben a diktátor személyét. Orwell *1984* című regényében ő a Nagy Testvér, Zamjatin *Mi* című művében ő a Jótevő, de még Huxley regénye is körvonalaz, ha nem is egyetlen személyt, de egy autoriter csoportosulást, amely az elnyomó szerepét betölti. A hineknel viszont senki nem él aktív hatalmi aktussal még a behinek iránt sem, hiszen esetükben ők csupán kiszervezők és megfigyelők, de nem beavatkozók. Erről részletesebben a szöveg egy másik pontján értekezem.

Idekapcsolható egy másik, a negatív utópák többségétől eltérő jelenség is. Míg Orwell *1984* című regényében, Zamjatin *Mi* című művében, de még Huxley *Szép új világában* is – mely leginkább távolodik el 20. századi diktatúrák működésének élményeitől – „a rendszer lényegéhez tartozik a személyes tudat felszámolása és az életfolyamat szigorú szabályozása”, addig a hinek világképében a személyes tudat – a regény végén megismert okból: mutáció – eleve nem adott, így pedig az életfolyamat szabályozása nem egy külső szervezet manővere, hanem egyszerre egyéni belüli és kívüli önműködés (BERKES 2012: 91). A hinek társadalma azért mutatkozik ijesztőbbnek Huxley Világállamánál Gulliver nézőpontja felől, mert míg ott a személyes tudat felszámolásának és az ebből következő elnyomásnak jól kijelölt módszere van, addig a hinek ténylegesen szabadok, már amennyiben egy gépet szabadnak nevezhetünk.

A negatív utópia műfajának alapvető lényege – mint azt Czigányik Zsolt megjegyzi – az, hogy a szerző által megteremtett fikcionális világrend meghatározott módon gátolja az egyéni szabadság kiteljesítését és megélését, ez pedig éppen ellentétes az utópiák célkitűzésével, hogy polgáraik a lehető legmagasabb fokú szabadságot, jólétet és egyenlőséget élvezzenek (CZIGÁNYIK 2011: 10). Emiatt pedig „a legtöbb ellenutópia az emberi szabadságot annak hiányán keresztül ábrázolja” (CZIGÁNYIK 2011: 11). Azonban – mint azt a fentiek során már megjegyeztem – a *Kazohinia* világában a szabadság érvényesül, csak éppen nem marad semmilyen érvénye.

A hinek társadalmának hatalmi, társadalmi és kulturális mezője, valamint azoknak kapcsolódási és ellenszegülési módjai a negatív utópia műfaji hagyományaival körvonalazódnak. Elemzésemet a behinek közösségének analizálásával szeretném folytatni. Míg a hinek társadalmában az egyén és a kollektív szféra egybeesik, addig a behinek csoportjában az egyén és a kollektív szféra összeegyeztethetetlen. A behinek közössége ösztönök, rögeszmék és abszurd konvenciók kormányozta tébolyda.

A behinek pusztán a történet és annak világrendje szerint feleltethetők meg analogikusan Huxley *Szép új világának* Világállamán kívülálló, rezervátumba tömörülő vadembereivel, hiszen a vademberekre képes az olvasó egyfajta kapaszkodóként tekinteni, kivételtségükkel azonosulni. Őket a fennálló rend pusztán a művészet, a vallás és a szerelem fogalmaival való azonosulásaik miatt bélyegzi meg, másféle patológikus tüneteket nem mutatnak magukon. A behinek viszont legelső megnyilvánulásuk alkalmával is elmezavarodott személyek látszatát keltik, és bár ennek ellenére rendelkeznek egyfajta – bár rendkívül rossz minőségben funkcionáló – társadalmi szabályrendszerrel, ez a rendszer viszont abszurdnak és nonszensznek mutatkozik. Ez a jelenség azonban nem áll távol az általunk ismert örület fogalmától, melyről Foucault ekképpen fogalmaz: „Az örült nem más, mint a beszámíthatatlan igazság” (FOUCAULT 2000: 261).

Ami a behinek szabályrendszerét elsődlegesen kijelöli, az a ketni, amely a maguk sajátos norma- és illemalakzata. A behinek abszurd és képtelen cselekedeteiket a ketnival indokolják, amelynek legfőbb jellemzője az irracionalitás és a logikus következtetések mellőzése. A ketni abszolút megfeleltethető a kazo irracionalista változatával, hiszen szintén egy önhivatkozó szokásrendről van szó, amely a társadalmi működés mediátora. A ketni emellett az illem, a prűderia és puritánság paródiája is. Általa szokásaink és illemrendszerünk önkényessége válik ironikus módon kihangsúlyozottá. Ez fejeződik ki az olyan és ahhoz hasonló tabukiforgató jelenségekben, mint hogy a behinek – hasonlóképpen a mi illemhelyhasználati szokásainkhoz – megbotránkoztatónak tartják a mások előtti étkezést.

A behinek és a ketni kettős értelmezési lehetőséget állítanak fel. Egyfelől felépíthető általuk egy kultúrelativista olvasat, hiszen bár az olvasó számára teljesen nevetségesnek hathat az, amit a ketni jelent, a behinek számára mindez a rögválóság, az egyedüli sajátos kulturális közeg. Innen nézve arra vonatkozó érveink, hogy az európai értékrend magasabb rendű, hasonlóképp önkényesnek hathat, mint a behinek szokásrendje. Emellett értelmezhetjük a látottakat az európai értékrend felől. Ez esetben ketni és a behinek szokásrendszere maga az örülség tanyája, egy élehetetlen társadalmi modell, amelyhez képest az európai kulturális szokásrendszer magasabb minőségű és biztonságfokú életvitel megélésére ad lehetőséget, és amelyben értelem és érzélem bizonyos mértékű kibékítettsége mellett képes működni az ember. A *Kazohinia* második felének ereje abban rejlik, hogy az explicit olvasati lehetőség ugyan az utóbbi felé presszionálja az olvasót, a mögöttes ironia az előbbinek ágyaz meg. Emiatt pedig a didaktizmus veszélye helyett az értelmezési horizont gazdagító felforgatása valósul meg.

Bár a hinek és a behinek társadalma úgy realizálódik, mint egymásnak tézisei és antitézisei, ezt az olvasatot árnyalja az a jelenség, hogy a regény végére egyik világrend sem válik szimpatikusabbá a másiknál. „Inkább a vak szenvedély hajtotta és a hideg elme korlátozta embertípus egyformán pokoli világának egymást kizáró-kiegészítő látomásai intenek mindenfajta egyoldalúság veszélyeire” – írja Farkas Ákos (FARKAS 2010: 210). Az „egyoldalúság veszélyei” szókapcsolat példázata annak, hogy a *Kazohinia* szö-

vege nagyobb mértékű komplexitást vár el az értelmezés szintjén az olvasótól annál, amit a hinek és a behinek magukról és a másik csoport rendjéről gondolnak.

Bizonyos szempontból a negatív utópia fogalomköre a behinekek foglalkozó fejvezetek kapcsán háttérbe szorul, de meglátásaim szerint ott is tovább dolgozik. Berkes Tamás értelmezése szerint pusztán a regény első fele hordozza magában az utópia és az antiutópia műfaji jegyeit, a második felét ő a szatíra műfajával rokonítja, mely az általam a fenti bekezdésekben leírtak alapján is helytálló megállapítás, azonban ez a kép kissé árnyalttá válik, ha figyelembe vesszük a hinek és a behinek viszonyrendszerét (BERKES 2012: 94).

Bármennyire is tökéletes – a szó általunk vett negatív értelmében – a hinek társadalma, egy, az európai kultúrtörténet számára is meghatározó probléma fellelhető benne, ez pedig a behinekekkel való viszony. A hinek részéről éppúgy nem történik kísérlet a behinek integrációjára, ahogyan jelenkorunk társadalmi sem tudják sokszor megfelelően kezelni az elmezavarral élőket. A behinek a hinek értelmezésében a Kozmosz rendjén kívül rekedtek, akik a maguk racionalizmusába képtelenek beilleszkedni. Integrációjukra vagy kezelésükre nem történik kísérlet a hinek részéről, helyette egy, az életterüktől elszeparált közeget hoztak számukra létre. Foucault a jelenség kapcsán így fogalmaz: „Peremek nélkül soha nem jöhetett létre társadalom, hiszen a társadalom oly módon metszi ki magát a természetből, hogy mindig megképződik valamiféle maradék, melléktermék, valami, ami kívül reked rajta. Az örült örökösen a társadalom e szükségszerű, kiküszöbölhetetlen peremvidékén jelenik meg” (FOUCAULT 2000: 256).

Megismerve azt, hogy a hinek miképpen viszonyulnak a behinekekhez, pontosan annak lehetünk szemtanúi, amit Foucault *A bolondság történetében* részletesen analizál, és aminek *Örület és társadalom* című előadásában rövid összefoglalását adja. Mégpedig, hogy a 16. századtól kezdve az európai társadalmak milyen indítatásokból és milyen módokon szeparálják el magukat a más tudati módokon működő személyektől azáltal, hogy szanatóriumokba, zárt osztályokra és egyéb orvosi intézményekbe száműzik őket (ld.: FOUCAULT 2004: 69–116). Foucault különbséget tesz az örült és az elmebeteg fogalmai között. Utóbbi abban különbözik az előbbtől, hogy „a kapitalista társadalom igényeinek következtében megkapja a beteg státuszát, vagyis azét az emberét, akit gyógyítani kell” (FOUCAULT 2004: 269). Ugyanakkor a megjegyzést az alábbiakkal árnyalja: „az elmebeteg, legalábbis az örült személyének etnológiai történelmében, nem az örület jelenségének végre-valahára felfedett igazsága, csupán annak sajátos kapitalista változata” (FOUCAULT 2004: 269). A hinek stratégiájának különlegessége is némiképp hasonló, miszerint kijelölik a behinekek ezt a státuszt, ugyanakkor mégsem tesznek tényleges kísérletet a gyógyítás megvalósítására. Olybá tűnik, a hinek és saját társadalmaink közötti legnagyobb hasonlóság éppen az elmebeteg személyekhez való attitűd, mely igazán izgalmas olvasati lehetőségeket kínál, és a negatív utópia terét közelebb hozza jelenünkhöz.

A behinekekkel kapcsolatos végkifejlet az eddigieknél még zavarba ejtőbb. Gulliver veszélyhelyzetbe kerülésekor, valamint a behinek kollektív kirohanásakor az addig csak kívülről szemlélő hinek hirtelen beavatkoznak és kiirtják az összes behint. Önmagában is megrázó jelenetsorról van szó, azonban napjainkból figyelve még zavarba ejtőbb az esemény, hiszen egyfelől ezt a merényletet egyfajta halálos gáz segítségével hajtják végre, és úgy hivatkoznak rá, mint szükségszerű lépésre, amely az egyetlen és utolsó racionális cselekvés. Szathmári 1941-ben megjelent regényében a holokausztnak, a 20. század egyik legmeggrázóbb genocídiumának élményszerűsége sejlik fel. Az Adolf Eichmann nevéhez fűződő Endlösung („a zsidókérdés végső megoldása”) a zsidó személyek mechanisztikus kiirtásának a nácik által hasonlóképp „szükségszerű lépésként” hivatkozott, „vad-racionális” tervezetének nevezhető. A *Kazohinia* zárata megrázó vízió egy, a megírásakor még csupán sejthetett valóságról.

Az utolsó elemzési szempont, amit körül szeretnék járni, az a műfaji sokféleségnek a köre, amely különös módon a negatív utópikus olvasatnak egyszerre mond ellent és gazdagítja azt. Korábban már említésre került a szatíra műfaja, annak kapcsán a paródia és az irónia, de egy dolgot még nem emeltem ki eléggé, mégpedig, hogy a *Kazohinia* mindenekelőtt egy gulliveriáda. Így pedig legtöbb utópisztikus vonása sokkal inkább Swift regényének negyedik részéből, semmint a 20. századi negatív utópiák nagy részéből vezethető le.

A 20. századi negatív utópiák nagy részében a világrendre eleve belülről tekintünk rá. A gulliveriádákban azonban a főszereplő mindig kívülről érkezik meg az új világrendbe, emiatt viszonyulási stratégiái azonosak az olvasóéval, hiszen egy általa nem ismert struktúrát kénytelen jelenetről jelenetre kiismerni. A *Kazohinia* Gulliver-je emiatt az aspektus miatt sokkal közelebb áll az olvasóhoz, mint például az 1984 Winstonja. Ezalatt persze nem a karakterrel való azonosulás mértékét értem, hanem

hogy a főszereplő és az olvasó az olvasás folyamatában a megismerés fokozatai szerint mennyiben azonos. Ezt a jelenséget erősíti az elbeszélés mód, mely által Gulliver bizonyos időnként kiszól az olvasóhoz: „A többi részlettel nem is untatom az olvasót” (SZATHMÁRI 1980: 49); „Joggal kérdezi az olvasó, hogy honnan tudom mindezt?” (SZATHMÁRI 1980: 223); „Az olvasó bizonyára bosszankodik a sok behin szó miatt [...] Magyarázatul képzelje el az olvasó, hogy...” (SZATHMÁRI 1980: 186).

Megemlítendő még a szövegszervezés kapcsán, hogy a regény egy pontján a szöveg önreflexív mozzanattal él a műfajiságot illetően. Gulliver éppen Zatomonnal értekezik az emberiség és a civilizáció fogalmairól, amikor is elhangzanak az alábbiak: „ismer tettem vele Platón államát, Aquinói Szent Tamás elveit és husziták munkaközösségét, Fourier falanszterét, Morus Tamás Utópiáját, Proudhon népbankját...”. Ami igazán különös, hogy Gulliver csak említés szintjén idézi meg az utópiák műfaji hagyományát, ugyanis az eszmecsere során nem veti össze az említett műveket a hinek társadalmi rendjével, annak ellenére, hogy az összehasonlítás rendkívül adja magát. A reflexió így reflektálatlan marad, inkább csak jelzésértékű lesz.

Elemzésemnek nem volt célja, hogy a *Kazohinia* műfajiságát illetően pontos körvonalat rajzoljak ki. Meggyőződésem, hogy tévút lenne a kategorizáció egyfajta egyetemességében hinni, hiszen az az éppen adott szöveg értelmezési lehetőségeit fosztaná ki, csökkentené. Helyette inkább szerettem volna kijelölni azokat az elemeket, melyek által a *Kazohinia* egy-egy műfaji aspektusa felmutatásra kerül, vagy amely által egy műfajnak a mű éppen szembe megy. Balázs Zoltán helyénvaló értelmezése szerint a *Kazohinia* elgondolkodtató jellege éppen abból adódik, hogy benne az utópia és disztópia fogalmainak egyértelmű jelentései miképpen kérdőjeleződnek meg és írónak át (BALÁZS 2006: 1167). A *Kazohinia* tehát se nem elszenvédője, se nem hatalomgyakorlója a negatív utópia műfajának. Miképpen Gulliver, számkivetettje mindkét végletnek, hogy lakosa lehessen önmagának.

IRODALOM

- BALÁZS Zoltán 2006. Utópia és disztópia. In: *Holmi*, 9., 1167–1177.
- BERKES Tamás 2012. *Az elgondolthatatlan utópia*. Szathmári Sándor: *Kazohinia*. In: *Literatura*, 1., 90–99.
- HAN, Byung-Chul 2018. *What is Power?* Polity, Cambridge
- CZIGÁNYIK Zsolt 2011. *A szabadság hiány anatómiái. Az emberi szabadság XX. századi angol ellenutópiáiban*. Akadémiai Kiadó, Budapest
- FARKAS Ákos 2010. Cukormentes Gépnarancs. Egy disztópia három nézetben. In: *Utópiák és ellenutópiák*. Szerk. Kroó Katalin, Bényei Tamás. L'Harmattan, Budapest, 209–233.
- KERESZTURY Dezső 2004. Utószó. In: SZATHMÁRI Sándor: *Kazohinia*. Magvető Kiadó, Budapest
- FOUCAULT, Michel 2004. *A bolondság története a klasszicizmus korában*. Ford. SUJTÓ László. Atlantisz Kiadó, Budapest
- FOUCAULT, Michel 2000. A hatalom mikrofizikája. In: Uő. *Nyelv a végtelenhez*. Ford. ANGYALOSI Gergely, ERŐS Ferenc, KICSÁK Lóránt, SUTYAK Tibor. Latin Betűk, Debrecen
- FOUCAULT, Michel 2000. Örület és társadalom. In: Uő. *Nyelv a végtelenhez*. Ford. ANGYALOSI Gergely, ERŐS Ferenc, KICSÁK Lóránt, SUTYAK Tibor. Latin Betűk, Debrecen.
- POSZLER György 1988. *Üdvösség vagy Kárhozat – „Sehol Sziget” Veszélyzónái*. Jelenkor, 3., 117–123.
- SZATHMÁRI Sándor 1980. *Kazohinia*. Magvető Kiadó, Budapest

1 Amennyiben az olvasó erről mégis átfogó képet szeretne kapni, Keresztury Dezső utószava a műhöz (KERESZTURY 1980: 378–384), valamint Berkes Tamás (BERKES 2012: 90–99) és Czigányik Zsolt (CZIGÁNYIK 2011: 227–240) tanulmánya kellőképp eleget tesz ennek a feladatnak.

Rippl-Rónai József (1861–1927): Maszkos csendélet, 1910 körül, karton, olaj, 65x50 cm

Egy könnycsont margójára

Koponyám belsejére karcolom magam:
csecsemő, felnőttek lábfejével
kisgyerek, tinédzserfiúk frizurájával
kamaszlány, egy öregasszony tekintetével.

Önarckép és tükör mélyül homlokom mögött.
Alá ütöm a vágyat,
csipkésre verem a könnycsontot.
Tiszta kézzel őrlöm homokká.
Belerajzolom a jövőt,
azután vízzé válok, és átmegyek.

Belülről vuduzom önmagam.
Hátha homokkastélyt sodrok az arcomra,
és a csecsemő, a kisgyerek és a kamaszlány
együtt válik királynővé
homlokom kősimája mögött.

Mechiat Zina

Győrben nőtt fel,
Pesten él.
Ír, olvas, rajzol.
Tagja a Hermaion
Irodalmi Társaságnak és a
Fiatal Írók Szövetségének.
Első verseskötete *Álomból
fölről, vidékre le* címmel
jelent meg 2023-ban
a Scolar Könyvkiadó
gondozásában.

Gál Ferenc(Budapest, 1961):
költő.Legutóbbi könyve: *Ház
körüli munkák* (Prae
Kiadó, 2023).

GÁL FERENC

Járóföld

Életrajzírómat várom ebédre.

Fehér húsokhoz zöldbabot párolok
és bébicéklát, átdörgölöm az ezüstöt
nyomokban tartalmazó fémét.

Az erős színek, a családi darabok
tán ellazítják. Keresztbe tett lábbal
meghallgatja: gyerekkorom poros
nyárutóján megdördült az ég,
és felborult a macskaasztal rendje.
A beköszöntő évezredben anyáktól
gyűjtöttem a tejfölösleget, és déltől
kedvteléseimnek éltem. Olyan ez,
mint álmokban leomló falakról
beszélni. Ott tudni mögöttük
a háromdimenziós könyvként nyíló
peremvidéket. Az első benyomást,
aminek jegyében a vattaember
csak nyel egyet, az alakmás viszont
beindul, és a levegőbe bokszol.

*

Néhány éve kevesebbtől megrendültem

volna. Engedve a közös történetünk
szellemének, hogy a szórakoztatásra
kijelölt helyen és időben megverselhetem
a dagonyázó kegyencet, a hóhullámot.
A zátony maradékán tollászkodó gémet,
célozgatva, hogy az aromás levegővel
milyen meggyőződés árad. Változatosságnak
ott vannak a részletek, amikből levezethető,
hogy ebben a közegben is otthonosan mozgok.
Az éthordóval jövet kipróbáltam, milyen is
a parkban langyos kölovacskán üldögelni,
a szerencsesüteményed késsel felnyitottam.
Az előjáték végeztével átültem a billegő
fotelba, és a kávéig csak nézlek.

BODA MAGDOLNA

elveszett paradicsom

beszívom az illatod jó mélyre
várom hogy az alveolusokba
leérjen az ami vagy
onnan átkísérlek az erekbe
ráragasztalak minden egyes
haemoglobinra
rácsodálkozhatasz szívvel átlótt
monogramunkra
véralvadásgátlót szedek
nehogy végleg letapadj bennem
aztán kiválaszt a vesém
és illedelmesen kikísérnek belőlem
a húgyutak

hát így

látod kihagytam a szívem
azt rád bízom
lapozd át érzéseim ábécérendben
néhány betű tán hiányzik
egy-két lap kitépve
fapadon ülnek a szavak
fáznak
fázok
haza akarok menni
de hogy kiűztelek magamból
nem tudom hova

Boda Magdolna

(1956):
Szegeden él,
itt végezte tanulmányait
is. 1997-től van jelen
aktívan az irodalomban,
eddig három
verseskötete jelent meg:
Mezítláb a tüzes parázson
(1999), *Óperenciás*
lavór víz (2011),
Pszichosztriptíz (2017) és
egy prózakötete *Napló*
címmel (2005), mely
elnyerte a *Hétköznapiak*
legszemléletesebb
bemutatójért díjat,
és amelyből 2000-ben
egy 45 perces televíziós
film is készült. 2000
óta foglalkozik máltai
irodalommal; elsősorban
Oliver Friggieri, Immanuel
Mifsud, Maria Grech
Ganado és George
Camilleri műveit
fordította.

Barcsay Jenő (1900–1988): Izbégi táj, 1934, karton, tempera, 60x78 cm

takarítók

egykori kétségek pora
ül a szekrényeken
hogy kinek van igaza
mosolygós arcú képek
keretein és a sarkokban
emlékek tépett pókhálói
tollseprűmmel felferem
újra és újra

már minden a levegőben
a nap besüt
így jobban látszanak
a lebegő kérdőjelek
hogyan úsznak át
és töltik be a szobát
félek hogy a múlt összepiszkol
gumikesztyűt húzok
most már ne érintsenek

folyosón

mint norvégmintás
pulóveremben a minta
most olyan vagy
mosolygós hóember
amit onnét kibontani nem lehet
csak kívágni ollóval
minden mást roncsolva.

gyakorlatom van ebben.
csináltam ilyet
meggondolatlan gyerek–
lány koromban
anyám pulóverével
és később is titokban
bár tudtam ez tilos
ezt nem lehet.

és most?
elhagyott bérház hideg
folyosóján összezavarodva
kóricálok mint Ophélia
kivágott pulóveremben
vacog a szívem.

TATÁR SÁNDOR

Magánymadeleine

Olcsó drog a múlt, ámde tudjad:
„tétlen” idő kell előhívni múltad –
ki kell szállnod a virtuál-világból,
s mindabból, miben hátrálsz vagy vitázol,
és program se legyen az emlékhalászat
– nincs háló, mely eldönthetné, hogy mit találhat.
A legjobb, ha azok, „kik némán körülállnak”,
csupán „a méla délutáni árnyak”,
míg nem környezetedre vak szemekkel
megérzed, hogy „hiába telt el”
a sok-sok évtized, mert újra ott vagy a
sok örömd’ és keservedet látott szoba
kopott, huplis kanapéján, s az ottan
valami művész-ambíció tollnyoma;
spulnikkal, gombokkal, párisi kapcsokkal
mintha rád ásítana
nagyanyád varródobozza,
és csak dől a sok déjà vu elébed,
mint a fényképalbumba nem ragasztott képek;
kantáros nadrág, Bambi, Leukoplast,
ha a hunyó jön, csendben leguggolhatsz...
az ember Barkas- s Trabant-búztól prüsszköl,
háborgó gyomor első cigifüsttől
– száz kihűlt íz, kép, szag felébred,
s mint ki a jelenből kihullt, megérzed,
hogy most nem drótpostával jön leveled
a korból, melyben még belefeled
-kezve megtöltötted a rajzlapot:
a kék ég sárga napot borjazott

Tatár Sándor

(Budapest, 1962):
költő, műfordító.
Eddig négy magyar és
egy kétnyelvű (magyar-
német) verseskötete
jelent meg, valamint
bolgár fordításban
egy versválogatás.
Legfrissebb verses-
könyve a Kalligramnál:
HAALAADAAS (2021).
Díjai: József Attila-díj
(2010), Quasimodo-
Emlékdíj (2012). Család-
jával Törökbálinton él,
az MTA Könyvtárának
munkatársa.

Reményi József (1887–1977): Aurora plakett, 1913, ezüstözött bronz, öntött. Átm: 6,9 cm

Fekete Richárd

(1986):

költő, irodalmár.

2012-ben megvédett
doktoriját Kemény
István költészetéről írta.
Tizenkét évig tanított a
PTE-n, jelenleg a Pannon
Egyetem oktatója, illetve
a *Jelenkor Online*
szerkesztője. Költőként
három verseskötete
jelent meg: *Magamon
kívül* (Palatinus, 2009,
Király Odett álneven),
Bányaidő (JAK–Prae.hu,
2015), *Módosítás* (Solar,
2022).

FEKETE RICHÁRD

Álomgyakorlatok

Végül beesteledik, és az álomisten
a nehéz szemhéjak mögött
fáradt vizeket indít útnak,
párás álmot bocsát az utazókra.

Erdőt, közelit, bűvópatakat.
Bozótban felejtett szarvasszőrt,
tikkadt kéregre rajzolt nyilat.
Ferde lombok szilárd suttogását,
a morajlást, az áramlást, a szempárt,
a nézés megmerevedett irányát,
az átfolyás szabályos zümmögését,
a csordogálást.

Lakást, szűköset, porosat.
Tölgyfa törzsét a könyvespolcban,
patak zúgását a száradó ruhákban,
toxikus szeretet avarillatát.
Az arcot a márványtükörből,
a félelmet a lefolyóból.

Végül tengert, nehezet, áradót.
A szárnyon csillanó napfényt,
az úszóhártyán gyöngyöző cseppet,
az álmatlanság tollait.

Hincz Gyula (1904–1986): Két fekvő nő, 1935, papír, tus, akvarell, 236x312 mm

A szerző portréját Szalay
Dávid készítette.

Némulj el végre, komor álomisten,
zuhanj a hajnal vánkósára,
és aludj, akár a csecsemők
a nehéz szemhéjak csarnokaiban!

*

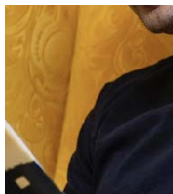
A háromszögek közé vonalakat,
a vonalak közé mélységet
írdalt a felejtés.
Hajnali medúzák énekére
hánykódtál-e, mondd?
Véstek a tenyeredre
álomegyeneseket Atlantisz
szoborarcú őrei? Súgtál
a víznek szörnyű titkokat, és
a tűzcsapok nyugalmaival
hazudtál-e a földnek?

Összeragadt szempillák sűrűjében
újra nehéz az ébredés,
de emlékszel-e a színekre,
és feltételezed-e a csatornák
fedele alatt
az óceánjárók poklát?

*

Temetem a napot,
a felhők foszló tollpihéit a parton,
az utasszállító csomagterében a szürkületet,
az éjszaka játszóterén hintázó szél magányát.

A felejtés kavicsát szorítod a tenyeredben,
kráteres, hideg némaságot,
hogyan az eszmélésben is
téged keresselek, elveszett álom,
kitömött holló tekintetében
a fényt.

SCHÖN KÁROLY
Négyemeletes

Schön Károly
(Szombathely, 1991)
idősgondozásban
dolgozik.

Valaki csak tudja, mi lángol hangtalanul az égbolton,
milyen Istencsapása vagy kozmikus véletlen magasodik a házak fölé,
valami zöldesszürke felhőszobor, éteri habszivacs-installáció,
kevesen látják,
de erre amúgy is kevesen járnak.

Olyan ez, mint szag alapján megmondani,
mit főzött a szomszéd,
amikor mindennek, amit főz,
vegeta-, olaj- és hagymaszaga van,
de mégis van, aki tudja, hogy a paprikáskrumpli szalonnásabb,
észrevehető rezgések egy falnyira,
figyelni kell, és kell képesség az érzékelésre.

Az égbolton jelek vannak, útmutatók, térképek,
személyiségek, döntések, hitelek, áldatlan állapotok,
online kurzusokon elsajátítható, előre megadható válaszok
előre feltehető kérdésekre,
életek sémaiból alkotott sematikus életekre,
bolygók, csillagok, azoknak egymáshoz viszonyított pozíciói,
ősrégi babonák, ultramodern, all-inclusive légzési technikák.

A jeleket érzékelni,
látni a hangtalan, frissen kirügyeztett lángokat,
kevesen képesek erre,
jelentőséggel felruházni minden paprikát s krumplit,
igazi céhnélküli mesteremberek,
az élet jeleinek tudói, akik nem folyamodnak
mentegetőző családregegyekhez,
mert tudják, hogy a négyemeletesben
minden másfél szoba ismétlődő mintázat
alig észrevehető különbségekkel,
részletek, melyekben lakozik
harmincnyolc négyzetméternyi
Istenképünk.

Azt írja az ásványvizes műanyag palack, hogy
„ahogy mostanában tapasztalod, az élet furcsa”
eléggé impertinens ezt üzeni, micsoda hübrisz
az egész marketingosztály részéről, igen, tőled is, Zsófi,
ez az időhatározó, hogy újszerű tapasztalást kaptunk
az élet furcsaságát illetően.

Életedzéssel foglalkozó szüleiknél lakó fiatalok lányok
nevetnek ki buszon ülő padlizsánhajú néniket,
tornádók fordulnak vissza kétszer a Fülöp-szigetek fölött,
átkokat szórnak egymásra parókás fiatal férfiak,
nevetőrohamot kapnak azok, akiknek meg kéne szeppenniük,
kitárulkoznak azok, akiknek el kéne mélyedniük,
mikrofonba kiabálva moralizálnak azok, akiknek el kéne halkulniuk,
prédikálnak a hitehagyottak,
hitehagyottak a prédikátorok,
megtalanok a görögdinnyék,
a földre szóródnak az ivarmagok,
emberhúst etetnek kialvatlan rovarokkal,
tájégségek szerint tájékoztatlanok,
tájékoztatlanságba burkolják testnedveiket,
bort isznak s sokat beszélnek róla,
vizet prédikálnak, miközben bőrdzsekiben motoroznak.

Ahogy mostanában már nem tapasztalod,
írtak régen verseket almákról, amiket nem ér föl a kisgyerek,
és tudták, hogy nem mindenki tartja sokatmondónak, hogy
a villamos elmegy aludni Húvösvölgyre,
vagy, hogy megfordul a busz,
nem gondolták, hogy többletet kell adni
egy ásványvizes üvegnek.

Ferenczy Noémi (1890–1957): Bárányos gobelinterv, 1936, papír, gouache, 270x255 mm

Szabadságot Angela Davisnek

Szétfeszül a fehér vászon,
és a festéket temperába mártja két kelet-európai
egy hatodik kerületi társbérlet nappalijában,
ahol már telefon is van és könyvek,
klasszikusok, mert mi mást engedtek volna,
és ott, ahogy festik a vonalakat
és rajzolják az afrót egy ismeretlen nőre,
aki, ha kicsit is belegondoltak volna,
egyértelmű, hogy KGB-ügynök,
de hogy gondolhattak volna bele,
amikor lehetetlen annál szomorúbbat mondani,
mint hogy a vért és a börtönt az igazság és a hazugság keverékével fedték el,
mint hogy senki sem marad büntelen, amikor birodalmakról van szó,
mint hogy nem véletlenül tudják ennek az embernek a nevét,
mint hogy a négereket tényleg verték Amerikában,
mint hogy hazugságaikat a saját szótárukkal kell leleplezni,
hiszen senki sem tudja a mester házát lebontani a mester szerszámaival,
de más szerszám az áruhiány miatt nem volt.

Aztán mikor már a kisebbik gyerekük is
szomorkás kelet-európai értelmiségi lett, és
meglátott egy skanzenkommunista kocsmá
lépcsőfordulójában kifeszítve egy hasonló vásznat,
amikor már Angela Davis professor emerita lett a nyugati parton,
és szabad lett, mint a litvánok,
amikor már felesleges vásznakat festeni,
a próféciákat már nem hallgatja senki,
talán már nincsenek is,
a vért és a börtönt már elfedni sem szükséges,
nincsenek már sarokba hajított, ripityára tört eszményképek,
hiszen ki hisz már bármiben,
amikor minden egyenértékű a jelmezével,
Angela Davis, öregkorára ezt is megélte,
falidisz lett, egy nagyítóval észrevehető
Coca-Cola mikulás.

Halmosi Sándor

(1971):
költő, műfordító,
szerkesztő, az Európai
Tudományos, Művészeti
és Irodalmi Akadémia
(EASAL, Párizs) rendes
tagja, a 2023-ban alapított
Poets of the Planet
nemzetközi költészeti
hálózat társalapítója. 2020
februárjában egy irodalmi
kiáltványa jelent meg *Ora
et labora. Kiáltó szó a tisztá
irodalomért* címmel.
A Gondolat Kiadónál 2024
júniusában megjelent
*Rubljov Rinpocse. A belső
ikon* című kötet a költő 13.
verseskötete.

Zarándoklás a cédrusokhoz Selmecbányán

A felfelé vonuló tömeg, ha elhagyta az álmait.
A lefelé vonulók, miután otthagyták bűneiket
a hegyen. És a dologházas angyalok.
Mi vagyunk. Mind.
Ördögös szentek, akiket a földi pokol nem ereszt.
Akik jobban szeretik a fényt, mint a fényeket.
Aranyesőn lépkedsz, mezítlábas szentem.

Nem az elindulás, nem is a készülődés.
Az elhívás, ami az elején még szótalán.
A kakofón hallgatás, és a karthauzi kín.

*Fel a hegyre
fel a tatra
jó sok bűnnel abajgatva
fényben ázni
napba nézni
kínteázni
hittel hitet babonázni
feltáncolni a tartozást
elsétálni az ég alatt
elhallgatni három nyelven
a titkot
hogyan titok minden
szemlátomás
kegyelmi állapot*

Nem könnyű ezekkel a kultúremberi bűnökkel
egyensúlyozni, selyemfűben, hegyiránt.
Főleg, ha mulasztás.
A harmincadik naptól.

A szerző portréját
Székelyhidi Zsolt
készítette.

Magánakvaló ember volt gégemetszett ráadásul
még az a gyermekkorában elsült lövés és még csak
nem is az iglói jelenet ami nem pont úgy volt
mert semmi sincs pont úgy ő maga volt az elhívó
ezért tudta mi az elhivatás mindannyian szellemi
központok vagyunk mindenki egy kis vatikán
egy állam az államban gárdistákkal apparátussal
kincstárral sixtus-kápolnával habemus papam
őszentségét a napra kitenni a fény mindenkit
meggyógyít még az egészségeseket is

fentről látszanak a cédrusok piramiskoronájuk irányba tesz

képeket láttam szovjet katonák belövések kibombázott falak
szétszórt kegytárgyak trágár nevetés tiktok videók esemesek

talán amikor megfestjük megírjuk lekottázzuk
megfaragjuk puhafalú kemény testünkből
a nagy motívumot

elevenszülők

talán elhallgatnak.

talán elhallgatunk.

Jules és Jim

Hogy lehet kettőt szeretni kérded hogy maradhatunk hűek
önmagunkhoz és hogy mi az én hol kezdődik hol ér véget
és hol van a belső mozgató már ha van belső és külső
mire mentünk jobbak lettünk-e trotz kétezer éves keresztény
800 éves európai ethosz magas művészetek festészet
filozófia költészet zene mire jutottunk és mit mutat
a mintázat György az asztalos barátom mondta mindig
minden művelet után meg kell nézni hol tartunk mit ad
ki most mit mutat kérdezte aztán szintbe tettük és összeállt
szóval mit mutat ez a mi felépítményünk stabil-e megáll-e
a saját lábán vagy összedől ez is nem tudom hogy lehet
megszámolni a szerelmet nem lehet jól vagy rosszul
szeretni csak szeretni lehet mondta a másik ismeretlen
XXI. századi költő nézzük csak meg szelíden alázattal
minden művelet után hol tartunk mit ad ki most mit mutat

Emberiség minisztérium

Hírérzékenyek voltunk és hiszékenyek azt hittük
van értéke hírértéke van a suttogó propagandának
a véletlenül elejtett szavaknak miszerint új világ
jön mindig újabb lám a gyerekünk is okos kütyүн
nyomul gép ír verset és a lélekre is van törvény
szabály paragrafus pedig lakhatási válság van
a testben kiköltöztetési m o r a t ó r i u m ide
vagy oda ki fog száradni ez az egykor termékeny
oázis eltűnik lassan a *local colour* befogják
meg fogják törni először a szószólót aztán
a betűvetőt a többit megveszik kilóra egész
házanépeket három óceán mossza partjait
és minden tenger birodalmában soha nem
megy le a nap fel se kél

Bosa

Emlékszem arra a balra nézésre, a levegő színére,
ízére, arcodra, hangodra, mindenre. Ritkán voltam
olyan nyugodt és boldog, mint akkor ott veled.
A német azt mondja erre: *Geborgenheit*. Ha van
ilyen, hiányzik. Te hiányzol. Tedd zárójelbe.
Hogy szép volt-e az óváros, sosem tudjuk meg.

Minestrone

Most ettem meg a minestrone levest,
amit vasárnap hoztál, nagyon finom volt,
nemcsak a friss és egészséges hozzávalók miatt,
hanem mert benne volt a táguló lélek ki nem hagyó
üteme, az égigérő paszuly, a bántás virágai, a szeretet
és a szeretetlenség örökkévalósága, távoli belső tájak illata,
csendje, a bántalmazó világ utolsó kapálózása a harmadfok előtt.

Rejtelmek II

*Szeretlek apa te is helyes gyerek vagy
egyszer fel kell nőni tudom be kell lépni
a nyomdokokba egyedül fázni és egyedül
termelni hőt energiát tummo-t de tudom
hátra sem kell nézni elég csak hátranyújtani
a kezét mindig megfogja valaki akihez akivel
imádkozunk versbe bújunk esténként és lesz
idő amikor már nem viszket semmi mert felébred
a világ befogadja a fényt és befogad engem is de addig
még kenj be kérlek utoljára gyógyító kezedet tedd rám
simítsd el még ezt a kis anomáliát lélekbőrünk alatt*

Derkovits Gyula (1894–1934): Cukorkás, 1933, vászon, olaj, arany, ezüst és bronz porfesték, 88x62 cm

ARATÓ ZSÓFIA
Pillanatkép

Gyantát sír a fa,
a fakopáncs megrendül,
de kopog tovább.

Reinkarnációm

Halk motozással
fás kertemben egy este
megjelent a sün.

Kérdés

Lehet-e szépnek
mondani egy meztelen
csigát a házban?

Arató Zsófia

(Budapest, 1956):
1974-ben érettségizett. Huszonévesen sokféle munkát kipróbált: volt segédápoló, kézbesítő, dajka, takarítónő, dolgozott könyvesboltban és könyvtárban is. 1985-ben elvégezte a Tanítóképző Főiskolát, majd később – már háromgyerekes anyaként – részt vett egy kiegészítő képzésen. Így lett a hivatása fejlesztőpedagógus. Verseket kisgyerekkora óta ír, időnként nagy, akár több éves kihagyással. A *Holmiban* 1996-ban és 2003-ban jelentek meg művei. A 2018 áprilisában tartott felolvasóesten Tábor Ádám méltatta verseit a Nyitott Műhelyben. További publikációi a *Műhely* 2021/3. számában, valamint a *Prae* folyóiratban olvashatók (2022, 2024).

Mára – nyugdíjasként
– sokat foglalkozik
irodalommal: olvas,
ír, rendszerez. Terveit
babonásan őrizgeti.

Séta közben

1.

A temetőben
lefeküdtem egy kőre
pihenni kicsit.

2.

A fűszálakat
felmarkoltam a földről,
hogy elérsem.

3.

Egy kis bogár már
régóta bámul, s csak most
nézek vissza rá.

4.

A kővön ülő
csigából vajon lesz majd
egyszer kővület?

Nemes Lampérth József (1891–1924): Női hátakt, 1916, papír, tus, 660x498 mm

Fellinger Károly

(Pozsony, 1963):
felvidéki magyar költő,
meseíró. Gyerekkora óta
Jókán él, agronómus-
ként dolgozik. A nyolcvá-
nas évek közepén induló
Íródia tagja. Eddig har-
minc könyve jelent meg
magyarul. Versei könyv-
alakban megjelentek a
következő nyelveken:
angol, spanyol, francia,
német, szlovák, orosz,
szerb, román, görög,
török és albán.

Ajtók

Az ajtó csak önmaga akadály,
ott, ahol szabadság van, nincsenek se
falak, se ablakok, se kapuk, miért
is lennének, amikor a világnak

semmi értelme, csak a nemlét alá
dugott, láthatatlan szőnyegről van szó.

Beszélgetők (Három párka)

A Sorsistennők fonják, kimérik, majd
elvágnak az ember életfonalát,
az isteneknek is keresztbe tehet
a három párka, az akaratukban

korlátozhatják őket, hiába a
mindenhatóságuk, a beszélgetők
meggyőzik a csendet, a túlsó partra
visz jég hátán tüzes szabadságvágyunk.

Vonulat

Óvodások és óvónők várják a
kérdéseket a boldog emberektől,
az elégedettektől, akik viszont
nem akarnának újra megszületni,

akik az örök élet vizében ma
megmossák a szegények lábát, arcát,
majd kiöblítik szájukat a piszkos,
használt vízzel, nagyokat gurgulázva,

vigyázva, hogy egy cseppet se igranak
belőle, nehogy kísértésbe essen
valamelyik, ám Isten előrelát,
kitalálta a kegyes lábmosdatást.

Botos Ferenc

(Budapest, 1949):

az ELTE

Bölcsészettudományi

Karán végzett,

könyvtáros és történelem

szakos középiskolai tanár.

Budapesten él.

Rövidprózákat, haikukat,

haibunokat, tankákat,

szabadverseket ír és

publikál

nyomtatott és online

irodalmi folyóiratokban.

Három versfüzete jelent

meg: *Stigma*,

Szélforgó és *Tükörajtó*

címeken. Díjai: Bólya

Péter-díj (Napsziget

Alapítvány),

a *Napút* folyóirat

kétszeres nívódíja, a

Napút „Jeles Hetvenesek”

alkotói tagja,

a *Klárás* folyóirat kétszeres

nívódíja, két alkalommal

pedig a „*Muzsikál az erdő*”

országos verspályázat

első díját nyerte el 2016-

ban és 2020-ban.

BOTOS FERENC

*Ex libris a Műhely Tánc című
tematikus számához*

Mezei katáng

(tanka)

szívet derítő
borszeszláng kék szziromtánc
a katángbokor
forró széllel dacoló
sziklafalon lobogó

Árvalányhaj

(haiku)

ezüst fonalak
táncolnak kecses ritmust
fúvó szelekkel

Virágünnep

(haiku)

csak táncolj, táncolj
lángoló tűzliliom
nyári szelekben

Noktürn

(haiku)

gyönyörű mosoly
holdezüstben táncoló
lány, nyírfakörben

DEMETER ARNOLD

Feljegyzések a faluról

Kántor Péter *Elegendő ok* című utolsó kötetére

Minden szombaton a nagyszülők kertjére csimpaszkodott, a szekeresekre várt, akik a hajnali órában indultak savóért. Addig alkudozott, hogy egy nevető szemű öreg neki adta az ostorát, s ettől mai napig szívében az öröm, mint a dob, felpereg.

Ezt nem is kell elhinni, ez úgy igaz, ahogy hiszitek – és a kisbolt előtt koccantak az üvegek, dolgos markok alatt görnyedeztek az összegyűrt sörös palackok. És te arra jársz, megfakult felirat, egy női név, s előtte a pirospozsgás arcok naponta vizitelnek.

Lackóval elhatároztuk, hogy a mezőn elterülő csíkokat egy nap feltekerjük, s megkeressük azt a kedves arcú nénit, aki megvette tőlünk a holdat, azt tartják róla, hogy nála van a legkényelmesebb szék a faluban, mert csak ülni kell, és nézni, ahogy összevarrja a világot.

Utólag persze könnyű tisztán látni. Nem tudjuk, öleljük-e még egymást, jönnek tavaszok, malacokat veszünk, párszor majd megtelik a szemünk könnyel. Kutyák mellett vigasztalódunk s reméljük, hogy könnyebb lesz a holnap, ha el is fogyunk odáig.

Majd gyere el hozzánk, ha erre jársz. Egyre több lesz a dió, s Anyám, mint az Isten teremtményeit, egyenként számontartja őket, körötte Apám ezt a házat két kezével az időtlenségbe löki át, s mindez elegendő ok arra, hogy itt legyél.

2024

/ 1

Demeter Arnold

(Csíkszereda, 1998): Tanulmányait Kolozsváron végezte kommunikáció és közkapcsolatok szakon, majd a mesterképzést is itt folytatta, azután visszatért szülőfalujába. Jelenleg kulturális szervezőként dolgozik Csíkszeredában, emellett irodalommal foglalkozik. 2023-ban a *Székelyföld* irodalmi folyóirat jóvoltából Szabó Gyula Emlékdíjban részesült. Jelenleg első kötetén dolgozik. Csíkszentkirályon él.

Bornemisza Géza (1884–1966): Csendélet hegedűvel, 1931, vászon, olaj, 65x80 cm

A szerző portréját Kelemen Kinga készítette.

Hangyasav

Ne menj férjhez katonához, mert egyedül maradsz

Éjszakánként még most is magammal cipelek mindent a hegyekből, a hegyekre. Agyagházak alacsony kőkerítései fölé magasodnak a villával leszúrt égett pilótatetemek. Arcuk felismerhetetlen, testükkel egy idegen nyelven próbálták védeni maguk. A kutyák is idegenek, úgy néznek rájuk, mint az ételre, csak ne mozogjanak tovább.

Képtelen vagy hosszan nézni, de egy pillanat is elég, hogy magadba rejtse a hazaút reménytelen alvásaira, s már a szemre sincs szükség, hisz a legfontosabb snittekben úgyszólván lecsukod, csak múltjon el.

Az ürrepülés századában nem gondoltunk Istenre, sem az irtalmasságra, állítólag nőknek való munka, mégis kapákkal ölték meg a zsákban eldobott gyermeküket a faluba visszavivő katonákat az aggódó asszonyok.

Anyukám, kit kéne most gyűlölnöm, hogy barátaim legyenek? Az otthon miért kórtermekben heverő mankó, amelyre úgy nehezedik a beszélni újratanult kisfiú, mint szakadékba zuhanó konvojra a kövek csendje.

Éjszakánként még vérrel teli szájjal vallanak szerelmet a tizenhétéves katonák, s utolsó emléküket, hogy egy hangyasavszagú kéz minden erejével visszatartja, hogy elinduljanak haza az ablakon át.

Anyukám, több halottat szeretek, mint élő, és jobban. Éjszakánként még cipekedek, koporsók tetejét feszítem le, és számonkérem a megbékélteket, hogy mindezt mégis miért rám hagyták?

Borsos Miklós (1906–1990): Pihenő munkás, 1937, vörösréz, domborítás, 70x54 cm

Tükörkép

Dudek Szymon

Abban is bizonytalanság kapja el
hogy akar-e élni vagy nem mert veti
a szemet de a mozdony rég hogy nem talál irányt
Elhitette magával hogy a semmiből
érkezik és a semmibe távozik véletlenszerű
Valódiságát gyermekkori mítoszaira alapozza
de egész fiatalkora óta üldözi jellemét
egy aranykor eszményét amelybe ha belekerülne
ismét vágyódna a felfejthetetlen után
Udvariasságból még megteszi az alapvető
mozdulatokat de úgy ahogy az ember
elhagyott szeretőjének köszön eközben
az évezredek szellemei mind agyában kísértenek.
Folyamatosan meggyőzik arról hogy
nem ide tartozik és hogy az ő esetében
nem kaphatják sohasem az egészet hisz
halála nem lehet része az életnek
Persze mindig reménykedik abban hogy
a világ kisebb valószerűbb és igazibb
de ezen vágyakozáson túl felismeri
hogy egyes dolgoknak nincs jelene
például az utánozhatatlan egyszerűsége
amelynek nagyságát csak utólag fogja fel
ilyenek lehetnek a nagyszülők jellemei
ilyenkor jó a földhöz ragaszkodni minden széppé
válík s eljön az idő amikor egy apróhirdetésben
is ki tudná magát fejezni mert körötte csupán
megbocsájtható események történnek, mint
a gyávaság vagy élni akarás vagy az örökös
hűtlen lázadás halottaink ellen mégis bizonytalan
legnagyobb félelme egyre közelebb húzza
a tükörhöz mert attól retteg józan pillanataiban
hogy élete talán nem lesz válasz semmire.

Búzaköd

Keresztülhúzták álmainkat, mint vén béres
elképzeléseit a végtelen szántóföldek barázdái.

Mámorban kitártuk karunkat, mienk a fiatalság!
s amint a hajnal anyakeze betakarta éjszakáink
nagyotmondásait, rájöttünk, a kertkapukat se léptük át.

Kerestük a válaszokat, mint papok gyóntató oltalmában
örökbűnös vénasszonyok, s nem vettük észre, hogy
egy szem búzában több csoda van, mint egész
Budapesten.

Félve a láthatárt figyeltük a szekérről, majd
amikor elég messze jártunk, kiemeltük a vén Picurt
a derékből. A szabadság egy távolodó vak kutya.

Hazafele bevallották a fűzek, hogy árvák melegét
rejtik, s a diófák, hogy lombjuk alatt az udvarra
hulla a termés, amelyből parasztok lesznek,
földhöz vert csodák.

Akiket magukra hagytak, latyakos avarban,
ahol héjukat maguknak törik ekék és barmok között,
medvék rejtekében, ahol még a kő is megtanult szeretni.

Derkovits Gyula (1894–1934): Otthon (Otthonban, Kettős önarckép), 1927, karton, olaj, 78x34 mm

Tehetséggondozó Műhely

Papffy Mihály

(Budapest, 2005):
A XIII. kerületben látta
meg a napvilágot. Tanulmányait a II. kerületi
Móricz Zsigmond Gimnáziumban végzi természettudományi szakon.
A pandémia hatására és volt tanárának köszönhetően kezdett foglalkozni versírással 2019-ben.
2021 óta prózai műveket is ad ki kezei közül. Egyik legismertebb műve a *lidércnyomás*, amelyet Dr. Farkas Levente András „Az éjszaka szimbolizmusának” nevezett.

Folyóiratunk hosszú évek óta fektet nagy hangsúlyt fiatal tehetségek felkutatására és segítésére. Lapszámainkban rendszeresen jelennek meg olyan szerzők, akik először a *Műhelynek* mutatták meg kézírataikat. 2022-ben tehetséggondozó programot s ezzel együtt új rovatot indítottunk olyan pályakezdő költők számára, akik szövegmutatványaik alapján bizonyították, hogy a versteremtő tehetség birtokában vannak, és akiknek megkülönböztetett figyelemmel szeretnénk nyomon követni és támogatni alkotói fejlődését.

2023 őszén második alkalommal hirdettük meg online költészeti szemináriumunkat, melynek meghívott hallgatói a költészet megközelítéseivel, különböző stratégiákkal és irányzatokkal ismerkednek, valamint verselemzési feladatok és írásgyakorlatok segítségével mélyítik el a költői szöveg létrejöttével, működésével kapcsolatos ismereteiket. A kurzus témái között hangsúlyos helyet kap az (ön)életrajzi anyag feldolgozása és költői szöveggé alakítása, emellett foglalkozunk többek között a vers keletkezésének, a költői kép működésének elméleteivel és a költői alkotótevékenység mozzanataival is. A Tehetséggondozó Műhely új tagjai közül Papffy Mihály az *(Ön)életrajz – (ön)arckép* című tematikus számunkban mutatkozott be verseivel; a fiatal költőtől ezúttal a *Halvány fényben* című versciklust, valamint egy haiku-válogatást olvashatunk.

PAPFFY MIHÁLY

Halvány fényben

1.

villanykörtébe csavart boldogságom megfakult,
a pislákoló szobafény halványan szűrődött át
redőnyöm apró repedésein,
akárcsak a gondok, melyek
kapcsolatunkat emésztik belülről,
halványan világítanak, majd ordítva égnek el – hirtelen.

2.

alig vártam, hogy felnőjek hozzád, hogy
együtt gyűjtsunk rá az éjszakára, és
a fűre terítsem az apró foltokba ragadt emlékeket,
egyesével pakoljam kanál után a villát, majd
minden evőeszközt, melyekkel a rágós perceket leszelhetem.
lehetnénk polcra vett édes szavak és sós gondolatok,
melyeket még nem szervírozott egyszerre senki, hogy
ízkavalkádba borítsuk a világot.

3.

éttermi estéken túl,
hálósobám falán nyújtózol;
az árnyéknak adod fáradtságod,
karjaidban tartod a napot, minden közös emléikkel,
hajad még terítékilletű, kellemesen bódító,
vízszintben támasztjuk az ágyat,
és így nézzük a holdfényes plafonon önmagunk.

4.

ott lennék reggel első szavaid között,
felkelés utáni hangod édes mámorában,
az egyetlen igaz dallamban, gondolataidban
mosnám le arcomról múltam elfeküdt helyét.
én a halvány fényben ölelés lennék,
te papírra vetett éber szépség.
így látnánk pohárfenéki utolsó kortyként
néma szívek kékes árnyalatú hattyúdalát.

ősz *posta*

magasról esett
pázsit paplanra; szélcsend
alatt haldoklik

art silencieux

szép ecsetvonás –
a ki nem ejtett szóban;
néma tájképek

látogatás

sok esztendeje
már; apró vendég vagyok
egy nagyobb úrnál

álmatlanság

rikító sötét,
beleborzong ő is; a
keresett álom

szorítás

szeretet nélkül
az ember kezét rázhat
az ördöggel is

örök múlt

halotti földben,
melyre koszorút hoznak;
összefonódunk

*

köztünk ázott föld
és centi széles deszkán
porrá lett bőröd

*

testednek kincse;
évek temette, rongyos
emlékké fakult.

Szőnyi István (1894–1960): Lányok babával (Zsuzsa és barátjáné), 1934, vászon, olaj, 100x90 cm

SOKCSEVITS JUDIT RÁHEL

Az elvesztegetett lehetőségek listája

Sokcsevit Judit Ráhel
(Balassagyarmat, 1998):
könyvtáros, író, műfordító.
Egy iskolai könyvtár-
ban dolgozik, emellett
olaszból fordít.

Vánszorgok hazafelé a munkából: vállamat lehúzza a hátizsák. Elsuhan mellettem egy bringás, pimaszul rám kiált:

– Csak ne siess, nyanya!

A felháborodástól alig kapok levegőt. Már eddig is nehezen vettem, mert a nagy súly alatt meggörnyedt a hátam és bennszorult a tüdőmben a levegő. Még hogy nyanya! A hajam ősz, de a közhiedelemmel ellentétben ez nem az öregség velejárója. Jó, hát most a hátam eléggé meggörbült (ami szintén nem csak az idősekre jellemző), biztos ez is közrejátszott a beszólásban, de ez csak az elvesztegetett lehetőségek listája miatt van így.

Ma kaptam meg a levelet, szép piros borítékban érkezett. Szokás szerint a munkahelyemre küldték, hadd lássák a munkáltatóim, mennyi lehetőséget vesztegettem el az elmúlt huszonöt évben. Ha valakinek nincs munkahelye, akkor a legközelebbi kormányablaknál köteles jelentkezni érte.

A listát huszonöt évente küldi ki a Vesztességügyi Főosztály, nekem ez a második. A boríték szép, a tartalma kevésbé. A Főosztály szerint sok mindent hagytam ki az életben, olyasmikre is emlékeztettek, amiket én már rég elfelejtettem, néhány tételre viszont már akkor számítottam, amikor épp engedtem kicsúszni a kezeim közül.

A különböző lehetőségeket aszerint súlyozzák, hogy szerintük mennyire befolyásolta volna az életem további folyását. Így például egy elszalasztott előléptetés vagy egy visszautasított randimeghívás, ami mögött egy másik élet lehetősége sejlik fel, prioritást élvez. Én négy fiút is kikoszoráztam, nem mentem el két továbbképzésre, nem éltem a Pesten felajánlott munkahellyel, nem csoda hát, hogy majd' összerogytam a boríték súlya alatt.

Zölddel nyomták a szerintük elhanyagolható jelentőségű elvesztegetett lehetőségeket. Ilyen volt például egy kihagyott ölelés, egy lekéssett moziműsor, egy átunatkozott tavaszi délután, egy ki nem mondott bocsánatkérés. Én ezeket sajnáltam jobban. Miért nem öleltem meg a nagyapámat még egyszer utoljára, miért nem indultam el időben arra a találkozóra, miért nem élveztem odakint a friss levegőt, miért nem mondtam anyámnak: bocsáss meg?

Végre hazaérek, becsukom magam mögött az ajtót. Leteszem a táskám, fáradtan zihálok. Egész testemben remegek a kimerültségtől. Holnapra biztos izomlázam lesz. Kiveszem a borítékot a táskából: mielőbb be akarom vinni a szobába, ne is lássam, elzárom a hivatalos papírok közé. A szobában ott ül a férjem, jöttömre feláll. Úgy remeg a lábam, hogy megbotlok a futószőnyegben, és elejtem a listát. A férjem felveszi.

– De nehéz! – állapítja meg fejcsóválva. – Jó sok lehetőséget hagytál kárba veszni.

Meg akarom mondani neki, hogy ha éltem volna a Főosztály által „prioritásnak” nevezett lehetőségekkel, most nem itt és nem vele lennék. De végül nem szólok semmit, hadd kezdjen el gyűlni a következő huszonöt év listája.

SÓTONYI GÁBOR

Porcelánkutyya

2024

/ 7

Sótónyi Gábor

(Budapest, 1972): szinkronszínész. Írásai korábban az *Élet és Irodalom*-ban, az *Új Ember*-ben, majd huszonöt év kihagyás után a *Literán*-ban, a *Népszavában*, az *Új Forrás*-ban, valamint az *Irodalmi Jelen*-ben, és a *Tiszatáj* online felületén jelentek meg.

Ez a karácsony más lesz, mint a többi. Végre kidobja azt a rengeteg kacatot, ami az évek során felgyülemlett asztalfiókok, szekrények, ágyneműtartók mélyén. És előke-rülnek fontos, értékes, vagy legalább a hozzájuk tapadó emlékek miatt jelentést hordo-zó tárgyak is, melyek csaknem feledésbe merültek.

Mint például az a papír ingecske, a felnyitható ablakaival, amelybe az adventi jó-cselekedeteket kellett beírni. „Mamának segítettem a boltból hazacipelni a szatyrot, hétvégén levittem a szemetet, Agicának elmagyaráztam, miért fontos, hogy sok jócse-lekedetünk legyen.” Mennyi megható ákombákom, együgyű műgonddal megrajzolt macskakaparás. Zoltán atya a hittanórán megsimogatta annak a fejét, akinek a legtöbb jócselekedete volt. Ágoston időnként kitalált néhányat – már nem emlékezett, mik voltak ezek – és beírta az ablakokba, mert a legjobbaknak a simogatás mellé csoki is járt. Otthon nem kapott csokit, simogatást is alig. Az édesség rontja a fogakat, mondta a mama. Arról nem beszélt, hogy a simogatás mit ront. Szerencsére Zoltán atya ezekről másként gondolkodott. Tibi, Sport, Balaton. Máig a szájában érezte az ízüket.

Es előkerült a hófehér porcelánkutyya, melyet Ágoston a hatodik születésnapjára ka-pott a mama akkori lovagjától, Sanyi neptől, aki mindenféle porcelán- és fröccs-öntött műanyag állatokat, rágót, matricát, vízpisztolyt, nápolyit, Sandokan fotókat és megszámlálhatatlan bóvrit árult a trafikjában. Mama szerette a kutyákat, ezért nagy becsben tartották a porcelánkutyát. Ágoston sokáig hozzá sem nyúlhatott, mert féltek, hogy összetöri, csak messziről nézegethette.

Mégis kedves játékká vált, mert az érinthetlenséggel felpiszkált gyermeki fan-tázia varázslatos történeteket font köré, melyeket ő alkotott magának, és a felnőttek nevetgélése közepette, hevesen gesztikulálva és érthetetlenül motyogva el is játszott magában, anélkül, hogy bármit is közölt volna történeteiből Sanyival vagy a mamá-val. Igaz, soha nem is kérdezték, hogy mit játszik éppen. Egyebet sem nagyon. A há-rom hónap, vagy három év alatt, amíg Nepper Sanyi velük élt, mama a férfi szócsove volt. Ne tedd le, ne vidd el, ne vedd fel, ne edd meg, moss kezet, hagyd abba. Sanyi így szereti, Sanyi úgy szereti, Sanyi nem szereti. Sanyi a fürdőszobába is bejárt, ami-kor Ágica fürdött. Úgy csinált, mintha nem nézne oda, aztán viccesen kukucskált. Ágica egyszer látta meztelenül, azt mondta, még a férfi hátát, meg a lábfejét is sűrű, fekete szőr borítja, és patái vannak, mint az ördögnek. Így volt-e vagy sem, ez már soha nem derül ki, de amikor szakítottak, mama három hétig nem beszélt, dolgozni sem ment és ételt sem főzött. Ágoston akkor tanult meg rántottát, virslit, tükörto-jást, bundáskenyeret készíteni. Mamához járt a körzeti orvos, injekciókat adott neki, meg jött egy bácsi a munkahelyéről is, kérdezte, hogy minden rendben van-e. Mama lassan rendbe jött. Újra dolgozni járt, megkérdezte, mi volt az iskolában, uzsonnát, reggelit, vacsorát készített. Hetek vagy hónapok múlva, egy este a mama kövér, nagyhangú férfival állított haza. Dénesnek hívták, saját autószeruize volt, és a vic-cein folyton nevetni kellett. A porcelánkutyya nem zavart, de nem is érdekelt többé senkit, ottmaradt a varróasztalkán porfogónak.

Annál is inkább, mert Dénes egy karácsonyon valódi kiskutyát hozott ajándékba. Kajla, fekete pofájú kis keverék volt, nem hasonlított a porcelánkutyára, de Ágoston és Ágica kergetőztek vele szobáról szobára, bútorok alá bújva, néha felborítva egy-egy szé-ket, csak a karácsonyfát kerülték ki gondosan, lihegve, kipirultan, nevetgélve is áhítattal. Mama fogta Dénes kezét, és úgy mosolygott, mint Szűz Mária a szentképeken. Aztán be-hozta Zsolnay díszaltban a gőzölgő vacsorát, a gyerekek segítettek teríteni. Dénes vacso-ra közben vicceket mesélt, ilyenkor teljesen olyan volt, mint Kazal László, nem lehetett bírni nevetés nélkül, mama szólt, hogy vigyázzanak a szálkával, de persze ő is nevetett. Vacsora után Ágica a karácsonyfa elé állt és angyali hangján elénekelt a Mennyből az angyalt. Mama könnyezett, aztán mindannyian megtapsolták a kislányt.

Kisebb szorongást csak a vacsora fénypontja, a desszert keltett a gyerekekben, mert a nap folyamán megették csaknem az összes bejglit. Egyetlen, árva szelet maradt, ezt mama pironkodva helyezte Dénes elé. A férfi kérdő tekintetere mama csak annyit mondott, a gyerekek már korábban megették a magukét. Ez megnyugtatta Dénest, és pillanatok alatt befalta az utolsó szelet bejglit. Tömpe ujjaiával még a morzsákat is fel-szedegette a tányérról és széles, húsos szájába szórta. Mama arcára felhők vonultak, az est hátralévő részében már nem volt olyan felszabadult, mint addig. Lehalkította a kazettás magnón a karácsonyi dalokat. A gyerekek is visszafogottabban játszottak. Elcsendesült a csendes éj.

Ágoston másnap fojtott szóváltásra ébredt. Korábban már előfordult, hogy a hálósobából ijesztő hangokat hallottak Agicával. Az olyan volt, mintha a mama a fájdalomtól nyüzszített volna. Agica akkor nagyon megijedt, át is ment Ágoston ágyába. Ne aggódj, Agica, a mamának nem fáj semmije, csak játszanak Dénessel, nyugtatta meg Ágoston a kislányt. Velünk miért nem játszik soha a mama, kérdezte Agica. Ágoston nem válaszolt. A testvérek egymást átölelve aludtak el. Most viszont egészen biztos volt, hogy a mamáék nem játszanak. El sem hiszem, hogy ekkora ügyet csinálsz ebből, mondta idegesen Dénes, abból az egy szelet, szar bejgliből. Úgy faltad be, mint egy disznó, sziszegte mama, most kiderült, milyen apa lennél. Na, kibújt a szög a zsákból, horkant fel Dénes, neked nem társ kell, hanem egy balek, aki a kölykeidet veled együtt eltartja. Csend lett, aztán ruhák surrogása, tárgyak csapkodása hallatszott. Takarodj a házamból, kiabálta mama, és vidd a kutyádat is. Dulakodás kezdődött, sikítozás, üvöltés, amibe kutyaugatás keveredett. Ágoston feltépte az ajtót, és nekiesett a kövér férfinak. Két kézzel ráncigálta, cibálta, végül sikerült letépnie mamáról. Dénes vadállatként lihegett, fehér ingén a dulakodás nyomán kis szakadás keletkezett, olyan forma, mint az adventi ingecskén az ablak. Mama az ágyra borulva zokogott, Ágoston csukta be a férfi és a kiskutya után az ajtót. A zajra Agica is átjött a gyerekszobából, átölelte a mamát és vigasztalta. A kutyaugatás még sokáig hallatszott a lépcsőházból, aztán az utcáról. Milyen szerencse, hogy még nem adtunk nevet neki, sóhajtott Agica. Ne sírj, mama, mondta Ágoston, ha nagy leszek, veszek neked egy kutyát.

A Facebookon lett figyelmes a tépett kiskutyára, és mivel ez valódi karácsonyi jócselekedetnek tűnt, mindjárt felvette a kapcsolatot az Állatsegítő Központ munkatársával. Fiatal női hang sorolta az információkat. Idős, végstádiumú rákos beteg asszony, bizonytalan időre kórházba megy, fizetni nem tud, egyetlen kincse a kutyája, Lóci, őt kellene befogadni. A tulajdonossal Messengeren beszéltek meg a találkozót, az idős hölgy hangja mondatai végére érthetlenné rekedt.

Klárka pontosan érkezett. Egy pillanatra átfutott Ágoston agyán, hogy gyorsan megmutatja a lakást, aztán bezárja a kutyát, és valami ürüggyel leviszi az idős nőt a sarki kocsmába, abba a miliőbe tökéletesen illene, de itt leültetni sem meri, hiszen most takarított. Ráadásul a kis, fekete koreskutya, aki a Facebookon olyan megejtő bájjal szeretetért esengett, most szünet nélkül, éles fejhangon ugatott, és mellső lábait kimerevítve próbálta megakadályozni, hogy a nő Ágoston lakásába húzza. A percekig tartó küzdelem talán meddőnek bizonyul, ha Ágoston, viszolygása ellenére, egy parizervéggel nem csalja be a kis vadócot. A nő ekkor káromkodott, de mindjárt elnézést is kért. Azonnal beleszeretett magába, mondta reszelős hangon, és követte Ágostont a konyhába.

A gyárban szoktam meg a pontosságot, kezdte élettörténetét Klárka, miközben rágyújtott egy Szimfóniára, a leghüdösebb cigarettára, amit az absztinens és antidohányos Ágoston valaha érzett. A férfi szélesre tárta a konyhaablakot, és vendégeinek hátat fordítva kihajolt rajta. Mellkasa kitágult, ahogyan mélyeket szippantott a kora nyári, friss levegőből. A füst kékes táncot lejtett a konyhaablakon beáramló napfényben, a kutya belekapott a füstkarikákba, vakkantásokkal kísérve mutatványát. Klárka folytatta élete történetét, melyből Ágoston, ha később megkérdezik, egyetlen mozzanatot sem tudott volna felidézni. Csak az tűnt fel neki, hogy a nő arcába mély árkokat vésett az idő. Mintha kutya marta volna meg. Akkor most megmutatom Lóci új birodalmát, mondta Ágoston, kihasználva egy pillanatnyi szünetet, miközben Klárka szippantott a cigarettából.

A lakásban régimódi, politúrozott stílusbútorok és szocreál tákolmányok váltogatták egymást, csak a nagyszobában uralkodott az antik esztétikum, itt komor, robusztus könyvszekrények álltak, és szigorú ősök festményei lógtak a falon. Klárka itt meg is torpant egy pillanatra, és csodálkozva jegyezte meg, hogy ő még ilyen szépet nem látott, ez olyan, mint egy múzeum. Azért majd megpróbáljuk élővé varázsolni, mosolygott Ágoston, ott lesz a karácsonyfa, már megvettem, lucfenyő, mutatott az erkélyajtó és az egyik könyvszekrény közötti sarokba, majd a kandalló és a hintaszék között, egy skót kockás pokrócra, az pedig a Lóci helye.

Klárka attól kezdve alig tudott megszólalni, füstbe burkolta viharvert arcát. Úgy tűnt, élettörténete végére ért. Időnként bizonytalan mozdulattal lehajolt, és remegő, vörös kezével igyekezett egy gyors simogatás erejéig utolérni a kiskutyát, aki izgatottan rohangu fel, s alá a lakásban.

Ne haragudjon, tudna adni egy ezrest, bökte ki végül Klárka, és olyan esengő arccal nézett a férfira, mint Lóci a Facebookon. Ágoston sietve egy ötezrest húzott elő a pénztárcájából, és az öregasszony kezébe nyomta.

A hála olyan erővel tört Klárkára, hogy Ágoston lábai elé rogyott, és az ajkához húzta a férfi kezét, ám ő erélyes hárító mozdulattal tett, és talpra rántotta a madárcsontú asszonyt. Klárka rögtön magához tért, lesimította pulóverét és tréningnadrágja foszló

csikjait, majd lehajtott fővel kilépett a lakásból. Ne felejtse el a mogyorós csokit, a Lóci kedvencét, kiáltott még vissza a lépcsőházból. Ne aggódjon, Klárka, nem felejttem el, mondta Ágoston, áldott karácsonyt, tette hozzá, de nem kapott választ.

Ágoston visszament a konyhába, leült a viaszosvászonnal borított kis asztal mellé. Arra gondolt, hogy felhívja Agicát, elújságolja a nagy hírt, a húga gyerekei biztosan örülnének a kiskutyának. Aztán eszébe jutott, hogy Agicáék már bizonyára Dominikán vannak, ahol a karácsonyt és a szilvesztert is töltik. Utoljára a mama temetésén látta a hűgát, a halotti torra nem is jöttek, sietni kellett a repülőhöz. Ágica férje, Stefan, üzlet-ember, nagyon elfoglalt. Ágoston egyedül volt a halotti toron, egyedül nézett a gőzölgő Zsolnay díszálba, ahogyan, úgy érezte, egyedül volt mindig is. Miközben így gondolkodott, hirtelen csörömpölésre lett figyelmes.

Benyitott a nagyszobába, és meglátta, hogy a varróasztalka meglazult lábán előrebillent, a porcelánkutya apró darabokra tört. A tettes a sarokba húzódott, onnan tekintgetett a belépőre, majd amikor Ágoston közelebb lépett hozzá, felnyűszített és két mancsával eltakarta a fejét, mint aki veréshez szokott, így nem láthatta új gazdája arcán az iszonyatot, később a könnyeket. Ezt nem kellett volna, törölgette Ágoston a szemét a díszszsebkendővel, melynek sarkába a mama hímezte gót stílusban a neve kezdőbetűit, aztán a kiskutya nyakába tekerte a zsebkendőt, mint egy sálacskát. Nem baj, kiskutyám, simogatta Lóci buksiját, most már az enyém vagy, mosolyodott el, milyen jól áll neked ez a sál, nem vehet el tőlem senki, mama is örülni fog, ha találkozik veled, mondta, és meghúzta a zsebkendő csücskeit, majd mindkét tenyere Lóci nyakára tapadt. Arcán a szomorúság, a fájdalom, az agresszió és a gyönyör árnyalatai váltakoztak és elegyedtek egymással. A következő percekről később, ha akart volna, sem tudott volna számot adni magának, a képek úgy kavargtak előtte, mintha részeg lett volna, ujjai mégis egy sebész pontosságával dolgoztak. A kiskutya küzdött az életéért, egész teste reszketett az igyekezettől, hogy kiszabaduljon a csigolyáin egyre növekvő szorításból, izmai heves hullámokban vonaglottak, miközben körmével, fogával sebeket ejtett a felszisszenő Ágoston kezén, éles, nyűszító hangokat hallatva, melyek apró hörgésekbe váltottak, majd pihegésbe fuladtak. Guvadó szeme az utolsó pillanatig értetlenül nézett.

Ágoston közös szemeteszsákba helyezte a porcelánkutya maradványait és Lóci tetemét. Eszébe jutott, hogy most felnyithatna egy ablakot az adventi ingecskén, ha nem lenne már nyitva mind. Elmosolyodott, aztán kidobta az inget is. Annyira kapkodott, hogy a vért is elfelejtette lemosni a kezéről, így csaknem végigcsöppögtette a hátsó lépcsőt, ahol gyors léptekkel levitte az áldozatokat a kukába. Volt ebben a torokszorító izgalomban valami kéjes, mint amikor Zoltán atyának hazudott a jócselekedetekről. Az egyik lépcsőfordulóban lépéseket hallott, mire lélegzetvisszafojtva a falhoz lapult, míg újra csend lett.

Miután eltüntette a nyomokat, alaposan kezet mosott, majd kotorászni kezdett a politúrozott diófa asztal fiókjában, ahonnan egy fényképet húzott elő, aranyozott, cizellált keretbe rakta, és elhelyezte a könyvespolcon. Aztán a hintaszékbe roskadt és ringatózni kezdett, miközben csak nézte, sokáig nézte a fényképet, amelyről egy szomorú asszony tekintett vissza rá, akinek az arcvonásait minden reggel látta borotválkozás közben a tükörben.

Áldott karácsonyt, mondta a fotónak.

Van csatárunk

Senki nem tudja pontosan, ki és mikor nevezte el Kacsának. Talán maga a befelé álló jobb lábfej keltette életre ezt a nevet. A lábfej, melyről Varjú fénykorában ágyúgolyóként repült a labda az ellenfelek hálójába, szállt az ötvenméteres keresztpassz a szélsők lábára, olyan ívet leírva a levegőben, mint egy testet öltött Soho Party-sláger.

Az ötödosztályú Magyar Virtus SE támadó középpályásánál harminchárom éves korában, amikor más már végleg feladja, szakadt át az a bizonyos gát, amire sokan egész pályafutásuk alatt hiába váraakoznak. Tizenhét góljára, csaknem hibátlan passzjátékára és rendkívüli rúgótechnikájára olyan klubok figyeltek fel, mint a Tiszanánási Sólymok és a Herceghalmi Oroszlánok.

Aztán az idény vége felé, alig egy hónappal a tiszánánási próbajáték előtt, egy kókadts vasárnapon a Baráti Bórlabda százkilós, Mutáns becenevű középhátvédje egy lövésnél beleszállt Varjú sípcsontjába. A környező tölgyfákról a csattanásra fülsüketítő káromgással felreppenő varjak egy pillanatra elsötétítették az opálos áprilisi eget, a két csapat játékosai, edzői és szurkolói ordítózva egymásnak estek, csak a helyi rendőri szerv lélekjelenlétének és levegőbe elsütött fegyverének köszönhetően csillapodtak a kedélyek, és irányult a figyelem a földön fekvő Varjúra, akinek sportszárán ekkor már átütött a vér. Valaki hívta a mentőt, az fél óra múlva meg is érkezett. Varjú tíz injekciót és három ampulla gombaszögi barackpálinkát kapott, hogy ne üvöltsön a fájdalomtól, miközben a közeli kisváros kórházába szállították. Nyílt törés, még aznap este meg kellett műteni. Bár a műtét a főorvos szerint jól sikerült, egy ilyen súlyos sérülés sosem jön jókor egy labdarúgó életében, főleg nem úton a legendává válás felé.

Varjú rehabilitációja gyorsan haladt. Hat hét után eldobta a mankót, és elkezdte a labda nélküli edzéseket. Konditerembe járt, súlyozott, erőgépeken edzett, futott a futószőnyegen. Újabb pár hét múlva beállt a csapatedzésen a párharc nélküli labdás gyakorlatoknál. Még fente késeit a nyár, amikor néhány percet már játszott edzőmérkőzéseken. Aztán a Parlagi VSE ellen, három perccel a befejezés előtt lecsapott egy kósza labdára, kicselezte a védőt, majd a kapus mellett a jobb sarokba lőtt. Ez nem is Varjú, hanem Kacsa, ujjongott szívből Pista bácsi, a pék, akit kizárólag meccsen láttak nevetni, akkor is többnyire gúnyosan. Gizda, a szakosztályvezető, a mérkőzés után azt állította, hogy ő már jóval korábban, az edzéseken látta, hogy Varjú jobb lábfeje a műtét után kicsit befelé áll, ezért kiismerhetetlenebbül cselez. Pótai, a balszélső, Varjú legjobb barátja a csapatban, azonban ragaszkodott hozzá, hogy a Kacsa becenevvel ő illetve előző barátját, mert már az első labda nélküli edzésen észlelte a csatár mozgásának megváltozását. Csak Baradlai, a falu egyetlen tanítója csóválta a fejét; nem jó ómen, ha egy Varjúból Kacsa lesz. A varjú az istenek hírnöke, a kacsa pedig csak egy tébláboló, buta élősködő, egyetlen értéke a húsa, ordította kilenc sör után a kocsmában, de senki nem figyelt rá.

Úgy tűnt, a bajnokság első néhány fordulója máris cáfolja a tanító szavait: Varjú-gól kapásból, húsz méterről, Varjú-gól kacsa-cselek után, a tehetetlen kapus mellett okosan elgurítva, önzetlen gólpasz egy önfeláldozó szerelést követően. Mintha Varjú az új becenevvel töretlenül ott folytatta volna, ahol a balesete előtt abbahagyta. Vesszős Vili bácsi a következő bajnok a kezdőbe jelölte. Hazai meccs, könnyű ellenfél, kell a gól, minél több, fontos lehet a végelszámolásnál. Meglesz, mester, nyalt Varjú, akit akkor már mindenki Kacsának nevezett. Elszántan és magabiztosan nézett Vili bácsi szemébe. Néhány pillanatig nem csattogtak a stoplik az öltöző repedezett csempeburkolatán, nem nyikorogtak a rozsdás szekrények, eltűnt a levegőből az izzadsággal keveredő nicoflexszag. Aztán, mint amikor a felhő meghasad, és mennydörgéssel kitör a nyári zápor, egyszerre szakadt fel minden torokból, hogy „hajrá Virtus, hajrá Virtus”.

Kacsa játéka azonban elmaradt a várakozástól. Mintha lefagyott volna a kapu előtt, szoborrá dermedt a döntő pillanatokban. Hiába hozták helyzetbe a társak, a labdák elpatantak tőle, passzai pontatlanok voltak, a védők megelőzték. 0-0 lett a Mohács ellen, akit máskor szarrá vertek, és még a Virtus örülhetett az eredménynek. Baradlai a meccs után kereste a szemkontaktust a falubeliekkel, de Pista bácsi tekintetéből rögtön megértette, hogy jobb, ha csendben marad.

Talán korai volt kezdeni, vakarta ritkuló ősz haját baseballsapkája alatt Vesszős Vili bácsi.

Legközelebb büntesd meg, javasolta Gizda, a szakosztályvezető, akinek saját kocsmája volt a faluban, ebből szponzorálta a csapatot, ezért összeállításbeli kérdésekbe is beleszóllhatott. Játzasd kevesebbet, adj neki csak húsz percet, aztán, ha megint nem megy, akkor legközelebb csak tízet, mondta fel sem nézve a mobiljából, mert újabb kocsmát akart venni a szomszéd faluban, bizonyára éppen azt intézte. Nem tudom kivel pótolni, nincs másik centerünk, gondolta Vesszős Vili bácsi, de nem szólt semmit.

Szalay Lajos (1909–1995): Medvetánc, 1940-es évek, papír, tus, 212x221 mm

Jól érezte, hogy Kacsának kevés lesz a hús perc, hogy játékba lendüljön. Két labdaérintés a Mányok ellen, abból az egyik pontatlan passz, a másik rossz átvétel. Vértől szívvel, de büntetnie kellett, mert tudta, a szponzor szava szent. A következő meccsen csak tíz percet adott a szánalmasan vergődő Kacsának, aztán csak ötöt, ekkor már észre sem lehetett venni, hogy a nemrég még szárnyaló csatár a pályán van.

„Csatárnak legfontosabb az önbizalom,” olvasta a Facebookról Menya, a csapat gyűrója, kissé akadozó nyelvvvel a Gizda kocsmájában elfogyasztott fél liter gombaszögi pálinkától, „ehhez azonban elengedhetetlen a rendszeres, kiegyensúlyozott szexuális élet”, fejezte be az illuminált gyűró a gondolatmenetet. Mondasz valamit, vakarta izzadtságba tapadt gyér haját Vili bá a sapkája alatt, és látszott, hogy homloka ráncai mögött lefutott egy gyors fájl emlékezete képernyőjén. Már szaladt is a főnökhöz a megfelelő gyógy-mód javaslatával.

Gizda ezúttal is nagylelkűnek mutatkozott: befizette Kacsát a Csöcsös Hellához a Villanytündérbe. Három hónap, heti két alkalom, extrákkal. Az „extrák” kategóriába az tartozott, hogy Hella minden alkalom előtt megfürdött, legendás kebleire néhány csepp rózsavizet hintett, és görögdinnyéni ülepére öltötte a neten rendelt, vadító, piros, kínai ehető tangát, melyből kifogyhatatlan készlettel rendelkezett. Ha ettől nem kezd el egy csatár gólokat rúgni, akkor semmitől, mondta Gizda elégedetten Vili bának.

Egy hónapig járt Kacsá a Csöcsös Hellához a Villanytündérbe. Ezalatt négy bajnokin három gól, egy gólpassz áll a neve mellett a krónikákban és egy sárga lap, melyet Vili bá a megnövekedett tesztoszteronszint számlájára írt, hiszen minden fénylő csillagnak van árnyoldala is. A Virtus a tabellán felkúszott a középszőnybe. Gizda az őszi szezon utolsó mérkőzése után, mely 3–1-es hazai sikert hozott az Ördöglak ellen, meghívta az egész csapatot egy laza fröccsre a kocsmájába. Egész éjjel tartott a dáridó, zengett a kocsmá, az utca, az egész falu, legalább tucatszor rezegett meg az ablakokat, dörömbölt a falakon és a fülekben a Soho Party slágere, Az éjjel soha nem érhet véget.

Csöcsös Hella egy hónap után Kacsához költözött, ily módon szorosabbra fűzve az együttműködést a csapat érdekében. Meghitt füst szállt a kéményből, minden este kihallatszott az utcára az epeda nyikorgása és Hella hálás sikolya. A karácsonyt is együtt töltötték, a falubeliek rokonokat láttak ki-be járkálni a házba. Am az ünnepek tarka szóttesére lassan a hétköznapi szürke fátyla borult, és Kacsá egy reggel arra ébredt, hogy Hella minden holmija eltűnt a házból, a szép kurtizánnal együtt. Amikor a férfi kissé

Kádár Béla (1877–1956): Fekvő ló, 1930-as évek, papír, tus, 210x339 mm

ittasan elment a Villanytündérbe, hogy számonkérje a nőt, Hella csak annyit mondott, hogy előre ledolgozta a három hónapot, sőt, jócskán túl is teljesítette a megállapodást, amiért Gizdának majd benyújtja a számlát. Azzal sarkon fordult és becsapta az ajtót, mert a kuncsaftja már várta. Kacska csak állt dermedten a csukott ajtó előtt, hallgatta az ismert sikolyokat, míg egy kopasz, bevert orrú, öltönyös férfi udvariasan, de határozottan ki nem tessékelte az örömtanyáról.

Csoda-e hát, hogy ilyen előzmények után, a tavaszi szezon első mérkőzésein az egykori legenda szárnyaszegetten, súlytalanul totyorászott a pályán, olyan mértékű csalódást keltve mindenkiben, mintha nem is Varjú, hanem egy büszke sas változott volna kacsává?

Nincs csatárunk, hallatszott egyre többször, innen-onnan a játékostársaktól az edzéseken.

Nincs csatárunk, sóhajtott Vesszős Vili bácsi egy vesztes meccs után.

Nincs csatárunk, üvöltött Gizda a Kultúrban.

Nincs csatárunk, sápirozott Pista bácsi, a pék.

Nincs csatárunk, morogták a falu öregjei a kocsmában.

Nincs csatárunk, károgták a varjak a pályát környező tölgyfákon.

Én megmondtam, károgtá Baradlai, a tanító.

Elérkezett az utolsó forduló napja. A tét ekkor már a bent maradás volt, a Magyar Virtusnak ehhez csupán egy döntetlen kellett hazai pályán a Félegyháza ellen. Kivonult a mérkőzésre a falu apraja-nagyja, korán reggel levágták a környék összes négylábú disznóját, és az asszonyok a meccs végére mennyei ételeket készítettek belőlük, Gizda 11 hordó bort hozatott, ezeket felállították a pálya szélén, a deszkából ácsolt tribün alatt, olyanformán, ahogy egy futballcsapat szokott fényképezkedni.

Am a játék színvonala messze elmaradt a várakozástól, mintha a tét nyomasztotta volna a játékosokat, vagy mintha előre megbeszélték volna az eredményt, ami nem volt ritka errefelé. A pályán álmatag labdázgatás folyt, a kapuk egyetlenségyszer sem forogtak veszélyben, pontrúgás sem volt, még bedobás is alig. A nézőtérről csüggedt moraj hallatszott, mely lassan csalódott megjegyzésekbe, majd felháborodott bekiabálásokba váltott. Már a levegőben lógott a botrány, amikor tíz perccel a meccs vége előtt Vili bácsi intett Kacsának a kispad felé. Te jössz, fiam, csapott az egykori legenda vállára, most mindent jóvá tehetsz.

Mindenki másképp emlékezett arra, ami ezután következett. A krónikák is ellentmondásosan rögzítik a részleteket. Ebből később vizálykodás támadt a faluban, mely kisebb helyi forradalomhoz vezetett. Tény azonban, hogy három perccel a mérkőzés vége előtt Kacska elcsipett egy lecsorgó labdát, és nagy sebességgel elindult a saját kapuja felé. Kicselezte az értetlenül bámuló középpályást, kötenyt adott a nehézkes jobbátvédnek, majd mielőtt még a kapus mozdulni tudott volna a csodálkozástól, hatalmas gölt zúdított a saját kapujába.

Hirtelen csend lett, mozdulatlaná dermedtek a játékosok, a játékvezető, az edzők, a szurkolók, a varjak szárnya sem rebbent a környező tölgyfákon, megálltak az égen a májusi báránylehők. Csak Varjú vonult lassan, méltóságteljesen az öltöző felé.

Soha többé nem látták.

NAGY KRISZTA LÉNA

Paplanvitorla

2024

/ 7

Nagy Kriszta Léna

(Győr, 1971):
író, forgatókönyvíró.
Első diplomáját Szegeden
szerezte. Budapesten él
és dolgozik. Írásai online
és nyomtatott irodalmi
lapokban jelennek meg.
Margó-díjra jelölt első
regénye, *A kerítés túloldala*
2023-ban jelent meg a
Kalligram Kiadónál. Jelen-
leg a folyotatáson dolgozik.

Menjünk be, amíg eláll, és a következő villámlásnál már a romos tornácról integsz. Hajad lobog a szélben, eső veri arcodat. A kertkapu hangosan csikorog. Nem érdekli, hogy leszakad-e. A kerítés helyét benőtte a gaz. Vakondtúrás-szerű lyukakban gyöngysorként víz csillog. Gyere, hívsz. Játsszunk Titanicost, és kitárod a karod. A cseréptető egyetlen robbanással omlik a házba. Visz magával téged is. Kiabálva kutatok utánad. Egy téglák közé szorult paplanhuzatot vitorlává dagaszt a szél. Törmelék táncol villámfényben. Álmodom minden éjjel. Nappal meg fekszem. Nincs erőm felkelni. Se. Enni se. Vízet néha iszom. Mikor már szédülök. Akkor jut eszembe. Hogy ma még nem. Bútorokra támaszkodva vonzoló magam a konyhába. Kiereszteném a vizet, hogy ne legyen langyos és fehér, de elfogy az erőm. Lerogyok a székre. Kortyolom az undorító lötytöt. Lassan emelve a poharat. Gyorsan eltelek tőle. Hosszan nézem a változást, ahogy a ködös víz áttetszővé lesz. Mint az életem. Fordítok egyet a poháron. Változik a pohár mögötti kép. A szalvéta cseresznyéje abnormálissá dagadt. Torz. Két vége elhajlik. Egymástól. Egymásba. Hányinger fog el a cseresznyéktől. Az étel gondolatától. Iszom még két kortyot és visszatámolygok az ágyba. A poharat az éjjeliszekrényre teszem. Egy utat megspórolok. Ellenőrzöm a telefonomat. Nem keresett-e valaki, amíg a vizet engedtem. Hátha nem hallottam a pittyenést. Vagy a csörgést. A kijelzőn csak a szokásos óra világít. És a hőmérséklet. Huszonkilenc fok. Októberben. Már a jégesőt se bánám, csak legyen vége a nyárnak. Kitartanám a bögrét, hogy összegyűjtsem a hideget. A jégszilánkok véresre sebeznék a karomat. Odatartanám a másikat is. Elvesztem az időérzésem. Csak az éjszaka a biztos. Olyankor kinyitom az ablakokat. Én is. És próbálok levegőt venni. Nem mindig sikerül. Visszafekszem. Talán el is alszom. Bódulatban élek hetek óta. Mint aki beszívott. Vagy beivott. A depresszió az új drog. Szeretnék újra tiszta lenni. Kívül is, nem csak belül. Két napja nem tusoltam. Csak a pólókat cserélgetem, miután vizesre izzadtam. Még bűdösre. Utálom a szagomat. Is. Vacsora hangjai, szagok a szomszédból. Háromnaponta palacsinta. Lekvárral, kakaóval, túróval. Bár ezt egyik gyerek se szereti, mert mazsola van benne. Ami undorító. Anyjuk mégis belerakja. Minden harmadik nap. Megéhezem. Aztán elmúlik. Maradnak a hangok. Kívül és belül. Gyözködnek, hogy vessek ennek véget. Ott az az éles konyhakés. Nem is fog fájni. Észre se fogom venni. Csak átsiklom a létből a nemlétbé. És akkor végre fel tudok majd kelni. Le tudok tusolni. Fel tudok öltözni. Még az utcára is ki tudok menni. Beszélgetek egy kocsmáudvarán. Előttünk sör gyöngyözik a korsókban. És te is megérkezel. Végre. Újra. A fejedem nem látszik a seb. A karod is ép. Ahogy az összes többi csontod. Hátizsákodra kötve a bakancsod. Viharfelhők gyülekeznek a távolban, de mi elindulunk. Egy romos házba menekülsz az eső elől. Hugyoznom kell. Eltűnik a kocsmá, az utca, a kedves emberek. Eltűnsz te is. Újra. Útközben belebokszolok a falba. Vérzik az öklöm. Sós. Rózsaszín márványcsíkokat húz a mosdókagylóba.

ZÁMBÓ TAMÁS
Trutymó**Zámbo Tamás**

(Tét, 1958):

Győrben, a Révai Gimnáziumban, majd az ELTE Jogi Karán végezte tanulmányait. Győrben él, jogász, bíróként dolgozott. Írt már jogi szakkönyveket és számos szakmai cikke jelent meg, szépirodalommal néhány éve foglalkozik. Novellái eddig a *Műhelyben*, a *Népszava* irodalmi mellékletében és a *Felhő Café* online folyóiratban jelentek meg.

– Itt, ahol puhább. Érzed? – topog Miki bá’, a zseblámpájával a lába elé világítva. – Mondom, egyértelmű a diagnózis, a csövet cserélni kell. Ahol ilyen bizonytalan a talaj, az át van itatódva, és ott ásni kell meg cserélni!

– Nem inkább te vagy átítatódva? – mordul rá Emil, mert látja az öregem, hogy eléggé bizonytalanul mozog. Mikor fölhívta, hogy vészhelyzet van, jönnie kell, azzal indított, hogy nem tud kocsiba ülni, mert megivott két fröccsöt. Emil magából kikelve kiabálta, hogy ha nem indul azonnal, akkor az a kettő lesz az utolsó. Persze biztosan nem kettő volt, pont arról híres a Miki bá’, hogy két fröccs akadályozná a vezetésben!

– Tegnap azt mondtad, nincsen törés, se komoly dugulás! A WC-nél meg most már határozottan visszajön, ami bemegy, és már a konyhában is alig folyik le víz! Azzal a görénnyel miért nem érzékelted?

– Miért, miért? – tolja följebb a sapkáját Miki bá’. – Mert az nem olyan, mint az a cső, amit a seggembe dugtak, ennek nincsen szeme. Vakondnak kéne inkább hívni. Benyomtam harminc méterre. Ez a törés meg, uszkve – néz az épület irányába – úgy negyven méterre lehet az étteremtől. Idáig el sem értem, na! Nekem csak ilyen hosszú van.

– Ember, hogy az egész negyven métert, vagy mennyit kicseréljük?! – hördül föl Emil.

– Holnapra ennek kész kell lennie, mert másnap kezdődik a rendezvény! Itt lesz épp a nézőtér. Már mindent megrendeltem a Betyárnapokhoz: csülkök, libacombok, pecsenyék, zenekarok, énekesek, színpad, nézőtér, meg még mifénét is. Tönkre megyek, ha nem tud működni a konyha, meg a mellékhelyiségek. Erted?

Miki bá’ nem szól, gondolkodik, vakargatja a homlokát, aztán megszállja az ihlet.

– Jó, megvan, mi lesz! Kivágjuk abból redves eternitsőből a kóros szakaszt, úgy egy métert. Aztán két gumi karmantyúval odataknyolok egy pótlást. Ez leszek én! Kurvára átmeneti lesz! De kell két ember! Szigorúan kézi munka! Kíásatod a munkagödört, itt – a sarkával körberajzolja a lámpája fényénél. – Ez leszel te! Úgy két és fél méter hosszban. Ott aztán megcsipjük, az anyja istenit! A cső olyan méter mélyen lehet, de alá kell menni jól. A törésnél el kell engednetek a matériát.

– Bele a gödörbe? – kérdi Emil beleborzongva az elképzelt látványba.

– Hát! Nincs más útja! Ha nem akaródzna megindulni, a csákánnyal meg kell no-szogatni. Odabaszni, aztán villámgyorsan kiugrani a gödörből! Szóval, mintha egy sírt, érted, csak kicsikét szélesebbre! Ami kijön víz, miegymás, azt ki kell meringülni, ott a kapunál a csatornafedél, oszt’ oda bezuttyantani. Főleg a miegymást, mert dolgoznom kell a gödörben.

– Én ássam ki?! – háborodik fel Emil. Nekem szakácsom van, meg pincérem, azokkal hogyan? Neked van erre embered!

– Van ám a rossebnek! Azt hiszed, lehet itt a környéken keríteni valakit, aki hajlandó lapátot meg ásót venni a kezébe. Nincs az a pénz, amennyiért találnék most lapátost! Ahogy pincért vagy szakácsot se, amiért meg te rísz folyton! Vagy várj! Tegnap láttam a kocsmánál, megpróbálom a Vincét, azt a lezüllött tornatanárt. Már ha olyan állapotban lesz. De kell még valaki.

Emilnek eszébe jut a fiú, akit ma délután vett fel kisegítő pincérnek. A többi emberével nem is érdemes próbálkozni, az egyik túlsúlyos, a másikat nemrég operálták sérvvel, a Géza főúrnak meg elvei vannak, Zoli a „séf” – vajóban csak szakács – meg túl nagy úr az ilyen alantas munkához.

– Jött ma egy fiú a lányommal Pestről, fel is vettem a rendezvényre. Kirúgott egyetemista, ha jól értettem, biztosan jól jönne neki egy kis plusz pénz.

– Na, egyetemista barátja van a Verának? Nem fiatal egy kicsit hozzá? – kajánkodik Miki bá’.

– Nem úgy, te! Csak a vonaton találkoztak, és mikor kiderült, hogy a fiút éppen kitétték az egyetemről meg a koleszból, Vera felajánlotta neki ezt a lehetőséget. Allítólag szünidőben a gyenesi strandon is szokott pincérkedni. Ha beválik, lehet, meg is tartom.

– Jó’ van na, nem kell mindent komolyan venni! Akkor én reggel igyekszem lábra állítani a Vincét, te meg próbálkozz a gyerekkel, aztán csak lesz valahogy! Ha meglesz a gödör, és nem kell benne úsznom, hívj – mondja a mester, és elindulnak a furgonja felé.

Már majdnem beszáll az autójába, de meggondolja magát, és az épület felé néz, ahonét még világosság szűrődik ki.

– Te, ha már ezt így megbeszéltük, lehetne találni ebben a csárdában valami jó kis rizling fröccsöt. Kiszáradtam. Meg esetleg utána leküldjük a tesóját.

– Nincsen ellenemre – veri hátba Emil, és a bejárat felé veszik az irányt.

Az étteremben, bár reggel be kellett zárnai, Vera és a délután felvett fiú vacsoráznak, a lány lelkesen magyaráz közben.

– Szia apa, csókolom Miki bá’ – szól oda a lány belépőkhöz – Éppen a Betyárnapokról mesélek Baláznak. Hál’ isten találtam egy kis maradék pörköltet a konyhán.

– Már ha egyáltalán lesz itt bármilyen rendezvény – reagál ingerülten Emil. Az italospulthoz lép, csinál két fröccsöt. Az egyiket átnyújtja a mesternek, koccintanak, majd a sajátját szó nélkül magába dönti, csak utána folytatja:

– Visszabugyog a szennyvíz, kislányom. Tudod mi lesz, ha nem tudjuk holnap megoldani? – járkál idegesen, közben újabb két fröccsöt csinál. – Le kell zárnai konyhát, és ha nincs étterem, fuccs a Betyárnapoknak! Meg nekünk is, annyit beleöltem előre!

– Jézusom, apa, tudom, micsoda pénz és szervezés van benne! – jajdul fel Vera.

– Fiatalember! – fordul Emil a fiúhoz. – Balázs, ugye? Volna magának egy ajánlatom, nem lennék hálátlan. Segíteni kellene holnap kiásni a munkagödrt, mert az én embereim erre alkalmatlanok. Hogy áll az ásással? – vár a válaszra, s odatesz elé is egy fröccsöt.

– Nem gond, főnök úr, nekem nem bűdös a munka.

– Hát, fiam, ez biz’ az lesz – morogja félhangosan Miki bá’, aki most már magát szolgálja ki a pultnál.

– Megoldjuk! – vesz erőt magán Emil, s ettől Vera ijedtsége is alábbhagy. Ismeri az apját, ha ilyet mond, akkor az úgy lesz. – Mégiscsak az én Verám lesz a műsor háziasszonya, nem igaz!? Nem venném a szívemre, ha nem láthatna itt mindenki a színpadon! Ha már azt a francos csatornát, ahol műsort vezetsz, nem lehet itt fogni.

Vera ezt hallva félre húzza száját és elkomorulva válaszol.

– Az nem sanszos, apa, hogy ott még bármit is fogok vezetni, úgy állunk, hogy megszűnik a tévénk a jövő héten. Volt, nincs. Mint ahogy két hónapja pénz sincs.

Miki bá’ késztetést érez, hogy valami vigasztalót mondjon.

– Nem baj, Verocska, majd visszagyün tanítani arról a fránya Pestről! Ez itt nem ám az a kutyaszarus dzsumbi. Itt van nem mesze a Balaton, ezek a szép hegyek, biztos akad állás az iskolában, meg segíthet a csárdában is.

Vera meglepően hisztérikusan nevet föl, mielőtt válaszolna.

– Tanítani? Az isten óvja meg a gyerekeket attól, Miki bácsi!

Miki bá’ valamibe beletrafált, ezt Balázs is érzi az indokolatlanul heves reakcióból. Emil meg odébb tereli az öreget egy utolsó fröccsre a pulthoz. Közben odasúgja, hogy reménytelen, nem akar a lánya már visszaköltözni. Azt mondja, hogy pár napig imád itt pihenni, de különben mit tudna csinálni ebben a porfészekben.

Másnap reggel hét fele megérkezik Miki bá’, mellőle egy meghatározhatatlan korú, lepukkant küllemű, szikár férfi kászálódik ki a furgonból. Lapátokat, ásókat, vödörket pakolnak elő, meg köteleket. A férfi elindul velük a munkaterület felé. Nem kell mutatni az irányt, mert az udvar közepén látja a fiút, aki már hozzákezdett a munkához. Egy ásónyomnyit haladt is már. A férfi ledobja a szerszámokat.

– Vincének hívj! – mondja bemutatkozásul. – Látom, hamar kivetett az ágy. Hanem az ásód nem igazán alkalmas, inkább ezt ajánlom, szűrja be elé az egyik ásólapátot.

– Gondoltam, jobb addig haladni, amíg nem tűz nagyon a nap – mondja a fiú, aztán a nevét, és kezébe veszi a szerszámot. – Hát ez tényleg hatékonyabb, mint amit a főnök úr talált. Hogy legyen? – néz Vincére –, ketten csak zavaránk egymást.

– Az lesz, hogy időnként cserélünk – adja meg utasításként a választ Vince, majd leül egy fölfordított vödörre.

Balázs folytatja a munkát, Vince rágyújt, figyel, ahogy a fiú dolgozik.

Miki bá’ közben Emillel beszélget, az irodája előtt.

– Azt hittem, ez már mindenre alkalmatlan! – int a fejével Vince felé Emil. A saját öregapja lehetne, baszki.

– Erre még jó! Bár a fizikuma meg sem közelíti a régit! Fél óra kellett, hogy az anyja életet verjen bele. Vagy inkább az a deci pálinka, amit beletöltött. Ebben aludt, ahogy látod, csak a csizma nem volt rajta.

– A Vince tanár úr – dörmögi Emil –, hát így...! Emlékszem, amikor még a nők megvesztek érte a faluban. Pedig egy agyatlan bájgúnár volt, nem tudom, mit ettek rajta.

– Nem az eszében volt az ereje... – röhögi el magát Miki bá’. Az biztos, ezer oka volt a feleségének, hogy kirúgja! De három biztosan. A tantestületben a Jutka néni meg a Piroska, na, azok nyilvánosan megtépték egymást miatta! Aztán a Mari a vegyesboltból.

– Én a volt feleségemre is gyanakodtam anno – mondja Emil –, de hát most már tök mindegy, ha úgy volt is!

Miki bá' erre nem akar mondani semmit, inkább másra tereli a szót.

– Én úgy tudom, valójában másért küldte el a Jóska bácsi az iskolából, nem is azért, mert piált.

– Hallottam – legyint Emil –, de hogy az igaz volt-e? Miért taperásztá volna már a kislányokat, ha nyúlkalhatott máshová is!

– Igaz, de ismerted a Jóska bácsit, az ő iskolájában ilyennek a gyanúja sem merülhetett fel! Nekem egyszer, már erősen... szóval, őszinte állapotában, azt mondta: bejelentést senki sem tett, bizonyosság nem volt, csak egy névtelen levél. Viszont időnként piált, az tény, az elég is volt. Az asszony utána hagyta ott. Onnantól pedig: zííí... – mutatja Miki bá' a zuhanó repülést. Talán ez a gödör az alja már! Hanem az a sportcipő nem lesz jó a gyerekeknek! Gumicsizma kell. Meg időnként kapjanak egy fröccsöt! A Vince mindenképpen, anélkül nem üzemel. Csörögj, ha jöhetek – fejezi be, és elindul az autójához.

Mire Vince elszívja a cigijét, fölméri, hogy erős a fiú és lelkesen ás, de tapasztalata nincsen. Körbejárja a gödröt, aztán belekezd az oktatásba.

– Nem sprint ez, apám! Hosszútáv. Túl nagy a lendület. Nyugodt mozdulatok, egyenletes légzés, beosztani az energiát. Különbösen hamar kipurcansz. Sportolsz?

– Kosaraztam, de már nem. Néha konditerembe járok – válaszol Balázs.

– Mondta a Miki bá', hogy pincérnek nem vagy igazi. De igazából akkor mi vagy?

A fiú megáll, szusszan egyet, mielőtt válaszol:

– Azt magam sem tudom. Talán még egyetemista.

– Megtiszteltetés, most cserélünk, tudós barátom! – mondja Vince, és nyújtja a kezét, hogy segítsen kilépni a mélyülő gödörből.

– No figyelj! – nekikezd, és közben magyaráz. – Így nyomod az ásót, a földet meg így lódtasd ki, nem pocskoljuk az erőt!

Látjuk a takarékos, de erőteljes mozdulatai ritmusán, hogy jó pár gödrön túl van már.

– Az a baj veletek – áll meg, mert mondandója van még, s hogy az komoly, a felemelt ujjával jelzi –, és legfőképp az ilyen túlképzettekkel, hogy okoskodásból jeles, fegyelemből, kitartásból elégtelen. Miért? Mert nincs már igazi testnevelés. Anélkül meg? Lagymatag népség, erőtlén ország! Mi a bánatra jó az a konditerem? Csak a csajok miatt gyűrtök, apám! Közé nincs a testneveléshez. Nincs, ami fegyelemre neveljen. Katonák sem voltak. A bajtársiasságot, azt nem ismeritek! Én még annak idején belé neveltem a kölkökbe!

Folytatja az ásást, de dolgozik a fejében az is, amibe belekezdett, mert hamarosan ismét megáll:

– Aztán majd jönnek valakik, új honfoglalók, erősek, szívósak, és elzavarnak az ősi szállásterületünkről. Hanem, gumicsellód nincsen, apám? Anélkül hamarosan meglepetés érhet!

Balázs visszafogottan próbálja kifejezni a véleményét az elhangzottakról:

– Azért a honfoglalás elég régen befejeződött, nem?

– Melyik, apám? – pök egy hegyeset Vince. – Amiről én beszélek, a végső, az még el sem kezdődött.

Kis idő múlva Pista, a túlsúlyos pincér jön az étteremből, egy tálcán két korsó fröccsöt, a másik kezében egy pár gumicsizmát hoz.

– A főnök küldi, kiszáradás ellen – mondja odaérve –, ezt meg neked, Balázs, hogy el ne ázz!

Balázs átveszi a csizmát, a fejével int, hogy a korsókat a másiknak.

– Hííí! – vidámodik meg Vince. – Mert ideje van a munkának, s már éppen ideje volt az itatásnak!

Ezzel átveszi az egyik korsót, ledönti. Aztán a csizmával bajlódó Balázusra sandít, a fiú odaszól Pistának:

– Nyugodtan azt is, nekem majd csak szódát, Pista!

– Nem iszol?! – bámul rá elképedve Vince. – Úgy értsem, semmit?

S miután a fiú elmondja, hogy napközben soha, Vince megvonja a vállát, és benyeli a másik korsót tartalmát is.

– Ez ám a testedzés! – mondja Pista gúnyosan, s a pohár emelgetését mutatja magyarázatként.

– Azt hallottam, hogy a Vince volt itt valamikor a tornatanár az iskolában. Most, ahogy innen elnézem, nem éppen a karrierje magaslatán áll.

– Ne bökölődj pincér, én nem bántottalak! – mordul rá a férfi a gödörből. – Azért olyan hű, de magasan te se állsz! S ha én odabökök a sörös hordódnak, akkor szükséged lesz erre a gödörre! Lassítva bemutatja, hogyan szúrná hasba az ásólapáttal. – Neked innentől Vince Úr vagyok!

– Úgy látom, a Vince Úr nem érti a tréfát! – mondja megszeppenve Pista, és el is iszkol.

– Pöcs! – néz utána szúrósan a férfi. – Az ilyenek miatt veszik el az ország! Te meg, rántsd már magadra azt a csizmát, mert kezdődik a dagonya. Cserélünk! – nyújtja a kezét Balázs felé.

Újabb fél óráig Balázs dolgozik, egyre nedvesebb és nehezebb a föld, a végén már iszamlós. Akkor ismét Vince megy a gödörbe, már majd' a melléig ér.

– Na, biztatónak látom a helyzetet! – mondja. – Eltört ez a cső, de el is dugult a be-mosódott földtől. Éppen csak szivárog. Ide a csákánnyal, mert most elengedem a dolgok folyását! – mondja vidáman.

Párszor odasújt, aztán kimászik. Nézik szótlanul, ahogy a gödör egyre jobban meg-
telik.

– Így leszünk mi is! Minket is egyszer csak elönt a trutymó! – szólal meg Vince ko-molyan. – Szusszanunk, aztán jön a dolognak a rosszabbik része. A vödörzés. De jön ám! Látod, hogy mi minden úszkál. Van itt minden. Melyiknek ki és mi volt a gazdája, ki tudja. Gazdag pasas, mucuska, politikus, főorvos, csóró diák, sztárügyvéd, itt már mind összezagyválódva.

– Lehet Yorick is... – mondja Balázs, de látja Vincén, ezt nem érti. Inkább kérdez.

– Ki az a mi?

– Hát akik itt élünk vagy ezer éve! – válaszol Vince és teátrálisan körbe mutat. – Lá-tom, tudatlan vagy még! És ott az egyetemen mire készülsz?

– Azt hiszem, már semmire – mondja keserűen a fiú. – Fordítani, meg kutatni akartam, főleg latin költőket. A bencés gimiben tanultam meg a latint.

– Apám! Az aztán mire jó? Homérosz, meg ilyesmi?

– Inkább Ovidius, Horatius.

– Jó, elszálltak ezek – mondja Vince, pedig valamikor... különben mi is sok latin szót tanultunk anatómiából a Téefen. Hogy is van? Mens sani-o... sano..., mens sana..., in corpore sa... sano, ugye?

Balázs bólint.

– Látod, ők még tudták! Akkor most egyetemista vagy, vagy sem?

– Még talán, de ki fognak rugni.

– Kibuktál, apám?

– Azt nem – válaszol a fiú –, csak éppen a professzoromat vágtam pofán. Nyilvánosan.

– Hínye, mégis csak tökök gyerek vagy! Akkor nő van benne, mi?

– Áá, semmi nő! A konzulensemét. Ovidius néhány eddig le nem fordított verséről írtam az évfolyamdolgozatom. Úgy látszik, túl jó lett, egy fél év múlva szinte ugyanaz megjelent egy szaklapban, az ő neve alatt. Lábjegyzet lettem, hogy az én nyersfordítása-im felhasználásával.

– Ez megért egy pofont, apám, ez egy gazemberség, de nem nyilvánosan kellett volna, te! Különben, kezét foghatunk! – nyújtja a kezét Vince.

Ezt most Balázs nem érti, de kezét ráznak.

– Volt szerencséd együtt áskálódni egy másik kirúgottal. Csak engem annak idején a tanárságból hajítottak ki a nagy semmibe.

– Kitalálom, ebben aztán volt egy nő – próbálja humorosra venni a fiút!

– Egy ló...túrót! – Horkan föl Vince. – Most én mondom, még ha lett volna! Valaki, persze névtelenül, fölnyomott a direktornál. Hogy én mint tornatanár rámozdulok a kis-csajokra. Tapogatom, meg simogatom a fejlettebbjét. Dögöljek meg, apám, és ide kaparj el, ha ilyesmi akár csak egyszer is eszembe jutott! Hülye az, aki az éretlenből szakít, mi-kor az érett is az ölébe hullik! Nem tudom biztosan, ki volt, de sejtem. Na, az nem akart hullani. De ő egy felnőtt nő, egy kezdő kollegina volt, nem kislány! Akit én barom, némi erőszakkal lesmároltam. De semmi több!

Vince nem látja, hogy közben Vera odaérkezik újabb két korszóval.

– Ezt a Pista helyett hoztam, és tolmácsolnom kell, hogy engeszteléstül.

Vince megfordul, elveszi és lehúzza az első korszót, majd elveszi a másodikat is, de láthatóan közben egyre figyelmesebben nézi, kitől is kapta. Balázs feszültséget érzékel, mert a lány is zavartan bámul a gödörben álló férfira.

– Vera? – kérdezi Vince megváltozott hangon.

– Vince... tanár úr, te...? – kérdez vissza a lány vöröslő arccal.

– Nem. Az már régóta nem, kedves Vera! – felel a férfi, aki mintha hirtelen kijózanodott volna.

– Csak Vince, már vagy tíz éve. Állástalan alkalmi munkás, családtalan, részeges falu alja. Ha kell alkalmi sirásó, vagy szarmeringülő!

Kiissza a második korszót is.

– No, apám – nyújtja ki Balázsnak, mintha Vera ott sem lenne már –, akkor most jöhet a vastagja.

Kórház a falu szélén

Csikai Gábor

(Csorna, 1981):

kulturális szakember, könyvtáros, író, költő. A Révai Miklós Gimnázium után az ELTE BTK magyar szakán diplomázott. Születésétől Kónyban él, jelenleg kulturális munkatársként és önkormányzati képviselőként dolgozik. Több helytörténeti kötet (*Szemelvények Köny Múltjából II., Kónyi falunapok emlékei*) megírásában részt vett, a helyi újságban (*Kónyi Kisbíró*, 2015–) pedig rengeteg cikke, interjúja olvasható. Verseket eddig a *Műhelyben*, az újvidéki *Családi Körben*, az *ArtHúron*, a *Szövetben*, a *Hetedikben* és legalább 10 antológiában, novellákat a *Népszava Nyitott Mondatában* 7 alkalommal, az *Ezredvégben* és a *Szövetben* publikált. Mese- és verseskötetei, regényei (*Gancegál*) jellemzően magánkiadásban jelentek meg, de a Rézirozi-mesék még így is nagy népszerűsége tettek szert.

Az Alsótavi út végétől visszafelé számított harmadik ház, melyet végül 2015-ben bontattak le Koós Iván lánya, Eszter, és építettek újat a helyére a férjével, Ádám Richárdval, 1944-ben Gazdagerdő egyik legnagyobb lakóingatlanja volt. Pedig mikor a mestergerenda tanúsága szerint megépült („*Építete Kolta Johannes és felesége ánnó 1881 / Aldassik az Urjezus Kristus* – olvasható rajta még napjainkban is, mert Ádámék a hátsó teraszukat díszítették vele), még csak egyszerű, elől tisztaszoba, középen konyha, hátul lakószoba, mögötte kamora típusú parasztház volt, de ahogy öröklődött több mint egy évszázadon át nemzedékről nemzedékre, az éppen aktuális fiatalok mindig ragasztottak hozzá egy szobát, egy fürdőt, akármit. Így aztán 1944 nyár elejére, mikor a németek bevonultak Hanságszéppusztára, Halantabányára és Gazdagerdőre, a négyszobás, kétkonyhás házat idősebb Koós Péter lakta feleségével, Dányi Máriával, meg négy gyerekével, az ifjabb Péterrel, Vencellel, a kis Máriával és Terézcel – Iván, a Ratkó-gyerek majd csak Rákosi idejében érkezik meg, hogy 60 évvel később lányának ajándékozza az ingatlant, és megpecsételje ezzel a sorsát.

Bár az idősebb Péter sem volt még olyan öreg, hogy annak okán ne vitték volna ki a frontra, sokkal inkább azért történt ez, mert a papi uradalmi malomban dolgozott, így sikerült a hátszágban nélkülözhetetlennek minősíttetnie magát. A fiúk meg szerencsére még túl fiatalok voltak a háborúhoz, őket csak '44 decemberében vitték el leventének, így nyáron még együtt lakott az egész család abban a házban, bár mikor a németek helyi parancsnoka, Heidfeld százados két bakával bevonult az udvarra, csak Dányi Mária, meg a két lány volt odahaza – Péter a malomban végezte a munkáját, Vencel az uradalom majorságában dolgozott, mint kiskocsis, és éppen oda volt, Peti meg a leventékkel gyakorlatozott a Hanyban.

– Szép jó napot kívánok! – köszöntötte illendően az asszony a tisztet, bár a készségesség sokkal inkább szólt az egyenruhának, meg a két katona kezében lévő fegyvernek. – Miben lehetek a szoldát urak segítségére?

A százados valamit mondott az egyik katonának, mire az tört magyarsággal fordítani kezdett:

– A szazados ur azt mondja, a hazat lefoglaljuk korhaznak!

– És akkor mégis én hová legyek az urammal meg a négy gyerekkel? – kapott rémülten a fejéhez Dányi Mária.

– A szazados ur azt mondja, hatso konyhat meghagyjuk, oda koltozhatnak.

Ez aztán így is történt, mire az öregebb Péter a malomból, a fiatalabb a Hanyból, Vencel meg a gazdagerdei papi uradalomból hazaért, a saját házuk ajtajában már egy fegyveres katona fogadta és terelte is hátra őket a kiskonyhába. Az első konyhában ugyanis addigra mütöt szereltek fel, a szobákban meg szalmazsákokat dobáltak a padlóra, így lettek belőlük „kórtermek”. A Koós-család tagjainak pedig – mind a hatuknak – ott kellett volna szorongani a hátsó konyhában, ha a férfiak nem vállalták volna, hogy egyelőre, bízva a szebb jövőben, meg a hosszan tartó jó időben, inkább kiköltöznek aludni az istállóba, a száraz, meleg szalmára.

A kórházban egy orvos meg három asszisztens dolgozott, az épület őrzésére meg állandóra odarendeltek két katonát, Günther és Dietert, akik, mivel ártani nem ártottak semmit, hát egész jóban lettek a Koós-családdal, különösen Günther próbált jóban lenni az akkor már igencsak nyiladozó Kismárival. Ez azonban elég nehézkesen ment, mivel a katona egy szót sem tudott magyarul, Mária pedig nem nagyon beszélt németül. Vencelre viszont a papi uradalomban ragadt némi német, mert az egyik intéző, a Májer Lajos sváb származású volt, így Günther hozzá fordult segítségért.

– Wie sagt man auf Ungarisch: du bist sehr schön? (Hogy mondják magyarul: nagyon szép vagy?)

– Hör zu, Günther, ich spreche langsam (Hallgasd csak, Günther, lassan mondom): Nyald ki a seggem!

– Niald kia scheggem!

– Perfekt!

Így aztán még aznap délután oda is állt Günther a Kismári elé, és a lehető legédeesebb mosolyával közölte a lánnyal:

– Marie, niald kia scheggem!

Márinak erre elkerekedtek a szemei, lazán pofon cserdítette a katonát, közben pedig előásta minimális német szókincse egy-két darabját:

– Du bist ein Schwein! (Disznó vagy!)

Ezt követően Günther jó párszor körbekergette az udvaron Vencelt, mire megtudta tőle, mit is tanított neki. Innentől kezdve aztán elég volt, ha Vencel csak annyit mondott Günthernek: Niald... és már futhatott is. Sokáig azonban nem tartott ez a dolog, mert mikor '45 tél végén, tavasz elején megérkeztek az első hírek arról, hogy közeleg a Vörös Hadsereg, a németek összecsomagolták a kórházukat, és egyik reggelre nyom nélkül eltűntek. Koósék ekkorra már csak négyen maradtak, mert Pétert és Vencelt elvitték leventének, és Vencel még odakint vagy idehaza kalandozott valahol, erről nem tudtak semmit, Péter pedig megszökött, és a Hany nádasaiban bujkálva várta, hogy vége legyen a háborúnak. Koósék mindenesetre kitartottak még a kiskonyhában néhány napig, miután a németek elkotródtak, aztán kitakarították a házat, és visszaköltöztek. Ez egy szép tavaszi estén történt, és még akkor hajnalban dörömbölt is valaki a ház ajtaján. Koós egy szál pizsamában nyitott ajtót, a verandán pedig egy orosz tiszt – mint később megtudták, Bikov százados – és egy újabb, tolmácsként dolgozó, de ezúttal orosz kiskatona – biztos kárpátaljai magyar volt, vagy legalább a szülei azok voltak – ácsorgott. A százados mondott valamit, mire a katona szépen le is fordította.

– Bikov százados úr a házat a Vörös Hadsereg nevében lefoglalja kórháznak, kapnak két órát, hogy távozzanak!

Így aztán Koósék nem egész 12 órával azután, hogy visszaköltöztek, ismét a hátsó konyhában találták magukat. És még annyiival is rosszabb lett a helyzet, hogy az orvossal csak egy asszisztens jött, így a takarítástól kezdve a véres rongyok kimosásáig mindent Dányi Márinak meg a lányoknak kellett megcsinálni. Munka pedig volt elég, mert szakmáiban hordták befelé a sebesülteket, majd kifelé a halottakat, akiket aztán a helyi temetőben földeltek el úgy, ahogy. Koósék még abban sem reménykedhettek, hogy gyorsan távoznak az oroszok, mivel az első dolguk az volt, hogy az udvar közepén letűztek egy zászlórudat, és arra minden reggel ünnepélyesen, zeneszó mellett tisztelegve felvonták a vörös, sarló-kalapácsos lobogót, este meg hasonlóan leeresztették, szóval egyértelműen úgy tűnt, hogy hosszabb távra rendezkedtek be.

A pillanat, amikor Koós Péternek végképp elege lett a szovjet uralomból – pedig akkor még nem is sejthette, hogy ez még több mint negyven évi fog tartani – már az első nap estéjén eljött. A ház büszkesége ugyanis egy szép hangversenyzongora volt, melyet Koósék még a faluból elmenekülő egyik zsidó, Eisenberg adott oda azzal, hogy az ő házában biztosan elfér. Koós el is döntötte, hogy úgy vigyáz a hangszerre, mint a szeme fényére, hogy ha majd Eisenberg visszatér, teljes épségben adhassa vissza. Ekkor persze még azt sem tudhatta, hogy az öreg Eisenberg Auschwitzba sem ért oda, mert az odafelé tartó vonaton, a marhavagonban meghalt, így aztán végképp esélye sem volt, hogy valaha hazatérjen. Mindenesetre a németektől sikerült megóvni a zongorát, mivel azok a tiszta ágyneműk tárolására használták, de az oroszoktól már nem, mert a beköltözésük estéjén Koós Péter azt vette észre, hogy jó pár megtermett katona cipeli kifelé a dögnehez hangszer a házból. Mivel a tolmács is velük volt, Koós megállította őket:

– Mégis hová viszik ezt a zongorát a katona urak?

– Ki – válaszolt tömören a kiskatona.

– Azt látom, de mi a szándokuk véle?

– Benn csak útban van, itt meg jó lesz az éjjeli őrnök pihenni.

– Pihenni? – csattant fel döbbenten Koós. – Ágynak akarják használni ezt a csodaszép hangszer?

Erre már nem is válaszoltak, csak újra felkapták a zongorát, és letették az udvar szélén az egyik pocsolyába. És valósággal úgy is lett, rádobtak valami forhant szalmazsákokat a zongora szépen lakkozott felületére, és az éjszakákat azon töltötte az ügyeletes éjjeli őr egészen addig, míg csak egy éjjel ki nem törött a hangszer lába, és az a drága teste bele nem huppant a pocsolyába meg a gazba. Ott is maradt egyébként az ötvenes évekig, mikor is egyik télen a fája nagyon jó szolgálatot tett az akkorra kuláknak nyilvánított és alaposan megsanyargatott Koós-családnak: a leghidegebb időkben jó pár napig tudtak melegedni belőle.

Ezt a rettenetes dolgot azonban már a házukban tehették meg, mert ahogy tavasz végével elvonult a front, az oroszok az ideiglenes kórházat is megszüntették Koósék házában, így ők megint visszamehettek, most már véglegesen, de sok dolguk lett még vele. Hiába súrolták ugyanis hónapokig a padlót, meszelték újra többször is a falakat, a halálnak és a szenvedésnek azt az édeskés, de orrfacsaró szagát csak nagy sokára sikerült kiűzni a házból és a lelkükből.

MURÁNYI SÁNDOR OLIVÉR
Zabrzeből Zamarskiba**Murányi Sándor Olivér**

(Székelyudvarhely, 1974): volt ferences szerzetesjelölt, országos karate- és néptáncbajnok, kabátvasaló munkás, egyetemi óraadó tanár és kukta a budaörsi Ikeában. A hargitai medvék és a dunai harcsák között ingázik. Utoljára Neznám völgyében látták. Kötetei: *Üres és Teli – harcesszé* (Erdély Magyar Irodalmáért Alapítvány, 2007); *Felnyomták szentnek* (Erdélyi Híradó Kiadó, 2007); *Zordok, a székely szamuráj* (Kalligram Kiadó, 2012); *Medvenéző* (Új Forrás Kiadó – Alutus, 2017); *A medvék nem késnek* (Új Forrás Kiadó – Alutus, 2021); *Folyamon* (Lector Kiadó – Új Forrás Kiadó, 2022); *Panasz helyett* (Dévai Szent Ferenc Alapítvány, 2023).

Zuhogott. Ömlött. Szakadt. Vezetőnk, Farkas utasítására mind a négyen leugrottunk a lovakról, és nylonzsákokkal vontuk be a nyergeket. Magamra vettem az ajándékba kapott lengyel poncsót. Bokámig takart, se nadrágom, se csizmám nem ázott. Hosszan gyalogoltunk az állatok mellett. Vándor csuromvizesen rázta meg újra és újra sörényét. Nem érdekelt, hogy vizes, vezetése közben is hozzá bújtam, belé kapaszkodtam, hogy vigyen magával. Nem tudtam, mennyi idő telt el, amikor Farkas felkiáltott: – Lóra! – felültünk, majd legeltettünk, amíg beállítottuk a kengyeleket, aztán útnak eredtünk. A határ melletti utolsó lengyel település volt az úticélunk. Ezt követőleg léphetjük majd át a cseh-lengyel határt. Földutakon, mezőkön át botladoztunk, míg végül egy sűrű erdőben találtuk magunkat. A zápor nem állt el, de itt, a fák között nem vert annyira minket. Sehol nem volt egy lélek, csak az átláthatatlan köd, amely sehogyan nem akart felszállni. Orrunkig alig láttunk, lépésben araszoltunk előre – a háború irányába, a békéért. A paták néha csattantak az erdei út kövein. Szótlanul haladtunk, emberek, állatok dacoltunk az időjárással.

Késő délutánra járhatott, amikor hirtelen egy kerékpáros tűnt fel a semmiből. Megállt előttünk, majd megszólalt: – Magyarok vagytok? – döbbszent néztünk egymásra. Szinte egyszerre bólintottunk. Hihetetlennek tetszett: egész nap egyetlen árva lélekkel sem találkoztunk. Hirtelen jött valaki velünk szemben a legeldugottabb lengyelországi erdőben, és magyarul szólalt meg... Megint eszembe jutott a lengyel mondás: Polak, Węgier, dwa bratanki, *i do szabli, i do szklanki* (Lengyel–magyar két jó barát, együtt mulat/harcol, s issza borát). Mesélni kezdett. Vendégmunkásként költözött ide évekkel ezelőtt. Felesége lengyel. Munkája mellett fontosnak tartja a testmozgást. Ma szabadnapos, ezért biciklijére pattant, így találkozhattunk. Ekkor még nem tudtam, üzeni fog nekem Facebookon: felesége három napon át a meghatottságtól megindulva meséli mindenkinek, hogy férje a vadonban saját honfitársaival találkozott. Elköszöntünk. Már csak ezért is megérte vállalnom ezt az utat, gondoltam magamban. Ekkor a távolban régi rotunda tűnt fel. Egyedül állt, mégsem volt gazdátlan, valaki virágokat helyezett ablakába. Kiléptünk az erdőből, és egy rövid átvezető ösvény után újra rémálomunk kísértett: hosszú, forgalmas úton kamionokkal együtt haladtunk tovább. De most szakadó esőben. Poncsóm csuklyája mögül nem láttam oldalra, ezért hátam mögött hallottam közeledni a robusztus járgányokat, miközben szüntelenül imádkoztam, hogy ne csússzon meg Vándor lovam a vizes aszfalton, ne riadjon meg, hogy beugorjon valamelyik autó elé...

Az útszakasz egyenes volt, hosszan előre lehetett látni. Minden egyes kilométer egy évszázadnak tűnt. Ha eddig nem öszültem meg egészen, most bizonyára sikerülni fog – gondoltam. Ügetésbe kezdtünk, hogy minél hamarabb haladjunk át ezen az enyhén szőlva rendkívül veszélyes szakaszon. Hiába kéreltük Máté lovastársammal Farkas vezetőnket, hogy mindent, csak kamionos utat ne, a kontinensünk úgy fel van szabdalva utakkal, hogy nem tudtunk tartósan erdőkön át haladni. Még mellékutak sem voltak. Ennél sokkal nagyobb veszély leselkedik azokra, akik ma is fronton ébredtek, töprengtem. Majd tudatosítottam magamban: miközben a békéért ügetek, emberek ezrei halnak meg a háborúban, amelytől most három határ választ el. Vajon nem örülsz, hogy négyen lovaglunk a békéért egy olyan háborúval szemben, amelyen csak a fegyvereket gyártók nyerhetnek... A tudósításokban egy veszteségi listára sorolják a megölt embereket, az elpusztított épületeket és a tönkretett gépeket. Csányi Vilmos etológus szerint a világ legagresszívebb emlősfaja vagyunk a csimpánzok mellett. A többi fajnak mi jelentünk vírus-effektust. Öt világvallásunkkal egyetlen évszázadot sem sikerült háború nélkül eltöltenünk. Elkeseredhetnék – magam is csak most döbbszentem rá, hogy eddig mily közömbösen olvastam a hírügynökségek hadi jelentéseit. Amikor reggel felkelek, mindennap elhatározom, nem adom föl hitemet, hogy lehetne értelmesen is élni. Ezt kellene hirdetni, jó példákkal tanúsítani. Mert – azt hiszem – kétféle embertípus létezik: mégis-ember és úgyse-ember. – Hiszek a szeretet végső győzelmében – jutottak eszembe częstochowai elindítóink, Csaba testvér szavai. Lehet, hogy ez naivitásnak tűnik. A világot pedig a nálam naivabb, megszállott, megszállottságukat tette váltók vitték és viszik előre. Mert nem adják föl: kockáztatnak, és ha mindössze csekély esélyük van is, nem tántorodnak meg. Magamban soroltam azok neveit, akiket csodálok: Assisi Szent Ferenc, Mahatma Gandhi, Martin Luther King, Szent II. János Pál, Kalkuttai Szent Teréz, Márton Áron, Boldog Salkaházi Sára. Tarka névsor, évek során olvastam róluk, gyűjtöttem a velük kapcsolatos adatokat, ké-

A szerző portréját
Kelemen Kinga készítette.

Jándi Dávid (1893–1944): Firenzei látkép, 1928, papír, tus, 246x329 mm

peket, tanulmányoztam életüket. A fegyverek nem hallgatnak el, amíg mi lovaglunk, de a Földön legalább négy emberrel kevesebb háborúzik... Közhelyesen hangzik, de igaznak hiszem: élni csak idealistaként érdemes. Magunk között tapasztalom, milyen nehéz akár négy ember között békét teremteni, amikor estére elfáradunk a lovon. Mindenki mindenkivel vitatkozna. Farkas kiegyensúlyozó természet, igyekszik megőrizni közöttünk a békét, amikor nemcsak a másik ember, hanem én is zavaró tényezővé válok – elsősorban önmagam számára. Ilyenkor támad bajom nemcsak közvetlen környezetemmel, hanem szinte az egész világgal.

Végre le tudtunk térni a kamionos útról, és egy fagyizóhoz érkeztünk. Nem szeretem a fagyit, így kint maradtam a lovakkal, amíg a többiek bementek. A jószágok az eső ellenére is vígan legelésztek. Vándor és Szikla kantárszárát fogtam. Két mén, tartottam tőle, hogy összeverekednek. Ezért közéjük álltam. Pár pillanat múlva egy kamion kanyarodott elénk a főútról. Hangjától a két állat ezúttal nyugtalanná vált. Hirtelen felágaskodtak. Mintha mindketten égig értek volna kinyúlt gerincükkel és hatszáz kilójukkal. Ott álltam köztük szerény hetven kilómmal, kantárszárakkal kifejezve. – Jézusom! – kiáltottam fel a rémülettől tágra meresztett szemekkel, majd rögtön eszembe jutott, hogy akit önkéntelenül megszólítottam, minden egyes emberben keresztre van feszítve. Csak most ne haljak meg, hogy agyontapos valamelyik felizgult állat! Bármelyiküket engedem el, a kamion alá rohanhat, így meg az életemmel játszom – futott át agyamon. Örökkévalóságnak tűnt ez a néhány pillanat, amíg a két ló újra négy-négy lábon állt. A hatalmas nyerítésre Farkas kirohant a boltból. Arca először elborult, majd elmosolyodott: – Úgyesen megoldottad – nyugtázta, és felém jött, hogy visszavegye Sziklát. Lassan fogtam fel a helyzet veszélyes voltát, csak akkor tudatosult bennem igazán, amikor már falvakon át ügettünk tovább. Esőben érkeztünk egy Mária szoborhoz. Fák vették körül, előtte padok. Feltehetőleg misézni szoktak itt a lengyel papok. Eszembe jutott közülük a huszadik század egyik legnagyobb szentje, a minorita Maximilian Kolbe, aki Auschwitzban önként adta életét fogolytársáért. – Béke Királynője, megjöttek lovasaid! – kiáltott fel Farkas. Zamarskiban, a kegyhelytől nem messze Zebrok úr és családja várta lovainkat abrakkal, minket meleg vacsorával. Jól esett fedél alá kerülni az egész napos eső után. Levettem magamról a vizes poncsót. Szabadnap következett, mielőtt átléptünk Szent II. János Pál pápa és az író Sienkiewicz földjéről Bedřich Smetana és Franz Kafka országába. A front tőlünk most kétezer kilométerre lehetett. Vacsora előtt még szénát adtunk a lovaknak. Ahogy ezt befejeztük, hátrasétáltam a gyümölcsösbe. Mobilomon bekapcsoltam az iránytűt. A háború irányába néztem. Kik lehettek azok, akik ott ma meghaltak?

Az identitás csomópontjai

(Annie Ernaux: *Évek*)

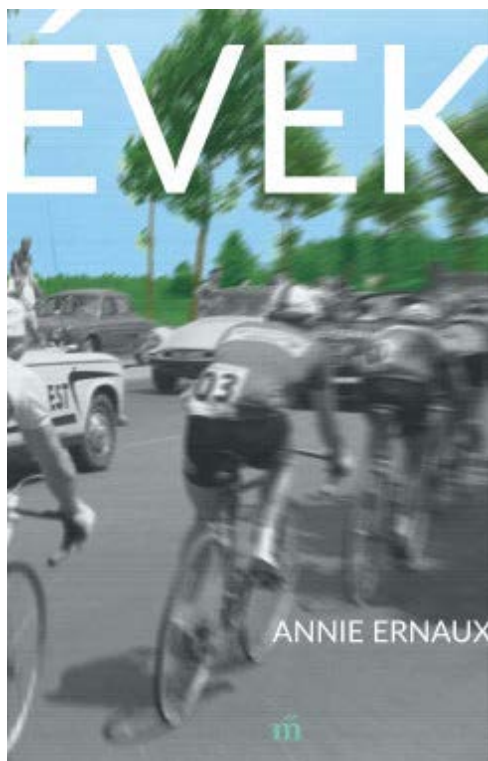
Enesey Diána

(Budapest, 1998)

az ELTE BTK Filozófiatudományi Doktori Iskola-jának hallgatója. Tanulmányai: 2021–2023: ELTE BTK filozófia mesterképzés, 2017–2021: KRE BTK anglisztika alapképzés és filozófia minor. Kutatási területe: egzisztenciafilozófia, fenomenológia, vallásfilozófia, különösen Søren Kierkegaard és Martin Heidegger gondolkodása.

Aktívan foglalkozik szépirodalommal is, több mint két éve ír lapjain-lókat irodalmi folyóiratokhoz a *Szófa* portáljára.

Versei és lírafordításai az *ÚjNautilus* oldalán jelentek meg.

Annie Ernaux *Évek* (*Les années*) című köte-te – amely magyarul Lőrinszky Ildikó kiváló fordításában jelent meg – írott fotóalbum, amely az egyéni élettörténet megőrzésére törekszik, arra, hogy kimentse az idő sodrásából mindazt, ami múlandó. A könyv két szálon fut, de ezek a szálak folyton összeérnek, sőt egymásba gabalyodnak: az egyéni élettörténet és a történelem nem válhat el egymástól, az emberi létezés történeti létezés. Egyszerre önéletrajz és közélet-rajz. De miképp hatnak a történeti idő változásai az individuum identitásként megjelölhető állandóságára? Vagy éppen a külső, történelmi idő látszólagos egy-helyben toporgására milyen hatást gyakorol az individuum folytonos alakulása?

Az *Évek* keretes szerkezetét az emlékek fontossága, a megőrzés iránti leküzdhetetlen igény adja, amellyel szemben a múlt észre-vétlen és nyomtalan eltűnésének fenyegető lehetősége áll. Ernaux pedig hősiesen helytáll ebben a küzdelemben, hiszen regénye emléktöredékekből áll, de mégsem a töredékes-ség jellemzi, egésze szerveződik, ám nem tár elénk egy nagy narratívát. Sőt, olyan, mintha az egész regény azt üzenné, hogy nem is lehetséges megalkotni egyetlen nagy narratívát. A történelem folyása a többes szám első személyű elbeszélésből bontakozik ki, ez a hang Ernaux generációját szólaltatja meg, az ő szemüvegükön keresztül látjuk a francia történelem és a világtörténelem eseményeit. Persze nehéz, sőt talán lehetetlen minden eseményt pusztán generációs perspektívából leírni, így sok esetben a baloldali gondolkodá-

sú, értelmiségi középosztály pillantásai pásztáznak végig az éppen aktuális eseményeken és azok összefüggésein.

A „mi” perspektívájából azonban nem olvashatunk ki egy szélsőségesen sematizáló álláspontot, sem a vélemény-pluralitás megszüntetésének hiú igényét. Azt hiszem, egészen másról van szó. A többes szám első személyű perspektíva megmutatja, hogy az egyén nem vonhatja ki magát a történelem folyásából, hiszen a társadalom része, nem lehet kívülálló sem – legalábbis abszolút értelemben biztosan nem –, mivel őt is érintik az események. Vagyis a társadalmi, közös nézőpont valamit megmutat az egyénekből is, azzal, hogy elmeséljük, mit is éltünk át, mesélünk a történelemről, a jelenről, a múltbeli és jelenlegi önmagunkról. Ugyanakkor a történelem és az egyéni élet összehangolása egyáltalán nem magától értetődő és nem is zökkenőmentes. Nem adódik azonnal egy metszéspont.

A regényben többször is úgy tűnik, nincs is érintkezési pontja az egyén életének és a történelemnek:

„Nincs semmilyen összefüggés személyes élete és a történelem között, pedig emlékezetében nyomot hagy egy hideg és szürke március – a bányász-sztrájk –, egy esős pünkösdi hétvége – XXIII. János halála –, egy barátjától hallott mondat, »két nap múlva kitör a világháború« – a kubai válság –, a tábornokok, Salan, Challe stb. puccsának éjszakája, amit ő az UNEF diákszervezet bálján töltött. Nincs köze a történelmi eseményekhez, sem a bulvársajtó híre-ihez – megveti őket –, csak magát látja.” (88–89.)

A leírás magát Annie Ernaux-t ábrázolja, fiatalkorának egy szorongó és örületől rettegő időszakában. Ez az időszak és az egyéni élethelyzet szüli ezt a távolságtartó és idegen viszonyt a történelemhez, és legfőképp saját történetiségéhez. Ez az idézet jól példázza az elbeszélés narrációs módját: egyes szám harmadik személyű önéletrajz, ám mégis a múlt, az egzisztencia és a lélek legmélyére hatol. Ernaux saját magáról (hol társaságban, hol egymagában) készült fényképeken keresztül beszéli el az élettörténetét, kiegészítve a többes szám első személyű, társadalmi-történelmi aspektust a személyessel. De vajon miért egyes szám harmadik személyben mesél önnön életéről, ha a társadalmi-történelmi nézőpont közös, első személyű megközelítéséről elmondható, hogy Annie Ernaux életének több évtizedét végigkísérő történelmet megélt és átélt történelemmé, mondhatni, saját történelemmé teszi?

Itt nem pusztán a múltbeli és a jelenbeli én között húzódó távolságot és a folytonos változásokat kifejező gesztusról van szó, és nem is arról, hogy az „én” hol másokban, hol a közös perspektívában oldódik fel. Mindkét személyű narráció az individualitás felé gravitál, a személyes élet legmélyebb rétegei is kibontakoznak belőlük. Ernaux kiaknázza az emlékek felé forduló, de tőlük már némelyest eltávolodott, szinte külsővé lett tekintet feltáró erejét, amennyiben a régi fényképeket nézve képes kívülről tekinteni önmagára, egy kislányt, fiatal hölgyet vagy éppen egy érett nőt elemelve. Innen mindig szélesebb horizont nyílik, hiszen nem pusztán az akkori érzelmek tárulnak fel, amelyek az adott időszakhoz fűződnek, hanem a tágabb magánéleti és közéleti, valamint a történelmi kontextus is. Vagyis a „másik” tekintete nem egészen egy „másiké”, hanem a későbbi „én”-é, de a távolság és az egyes szám harmadik személyű beszédmód a tekintet kívülről meghatározó képességét mutatja. Ez a megközelítés rímeli a kötetben többször is felbukkanó Jean-Paul Sartre tekintet-konceptójára is. Ernaux regényében viszont a narráció mögött meghúzódó tekintet működési mechanizmusa eltér a sartré-i tekintetétől, ugyanis Sartre a tekintet esetében a tárggyá tevő erőt is kiemeli, Ernaux narrációja pedig épp a tárgyra, azaz a fényképre tekintve eleveníti meg előttünk az egyes embert, élettörténetét szöve, így nem kimerevített pillanatként áll előttünk egy lány vagy egy nő képe. Az egyes szám harmadik személyű elbeszélési mód az önéletrajzi regényben az individualitás kidomborodásáért felelős, azért, hogy bemutassa, miképp alakul ki az egyediség, hogyan építkezik a múltból, milyen módon képez reflexiós teret korábbi és jelenlegi önmaga között. A többes szám első személyű narráció szintén az individuum formálódási folyamatait igyekszik kiemelni, megkövetelve az olvasótól az egyén és a történelem közti kapcsolódás feltárását. Így tűnnek elő az egyéni élet és a történelmi létezés közötti metszéspontok.

A történelem és az egyéni élet viszonyát fürkészve nem rekeszthetjük ki a politikai közéletet sem. Annie Ernaux kötetében a történelem folyása mindenekelőtt a politika terepén zajlik, és úgy tűnik, hogy a történelem és a személyes élet kapcsolódásában is a politikához való viszony jelent egyfajta kötőanyagot. A kihívás abban áll, hogy hogyan lesz a személyes létezés tudatosított történelmi létezés azáltal, hogy a személyes élet a politikai folyamatok kellős közepén találja magát, s igyekszik is reagálni ezekre a folyamatokra, jobbra az éppen aktuális esztörténeti irányzatok valamelyikét felhasználva.

Az *Években* elsősorban az egzisztencializmus jelent tájékozódási pontot. Még azt követően is, hogy az egzisztencializmus 20. századi franciaországi fénykora letűnőben volt. Annie Ernaux könyvében az egzisztencialista szemléletmód egy pillanatra sem hagyja el a női perspektívát, ez pedig olyan érzést kelthet bennünk, mintha Simone de Beauvoir tekin-

tetével pásztázza végig a személyes életet és közéletet. A nők középpontba állítása és a női létezés felől megragadott egyéni létezés valóban komoly egzisztenciafilozófiai kihívást jelent. Olykor úgy is tűnhet, mintha a női élet jelentené az átvezető ösvényt a személyes életből a politikai, társadalmi és történelmi élet szférájába.

Am a személyes élettől a politikához való viszonyulásig is hosszú út vezet. Az *Években* a fiatalság jobbára fásultságban és beletörődöttségben telik, nem látszik átfedés a személyes élet és a politikai, társadalmi és történelmi színterek között. Megnyíló cselekvési terep sem kínálkozik, leszámítva az olyasfajta „örömet”, hogy De Gaulle ellenében Mitterrand-ra szavaztak – itt merül fel a változás iránti halvány vágyakozás. Ernaux leírásából úgy tűnik, hogy egészen 1968-ig a politika és a társadalmi élet teljesen elkülönül a személyes élettől, ekkor viszont gyökeres változás állt be, innentől fogva minden politikai fénytörésbe került. 1968 májusa a politikai fásultság és apátia végét jelentette. A fiatalok lázadása az őket megelőző generációkban felgyülemlett feszültséget is oldotta. Megcsillant a remény egy újfajta társadalmi működés, sőt egy merőben más társadalom kialakítására, az ilyesfajta változások ellenzői számára pedig ellenséggé vált mindenkinek, akiről csak „baloldaliságot” feltételeztek. A lelkesedés elsöprő erejét nem csupán a változás-éhség adta, hanem az is, hogy individuumok személyes hangvételben szólalhattak fel nyilvánosan, s ebben a személyességben feltárult az is, hogy nem egyedi problémákkal néznek szembe, hanem igenis tartoznak valahová:

„Ha valaki mint nő, mint meleg, mint fogvatartott, mint paraszt, mint bányász, mint származása hátrányait leküzdő ember szólalt meg, joga volt egyes szám első személyben beszélni. Mindenkit lelkesített a gondolat, hogy egy közösség részeként tekintsen magára.” (109.)

Ezenfelül a nők egyre élesebben kezdték látni, hogy sokkal kevésbé képesek megélni a szabadságukat, mint a férfiak, az abortusz tilalma is ezt a béklyót erősítette, mígnem elérkezett '68 és a szabadság fuvallata. A szabadság szele pedig azért kezdhetett el fújni, mert az egyéni hangok változásokat idéztek elő a társadalom légkörében: közösséget formáltak. Ennek legmarkánsabb példája az a 343 nő, akik a *Le Nouvel Observateur*-ben névvel vállalták, hogy illegális abortuszon estek át, az hozhatott a fájdalmas egyéni történetekbe némi enyhülést, hogy nincsenek egyedül, még a kínok és szegény közepette sem. A kisebbségek csak a közösségükbe kapaszkodhatnak. Az egyéni és a közösségi identitás kölcsönösen erősítik és formálják egymást.

Azonban a forradalmi időszak lángolása hamar kihuny, és vele a változás reménye is, az emberek élete pedig visszaszorult a megszokás medrébe. A fásultság újabb időszaka

érkezett el, a világtörténelem persze zajlott, a „fogyasztói társadalom” néven elhíresült kényelmi állapot is egyre inkább befészkelte magát a mindennapokba. A társadalmi és politikai cselekvés hiánya viszont nem csupán a közéletben mint merőben külsődleges szférában láttatja a hatását. Épp ellenkezőleg – a magánéletben köszön vissza a közügyek iránti közöny:

„Aztán rádöbbsentünk, hogy egész felnőttkorunkat olyan kormányok alatt töltöttük, amelyeket nem éreztünk magunkénak, huszonhárom évünk, egyetlen májusi hónap kivételével, egyetlen reménytelenségáradattá folyt össze, amelyben a boldogságnak soha nem volt köze a politikához. Olyan haragot éreztünk emiatt, mintha elloptak volna valamit a fiatalságunkból.” (147.)

Az apolitikus élet, a politikától való elfordulás tehát nem feltétlenül jelenti a politikától való megszabadulást, különösen, ha a politikát a közügyekben való aktív részvételként értjük, amelyben a közösség ügyei az egyén ügyeit is jelentik. Egy ilyen politika-kép rajzolódik ki Ernaux regényében is, pontosabban: ha nem ilyen a politikához fűződő viszony, akkor észrevétlenül szivárogo be az egyéni életbe, és társadalmi elvárások köntösébe bújva irányítja azt, fenyegetve az egyén identitását.

A közöny és a lelkesedés folyamatosan változnak, váltják egymást, akárcsak a jobb- és baloldali kormányok vagy éppen a társadalmi félelem tárgyai, amelyeket olykor az illegális abortuszon átesett nők jelentették, máskor a bevándorlás és a közbiztonság fenyegetettsége, megint máskor az AIDS. Ezt a változást még a korszakhatárként emlegetett események sem írják felül, mint amilyen 2001. szeptember 11-e volt, amely „szeptember 11. után”-ként újfajta időszámítást jelölt – akárcsak az „Auschwitz után” kifejezés –, hiszen „sorsfordító nap lett belőle” s általa az „idő is

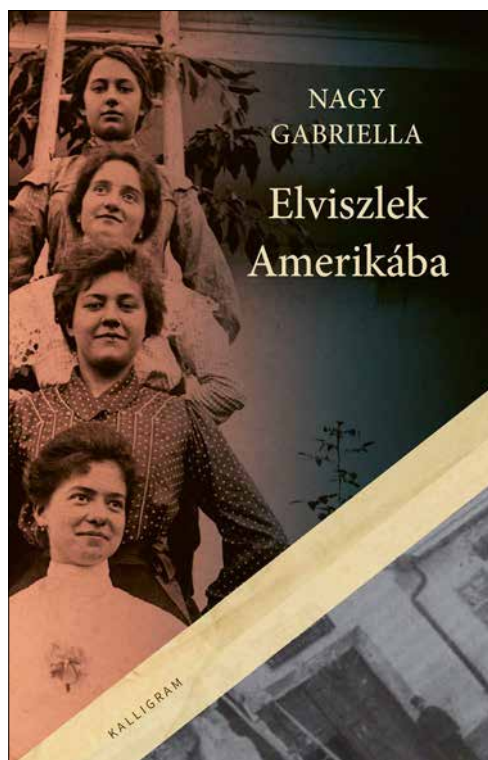
globalizálódott” (219.). Az egyéni élet politikai közélethez fűződő viszonyában azonban minden nagyerejű történelmi eseménytől függetlenül ott él a közöny és lelkesedés dinamikája, amelyet talán sokkal élénkebben meghatároz az érzület, az elvekhez való ragaszkodás és a szabadság iránti vágy, mint a ráció és az esélylatolgatás. Ám a közösség érzése nélkül a felszabadulás vágya, az individualitás térnyerésének a reménye is szertefoszlik. A kérdés az, hogy akadnak-e igazán bátor emberek, akik az identitásuk fenyegetettségét érezve szót emelnek, s vajon képesek-e közösséget vonzani maguk köré. Meglepő, hogy milyen sok ponton fedezhetünk fel párhuzamokat a múlt század második felének franciaországi közlete és a mai magyar közélet között. Bár receptet Ernaux könyvéből sem olvashatunk ki, mélyebben megérthetjük Ernaux kötetéből valamit a jelenlegi magyar közéletből is.

Az *Évekből* az is látszik, hogy az egyéni élet és a közélet minduntalan kölcsönhatásba lépnek, a kölcsönhatásuk módját pedig az individualitás megélésének mértéke jelentősen befolyásolja. Az individualitás kibontakoztatása olyan felszabadulás, amely nem korlátozódhat a magánélet területére. Persze az individualitásból sosem elég, nincs határpontja, nem mondhatjuk, hogy most már eleget voltunk önmagunk, minduntalan alakulunk és minduntalan formáljuk magunkat. Ehhez pedig a múlt éppoly elengedhetetlen, mint a jövő. Amikor Ernaux meg akar menteni „valamit az időből, amelyben már soha többé nem leszünk” (253.), akkor végső soron saját individualitásából is megment valamit, ahogyan az egyes korszakok társadalmi érzületéből is megőriz egy-egy apró darabot. Ez a megőrzés pedig (világtörténelmi jelentőségű tett, és nem pusztán a múlt rögzítése, hanem a jövő formálása szempontjából is, ez a tett pedig messze túllépi Franciaország határait. Individualitásunk legmélyét találja el.

(Magvető, 2022)
Enesey Diána

Mehetsz az exporttal

(Nagy Gabriella: *Elviszlek Amerikába*)

Negyed évszázad – négy könyv. Szépírói életműhöz ez nem kis teljesítmény, ha a pályának vannak olyan csúcsai, mint Nagy Gabriella esetében a tíz éve megjelent *Üvegház* s a mostani regény, az *Elviszlek Amerikába*. A tartós írói jelenléhez azonban korántsem elegendő ez a periodicitás, két-három évente kell jelentkezni új kötettel, hogy egy szerző beíródjon a köztudatba. Nem mintha Nagy Gabriella neve nem forogna az irodalmi nyilvánosságban. A *Litera* szerkesztőjeként (2015 óta főszerkesztőjeként), naplók, tárcanovellák jegyzőjeként, interjúk készítőjeként ő ismert és elismert. Csak ezek a munkák felélhetik a szépírói energiáit. Hacsak az eredetileg publicisztikának szánt műveket nem fejleszti tovább, mint ahogy ezt az *Üvegház* és az *Elviszlek Amerikába* esetében is tette.

Nagy Gabriella viszonylag ritka szépírói jelentkezését azonban más is magyarázhatja, nemcsak az idő- és kapacitáshiány. Például az, hogy a női nézőpontú irodalomnak századunk első évtizedében még nem volt bejáratott nyelve, azt meg kellett alkotni, s másokkal (például Erdős Virággal, Bódis Krisztával, Kiss Judit Ágnessel, Kiss Noémivel, Babarczy Eszterrel) együtt Nagy Gabriella is ezzel kísérletezett. Ennek eredménye lett a 2003-as *Idegen* című regénye, melyben egy 18–19. századi lány álarcában a maga ellentmondásos érzé-

seinek a kifejezésére egy archaizáló nyelvet konstruált. A próbálkozások kezdetben felfelé sikeredtek, s kiváltották a feminista társadalomkritikától viszolygó írók, kritikusok rosszallását. Az elszabadult szexista humor és gúny Németh Gábor rövidkritika-sorozatában tetőzött, ő az *Élet és Irodalom* egyik 2003-as *Ex libris*-ében írt négy nőírói kötetéről. Az *Idegen* kapcsán Németh Gábor az alábbiakat állapította meg: „Nagy Gabriella nagyon sok mindent tud testről és lélekről, ám valami gyilkos szemérem megtiltja neki, hogy közvetlenül beszéljen erről a tudásról. Az efféle szitukból szokás művészettel kijönni. Az ego maszkabálba megy [...], felkap magára valami fincsi rokokó cuccot, bedob hozzá egy kis romantikát [...], föltesz a tetejébe némi szentimentalizmust”.¹ Most tekintsünk el az előítéletes beszólástól (hogy egy nő íróként miféle cuccokba öltözik), s csak az elismerésre és a biztatásra figyeljünk, a kérésre: beszélj közvetlenebbül arról, amit csak te tudsz testről és lélekről.

Mind az *Üvegház*, mind az *Elviszlek Amerikába* szerepjátás nélkül közvetíti ezt a tudást. Nagy Gabriella legsajátabb témáihoz megtalálta a maga poétikai eszközeit, például a természetes élőbeszéd és a pontos, tömör leírás célirányos váltogatását, az elhallgatás, célzás, késleltetés alakzatainak sűrű alkalmazását és a metaforikus motívumismétlést. Az *Üvegház* a családról, Nagy Gabriella családjáról szól. Visszafogottan, tárgyyszerűen, de korántsem érzelemmentesen. Először a felmenőkről: kik lehetnek, milyen krízisélményeket, tudást és sorsmintát örökíthettek át? Majd a maga személyes emlékei közt kutakodik a szerző: összehághatók-e az eltérő hajlamok, szükségletek a Kádár-rendszer földhözragadt lehetőségei között; hogyan alakulnak az érzelmi viszonyok a családban a gyermek felnövekedésével, s hogyan hatnak a traumák, a régműltból származók és a jelenbeliek? Nincs szó folytonos családtörténetről. Tárgyak, fényképek, emlékszilánkok révén nyílik meg a múlt, s a regényes kispróza-füzér műfaja természetesen idomul az emlékezés mozaikosságához.

Kis egységekből építkezik a legújabb mű, az *Elviszlek Amerikába* is, de a szemünk láttára válik novellafüzérből regénnyé. A rövidprózák három etapba rendeződnek, s együttesen három nagyobb (egymást kiegészítő) történetet beszélnek el. Az első szakaszban még csupán egy külső elbeszélői keret biztosítja a novella formájú kisebb szövegek összetartozását, ebben tragikus női sorsokat beszélnek el egymással párhuzamosan különböző szereplők.

Domján Edit

Veszprém-ben él.
Az ELTE-n végzett.
Középiskolai magyartanár és kritikus. Kritikái 2015 óta jelennek meg, elsősorban online felületeken (például Revizor, KULTer.hu, Dunszt.sk).

1 NÉMETH Gábor 2003. *Ex libris*. In: *Élet és Irodalom*, XLVII/27. szám, 2003. július 4. <https://www.es.hu/cikk/2003-07-07/-/ex-libris.html> (a letöltés ideje: 2024. 05. 20.)

A második etapban már összefüggő történetet alkotnak a kispóza formájú életképek, belső monológok és jelenetek. Éles elkülönülésüket filmes vágásoknak érzékeljük, mert itt folyton változik a nézőpont: kinek a szemszögéből beszél a narrátor. A harmadik szakaszban időbeli (jelen – múlt) párhuzamosság indokolja csupán a kisebb egységekre tagolást, illetve lírai szövegrészek megjelenése az epikusak mellett.

A regény mindhárom egységének az erőszak, mégpedig a nők ellen elkövetett erőszak a tárgya, fő kérdésük pedig az, kik válnak áldozatokká, kik erőszaktevőkké? Az első szakasz inkább az áldozatokra összpontosít, milyen társadalmi, családi közegben nőnek fel, s milyen vágyak éltetik őket. A második a gyilkosok személyiségét állítja középpontba, de jelzi, van törvényes lehetőség is a bántalmazásra, az intézmények feljogosíthatnak erőszakra. Az utolsó etap pedig azon túl, hogy egy konkrét esettel részletesen szembesít, fölveti az áldozattá válás nemzedékek közti átörökítésének a lehetőségét.

A könyvcím és a Fortepanról származó remek fotó a könyvborítón – egymás mögé magasodó fiatal nők a múlt század első évtizedeiből – már sejtetni engedik, hogy a közelmúltba helyezi a szerző a maga bántalmazási történeteit. Abba az időbe, amely már kellően idegen, de dokumentumokból még megismerhető és átékelhető, s amelyben a gyors gazdasági, társadalmi átalakulás (a falvak tömeges elnyomorodása, az iparosodás és városiasodás) meglazította a közösségek kötelékeit. Az egyének könnyebben kioldódtak a falvak védő-korlátozó szociális hálójából, s tízezerszám kerestek boldogulást a városokban vagy épp a tengeren túl. Az új, az idegen föld azután, legyen az nagyvárosé vagy Amerikáé, rengeteg jövevényt befogadott, magába nyelt, akár már érkezéskor is, pedig szemfedőnek megtette volna az otthoni, az ismerős föld is.

Amikor a vágyott való a megélttől messze lódul, az áldozattá válás esélye megnő. Nem véletlen, hogy Magyarországon épp ebben az időszakban tevékenykedett teljes sikerrel egy sorozatgyilkos, Kiss Béla. Anélkül fojtott meg huszonnégy nőt Cinkotán, hogy bárki-nek feltűnt volna, s bárki komolyan kutakodott volna az eltűnt nők után. Ha valaki el is jutott az „asszonyirtó” bádogosmesterhez, többnyire beérte a válasszal: elment Amerikába. És valóban, a lányok egy része odajutott, küldeményként jól lecinkelt bádoghordóban. Kiss Béla gyilkosságaira csak egy évtized után, 2016-ban derült fény, mikor a férfi a harctéren szerb fogságba került, halálhíre kelt, a tulajdonos pedig fel akarta újítani a Kiss Béla által bérelt házat. Márpedig hét hordó hét holttesttel a házban maradt.

Ezeknek a hordóknak a felnyitásával kezdődik Nagy Gabriella regénye, hogy aztán fény derüljön a sorozatgyilkosság részleteire: tényekre és feltételezésekre. Pazarul indul a szöveg, a harmadik személyű elbeszélő a cinkotai közösség képviselőjeként szól

meg – „Évek óta nem ért ember azokhoz a hordókhoz” (5.) –, hogy aztán tárgyyszerűbb és szakszerűbb (nyomozói) hangra váltson, ám újra és újra visszatérjen a közvélemény „falu szája”-féle tolmácsolásához: „Ki hisz a szemének ilyenkor?” (7.) „Szörnyű eset, hallgatni kéne róla, mint a sír.” (8.) Mikszáth mesélt hajdan *A jó palócokban* a falu közösségét (közös tudatát) képviselve a falu nyelvén, de ő még kedélyesen és érzelmesen. Mikszáthot a gyermekkor iránti nosztalgia tartotta vissza, hogy a falu már akkor is szétesőben lévő világát sötétebb színben tüntesse fel. Legutóbb Nadas Péter adott hangot a falu kollektív tudatának a *Rémtörténetekben*, de ő Nagy Gabriellánál is keményebb tónusban és féktelenebbül.

Magukról az áldozatokról (és az elkövetőről) a megfojtott nők hozzátartozói, ismerősei és pár cinkotai beszél egy „halottidézésen”. Egy pletykaéhes öregasszony invitálta házába a gyászolókat a fájdalmak kibeszélésére. Nagy Gabriella ezzel a (számomra) valószínűtlennek tűnő situációval regénybeli lehetőséget biztosított a hajdani tanúknak, hogy viszonylag szabadon (bíráktól nem feszélyezve) mondhassák el, milyen közegből érkeztek a férjet vagy szerelmet kereső nők Kiss Bélához, s ők maguk hogyan ítélik meg a történeteket. De bármennyire életidegennek is tűnik a 20. század eleji kibeszélő show ötlete, az írói hozadéka tetemes: erős atmoszférát terem. Ady vízióit éljük újra: a téli mesék rémei kielevenednek, s nincs visszatérés az otthonosság közegébe, elsüllyedtek a hazautak. Az összeméselés, a sokféle szólam, nézőpont, vélekedés pro és kontra izgalmas, dinamikus, vérbő szöveget eredményez. Időnként az indulatok is elszabadulnak, akad védője a gyilkosnak, akad gyalázója az áldozatnak. S bár senki nem volt tanúja maguknak a haláleseteknek, meglepő részletességgel ecsetelik a kínzást, a gyilkolást. Van, aki a szexuális vágyait is kivetíti. Például egy „tejfelesszájú” fiú, aki a legfiatalabb áldozatok, a 16 éves kis cseléd és újszülöttje történetét mondja el.

A második rész meghatározó szereplője Morvay főorvos, a századeleji Elme- és Idegkórtani Klinika vezetője. A regény szerint neki kell eldöntenie, hogy elmebeteg-e a cinkotai rém vagy személyiségzavaros. Ha az utóbbi, akkor született gyilkos-e, vagy az élete formálta olyanná, hogy a gyilkolás lett a szenvedélye. Persze a sorozatgyilkost ő sem ismeri, jegyzőkönyvekből és egyetlenegy fotóból következtet. Cesare Lombroso hazai tanítványaként legszívesebben testi jellegzetességekkel, például az arc „stigmáival” bizonyítaná a gyilkos hajlamot, de magát sem tudja erről maradéktalanul meggyőzni. Tanársegédével (és riválisával), a freudista Báccsal vitatja meg párszor a kérdést, s a beosztott orvos meglepő életismeretről tanúskodó jellemzést ad Kiss Béláról. Morvay jó ember, de rögeszmés tudós, ráadásul végigbetegeskedi (és haldokolja) fájó fogával a regény neki juttatott idejét. Bács kiváló pszichoanalitikus, de rossz ember: morfium- és szexfüggő, aki a betegek közül a kíváncsiabbját meg is erőszakolja. Figurájá-

hoz Csáth Géza volt a minta,² a magát és környezetét pusztító zseni, aki valóban dolgozott az idegkórtani klinikán, de nem Morvay, hanem Moravcsik professzor keze alatt, és nem a regény jelenében, hanem korábban. Ahogy Csáth életéből és műveiből, úgy Moravcsik Ernő életrajzából és munkáiból is átemel pár lényeges részletet regényébe a szerző, többek közt Moravcsik halálát: 1924-ben szepszisben halt meg, egy fájó fog helytelen eltávolítása következtében elfertőződött a sebe. Nagy Gabriella fantasztikus idősrítést alkalmaz, három-négy napba zsúfolja másfél évtized valóságos eseményeit, s ezt még megfajli izgalmas fikciókkal. Mert nemcsak Bács (alias Csáth Géza) van ott a klinikán 1916-ban, hanem „a bádögember” egyik súlyosan bántalmazott, de megmenekült áldozata is. Erről azonban jó ideig sem mi, sem az orvosok, sem az amnéziás áldozat nem tud. Bács sejti, hogy életveszélyes trauma ellen védekezhet a nő felejtéssel, ezért nem is szívesen él a klinika szokásos „gyógyítási eljárásaival”: bezárással, lekötözéssel, sokkolással, inkább naplót írat és beszélgeti a nőt. A pszichoanalízis ugyan szépen halad, ennek ellenére egy brutális tett zökkenti ki az ápolót a múltfeledésből: Bács morfiumos állapotban elkövetett szexuális támadása vált ki nála emléketőrést. A váratlanul felvillanó képekből, történekekből, megnyilatkozásokból – „Ha nem leszek jó, akkor mehetek az exporttal” (195.) – derül ki, mi okozta a (ma így nevezzük) poszttraumás stressz szindrómát. A krízishelyzetet aztán még fokozni képes Morvay professzor, aki félőriült szepszises állapotában sürgősen lemezteleníti és mérícskéltni kezdi a nő tagjait, mert meggyőződése, hogy az áldozatokban is lehet valami antropológiai közös, nem csak a gyilkosokban. Ez a groteszk jelenet betetőzője az összességében is tragikomikus klinikai történeessornak, amely egyértelműen jelzi, az erőszakhoz, a mások teste és lelke fölötti hatalmaskodáshoz nem kell feltétlenül törvényt szegni, elég egy intézményhez tartozni.

Mindkét regényszakaszban találunk példát megszakitott történetmondásra, a pszichothrillerek kedvenc hatászközére. Az elsőben lincselés előkészületei közepette ér véget egy narráció, a másodikban a professzor összecsuklásával. Az olvasó képzeletben folytathatja a történetet, már ha nem berzenkedik az arányérzéke a borzalmak valószerűt-

len halmozásától (a lincselés kimondottan ilyennek tűnik). Kár, hogy a hihetőség látszatával kevesebbet törődik a szöveg, mint azt a regény apropója, a megtörtént események és a felerészben valós szereplők alapján elvárhatnánk.

A harmadik egység nagyon izgalmas és nagyobbrészt kiválóan megírt történetében bizonyos részletek még irreálisabbnak tűnnek, mint bármi addig. A torzulástorítás okát abban látom, hogy a szerző – a könyv immár szűkülő keretei közt – még igazolni kívánta egy feltételezését. Azt, hogy a transzgenerációs traumáknak az áldozattá válás is következménye lehet, örökíthető az áldozati szerep. A zárótörténetben például egy Gábor Mária nevű harmincéves nő 1937-ben ugyanúgy Kiss Bélának válik az áldozatává, mint valamikor az anyja, s ugyanúgy meg is menekül, bár ő nem válik amnéziássá (helyette bipoláris zavar fog eluralkodni rajta). Mária annak ellenére nem képes elkerülni a veszélyt, hogy számtalan jel ordítózza figyelmezteti. Mintha determinizmus érvényesülne.

Az 1937-es történetben árnyalt jellemrajz, a depresszió nagyon átél, talán meg is szenvedett megörökítése és egy nagyon pontos, pontosságában borzongató, színrevitelében megrendítő esetleírás ellensúlyozza a valószínűtlen cselekményelemeket. Itt, a regény vége felé tudjuk meg, hogyan is játszódott a maga akváriumi „halacskaival”, a magához csábított nőkkel Kiss Béla. Ezt a történetet már nem imperszonális narrátor beszéli el, hanem Mária egy rokona. Ő az *Úvegház* én-elbeszélőjére emlékeztet, mikor beszámol arról, hogyan ismerte meg Máriát és a naplóját, hogy aztán újrairja a történetét. Furcsa változás következik be, mikor befejezi a maga átiratát. Az akkor már nyolcvan-egynéhány éves, addig haldokló Mária jobban lesz, ő ellenben ijesztő látomások részese. Mintha a súlyos teher egykori elszennvedőjének a válláról átkerült volna a történet megírójára: „A beszélő [...] érintett lesz, beszívja, magáévá teszi a történet” (12.). A szerző ennyi önreflexív támpontot ad ehhez a zárlathoz még a regény elején. Ez a fajta „traumatizálódás” már nagyon is hihető számomra.

(Pesti Kalligram, 2023)
Domján Edit

2 „Találtam magamról egy fotót 1937-ből”. Nagy Gabriellával Hegedűs Claudia beszélget 2023. In: *Élet és Irodalom*, LXVII/24. szám, 2023. június 16., 7., <https://www.es.hu/cikk/2023-06-16/hegedus-claudia/talaltam-magamrol-egy-fotot-1937-bol.html> (a letöltés ideje: 2024. 05. 21.).

„Hátranézésontológia” – avagy önanalízis és világmagyarázat

(Villányi G. András: *Orpheusz szerelmei*)

Juhász Attila

(1961, Tét)

A győri Révai Miklós Gimnázium tanára (magyartanár, kutatótanár), a Magyar Irodalomtörténeti Társaság megyei tagozatának elnöke. Kötetei: *Hidegláz* (versek, 2001), *Zalán-verziók* (monográfia, 2004), *Esztimószín* (2009, versek), *Nehézfény* (2011, versek), *futópillantás* (2015, versek), *Tenger csend* (versek, 2017, Szabó Béla fotóművésszel), *Lassú nézés* (kritikák, tanulmányok, 2020), *Tengerjáró* (esszék, tanulmányok, 2022), *rövidkőz* (2023, versek).

Magánügy, mondjuk manapság érzékeny történetek részleteinek hallatán, és ezzel rövidre van zárva a dolog; az érintettségtől minden vonatkozásban elhatárolódunk. Odáig jutottunk az elidegenedetségben („együtt cset-közelben”), hogy óvjuk magunkat mások feltárulkozásától, nem fontos számunkra, hogy ráhangolódjunk a másik ember érzelmeire, gondolataira, inkább elfojtjuk empátiakészségünket, kommersz külsőségekkel kompenzáljuk lelki-tudati elkényelmesedésünket, érzéketlenné válásunkat. Jobb esetben talán a „lényiség magán(y)zárkájára ítélt” homo solitudo megnyitja magát valamely műalkotás befogadójaként, hogy végképp el ne veszítse együttérzésre, elmélyülésre, érdemi elgondolkodásra való képességét.

Noha írása alapján Villányi G. András (a tolvábbiakban VGA) is homo solitudoznak vallja magát (vö. „Előkotorja a tekintete elől könyvek mögé rejtett *Magányos cédrust*, hogy az imént lelt hajszálat hátoldalára ragassza. Talán az utolsó hajszálat, amelyet a Lány az ágyára ejtett. Hozzáadja a cédrus magányához” [76.]), illetve annak mutatja mitikus alteregóját, mégis fontosnak tartja a testi-lelki intimitást is magába foglaló megnyilatkozást, érzelmei és gondolatai összetettségének, finom rezdüléseinek árnyalt megjelenítését. Helyettünk, olvasók helyett is teszi ezt, s noha szakmai reflexiókra számíthat csak leginkább műve kapcsán, mégis küldetés értéke van új kötetének, mely segíthet – remélhetőleg sokaknak:

legalább olvasóinak vagy az ő méltatásaira reflektálóknak – abban, hogy merjük megélni, illetve képesek legyünk elemi módon átérzeni-átgondolni válságos élethelyzeteinket, értő-elemző módon akarjuk rendezni okfeltáró-megoldáskereső belső kihívásainkat, legyünk képesek felderíteni, átlátni a még feltáratlan mélységeket lelkünkben, személyiségünkben.

Mindannyiunk számára (vö. „archetipikus *orpheuszság*”) ismerős lehet az az öngyöttrő veszteségérzet, az általa ébredő hiány, a hiány gerjesztette kezelhetetlen vágyakozás, amely a szerelemvesztés nyomán adódik kikerülhetetlenül, akár a válás, kényszerű elválásztódás apropóján (irodalmi emlékezetét lásd pl. Csokonai *Lilla*-ciklusában, Hölderlin *Menópanaszában*), akár a kedves halála okán (emlékezete pl. Orpheusz és Eurüdiké mítoszában vagy Petőfi *Cipruslombok*-ciklusában). Hogy VGA sem rendhagyóan egyedi esetet dolgoz itt fel, arra nemcsak az utal, hogy főhőset Orpheusszal állítja párhuzamba, hanem hogy tipizáló gesztusként a *Férfinék* nevezi, grammatikai szinten is távolítja-általánosítja az egyes szám harmadik személyű szerepeltetés által, valamint az ógörög lantos mellett behívja a kapcsolatteremtő irodalmi emlékezetbe a szerelemkín-gyötörte Catullust, az elveszetségtudattól sújtott, a válságból kiutakozó Dantét, a még nagyobb szerelemdeficit magány eljövételét vizionáló Ronsard-t / József Attilát, a bölcsőbbé válva számvetéskészítő Prosperót vagy az őt védő Arielt, a kilátástalanság ellenére is küzdő-küszködő Don Quijotét; asszociálhatunk hangulatokból, indirekt motívumokból adódóan a borongós és öntápláló szerelmi szenvedésre fogékony Byron lordra, a műzsjájában érinthetetlen alabástrom istennőt imádó Juhász Gyulára, illetve az önzésig-kisajátításig szerelmes zsarnoki Szabó Lőrincire is.

Talán eklektikus itt (főként, ha még hozzávesszük a nemi különbséggel együtt is rokon, szenvedélyfűtötten is gyenge-bizonytalan Amrita Sher-Gilt) a tájékozódási pontok sokfélesége, mégis koherenciát mutat, szintetizálódik a motivációk összessége, kapcsolatrendszere, s ez a komplex egység, a szinte folyamatosan érzékelhető ambivalencia válik szubjektíve finom szövedékűvé VGA Orpheusz-habitusában, Férfi-karakterében.

Ha a kötet cím és a borítókép szerelmi témaválasztást egyértelműsít is, a fedélre nem véletlenül kerül egy szinte diszkrét elhelyezésű, szerény méretű ikon. A jobb alsó sarok kis inzertje buddhista szerzetest ábrázol stílizáltan, ami jelzi, hogy itt ne csupán szerelemmésére számítsunk az olvasó, hanem gondolatiszemléleti tartalomnak is lesz szerepe, s jóval hangsúlyosabb is az, mint amit a képi arány

tükrözhet, olyannyira, hogy tulajdonképpen profilírozó pecsétként kell tekintenünk erre a jelzésre. VGA-t ismerve ez nem meglepő, hiszen a szerző a keleti kultúrák és bölcséleti rendszerek kiváló ismerője, évtizedek óta kutatója, s azok ekképpen látásmódját, gondolkodását, ars poeticáját is erősen befolyásolják.

A címdal két kulturális kódja (ógörög mitológia, buddhista filozofikusság) azonban csak a főbb viszonyítási irányokat adja meg a szerelmi külső-belső történések alkotói értelmezéséhez, bölcséleti feldolgozásához. Amiként a buddhista mesterek vagy éppen Prospero is sok ismeret szintézise révén jutnak el az elemzőképes, belátásra és átlátásra érett „megvilágosodáshoz”, úgy szerzőnk is integráló módon kezeli kultúrtörténeti, világszemléleti tájékozódásának hozadékait, melyekből hasonlóképpen szervez komplex gondolati rendszert, mint ahogy látszólag széttartóan heterogén hivatkozásai vannak az irodalmi előzményekre vetített helyzet- és karakterrajzok és lélektani vizsgálódásai kapcsán.

A bölcséleti vonatkozások kapcsán Fodor György recenziója¹ még Schopenhauerre és Wittgenstein hatására utal, illetve tetten éri szerző és alakmása létszemléletének agnosztikus és panteista elemeit, s rámutat, hogy milyen fontos szerepe van itt a taoista szellemiségnek. Maga a szerző azzal is segíti az olvasó bölcséleti-kulturális tájékozódását, hogy védikus szanszkrit kifejezések, buddhista fogalmak beillesztésével ad iránytöbbséget a lértak értelmezéséhez (aniccsa, bardo, karuná, kóan, mahájána, nidána, Nirvána, szamszára), sőt mottóként a Tao-te king 6., a női arché örökké való hatását metaforizáló, saját fordítású közlésével indítja el a szövegfolyamot. A megírás-átgondolás-válaszkeresés legfőbb inspiráló motívumát, a buddhista dukkha szemlélet-meghatározó kulcsfogalmát azonban csak külön hangsúly nélkül, eseti körülírással applikálja bele az önelemző-feltáró gondolatsorba az első és a negyedik szövegtételben. A buddhista tanok szerint a lét három ismérve között (az állandó változás és az önvaló énnélküliség, azaz aniccsa és anattá mellett) a létezéssel eleve együtt jár a vágyat, szomjat (az érzékek szomját, de a nemlétezés szomját is) kiváltó, hiányérzeti eredetű szenvedés, melynek megszűnését, megszüntetését csakis a maradéktalan megszabadulás, lemondás eredményezheti. VGA Orpheusza, a Férfi éppen ennek az egó-vezérelte vágyakozásnak a csapdájában, labirintusában vergődik a hátranező szerelemvesztés utóéleti szakaszában mindaddig, míg az analitikus-feltáró, meditativan megnyilatkozó verbalizálás lélek- és tudattisztító hatására eljut a feloldódásig, vagy ahogy az *Epilógus* mondja, már képes „megtapasztalni az ürességet, ahogy a csönd szíromtalan, szintelen virágba szökik [...] minden maradéktalanul átfolyik mindenben, mielőtt a látásnak egészen elvész [...] halunk és

születünk újra és újra, míg öröm és fájdalom [...] születés és halál is végleg feloldódnak a mondhatatlanban...” (146.).

A nem szűnő vágyakozás, a veszteség krízisállapotából való válaszkereső visszanézés érzelmi és gondolati analíziséhez a mitológiai szerelmi történetekre vetített párhuzamok és kontrasztok szemlélő-értelmező bevonása, tanulságkeresése kapcsolódik. VGA ehhez nem csak a legendás dalnok reménytelen mélyvilági útjának, illetve a lelki gyötrelmek dallá szublimálásának toposzát használja fel. Az ógörög mítoszok közül átgondolja – sőt az orpheuszi megjelenítéshez hasonlóan át is értelmezi – a platóni *Lakoma* tereméstörténeti vágyfilozófiáját, összevetésben a bibliai kétneműség szubjektíven kibontott archetipikus eredettörténetével, a karakterkötött tipizálható szerelmek közül pedig Philemon és Baukisz, Odüsszeusz és Kírké meg a szírének, illetve Jézus és Mária Magdolna kapcsolata válik az elemző kitekintések tárgyává. Mindehhez a térben és időben alaposan kitágított kultúrtörténeti-mitológiai-filozófiai vonatkoztatási rendszerhez biográfikus szerelem-történeti számvetés is társul, melyben sok és sokféle párkapcsolati emlék szárazodik szét és egybe, egyedi műzsanevekre (pl. Darumadár, Sziromkisasszony, Lepkelány, Csigalány, Tavasztündér) való hivatkozással, ám szintén tipizálható karakterekre applikálva. Ezek emlékezeti újraélését tetőzi be a tévelygően komplex lelki-tudati megélésű és intenzív utóéletű, legnagyobb hatású utolsó szerelem szituációinak és reflexióinak mozaikos szerkezetű, a kronológiát és az asszociativitást egyaránt működtető átvilágítása. Ehhez a szerző nem csupán az említett viszonyítási pontokat vonja be mind teljesebb igényű tájékozódáshoz, hanem egyéni kérdésfelvetésekkel, kérdéssorokkal is igyekszik közelebb kerülni a történetek feldolgozásához, illetve a konkrétnak elvonatkoztatva saját (ön)ismeret-elméleti koncepciójának árnyalásához, annak végső formájában való azonosíthatóságához.

A megértésvágy, a válaszkérés nyelvileg leképeződésének rendkívül hangsúlyos jellegzetessége a gnoszológiai motiváltságú ige-használat. Habár „kezdetben” alig van ige, s az invokáció, a nominális azonosítás ad orientációt (vö. „Vágyak istene, Szerelem! [...] Csillag drágakövekkel kecsgettetsz: érzelem, mámor, érzékek, kéj – gyönyör zuhogó pompája [...] Menny és infernó kapuja, Erősz!” [7.]), egyre fontosabb szerepet kapnak a bölcselő-értelmező tevékenységformák igei szinonimái és antonimái, jelezvén, hogy a gondolati letisztulás, letisztítás problémás, hosszas, ellentmondásos, egyszerre spekulatív és gyakorlatias folyamat is. Az érintett százas nagyságrendű igekészletnek csak a többször felhasznált kulcsszavait a következőkben azonosíthatjuk: töpreng, tévelyeg, bolyong, vélelmez, valószínűsíti, rágódik, tépelődik, megkísérli; nem

1 FODOR György 2024. Orpheusz, a rónin – avagy az örök hátratekintés melankóliája. In: *Alföld*, <https://alfoldonline.hu/2024/03/orpheusz-a-ronin-avagy-az-orok-htratekintes-melankoliaja> (hozzáférés: 2024. 05. 28.).

érti, sejtelve sincs, fogalma sincs; felismeri, belátja, tudja, úgy látja, tudatosul benne, kiderül, felfénylik, felsejlik, belenyilall, érti, arra jut, élesen hasít tudatába stb.

A verbalizálásnak, a szóra készítő (ön) analízisnek még szembetűnőbb eszköze a szövegfolyamban a kérdezés. Ennek külön elmélete, ars poeticája van a Férfi bölcséleti rendszerében, már csak azért is, mert – tulajdonképpen önmaga tanítómestereként felépve – tudja, hogy az értelemkeresés dialektikájában milyen fontos szerep juthat a költői értékkel is bíró, műfaj értékű problémafelvetésnek („Kóan – kérdés maga is, de válasz is. Meghaladja a nyelvi határokat” [142.]). Ahogy haladunk előre az önfeltáró nyelvi megnyilatkozásban, úgy válik – pl. monstre kérdéssorok finomításai által – egyre árnyaltabbá és tudati szinten rendezettebbé a kérdések általi megismerési-megértési kísérletek motivációja. Vannak mélyrehatóan általános, átfogó, alapértelmező, olykor spekulatív kérdések (pl.: „Miért ne fogadná el ellentétes igazságok egyidejű érvényességét?” [75.], „Létezik külön test és szellem?” [45.], „Egyáltalán, létezik érzés test nélkül?” [108.], „A lénymagány a sors megkérdőjelezhetetlen valósága vagy pusztán fantazmagória, *májda*?” [55.], „Hogyan lehetséges szabadulni e csapdából és attól, hogy a halál által látszólag felmentve, ismét visszatérjen útvesztőjébe?” [63.], „kiléphet-e a sors kényszerzubbonyából, s ha igen, milyen módon találhat kijáratra a lélek labirintusából?” [101.], „Mi hiányzik [...] Mi hiányozhat legjobban, mi hiányozhat mindenki Eurüdikéjéből?” [110.]), és vannak olyanok, amelyek kifejezetten a szerelemtartalmakat, az Eurüdikéhez / a Lányhoz fűződő viszonyt próbálják utólag is kibontani, feltérképezni (pl.: „Hátranézés [...] Lemondás a szerelemről Hádész javára?” [66.], „Van szerelem, amit sikerül desztillálni az önzés zaccától?” [74.], „Ellentmond a lélek szárnyalásának a testi gyönyör? Vagy-vagy? Is-is?” „Csapás Orpheusznak Eurüdiké? Vagy áldás?” [132.]; „[...] a nő távolléte fáj vagy az, hogy magára maradt? A Lány fáj hiányként vagy önmaga, mint telítetlenség?” [45.], „Attól szenved, hogy a Lányt elvesztette, vagy attól, hogy kisvártatva hatvan lesz?” [98.], „Hibázott a Lánnyal és mégsem? Vagy ez szofizmus? Vészkijárat a szkepszis felé, magát mentendő és felelősségét hátrítandó?” [75.]).

A kérdések gyakran pozicionális megerősítést is kapnak például egysoros-egymondatos szerkezeti egységként szerepeltetve vagy akár gondolatsort nyitó felcsapásként, retorikus tételmondatként beszerkesztve. Vannak meglepetést kiváltó, esetleg túl naivnak tűnő kérdések is (pl. „Miért vagyok testben, ahelyett, hogy testetlen volnék?” [107.], „Nem a nekrofilia fajtája-e, ha valaki olyat szeret, akivel egymás számára halottak?” [113.]), s néhol talán túlvittnek is tűnhet a kérdéshalmozás, de fel kell ismernünk, hogy a kérdező-feltárló alany tulajdonképpen helyettünk vállalja a bátorságot a kérdésfeltevéshez, mert a potenciális olvasó szemérmessége, rejtőzködő hajlama vagy titokzárása (vö. szóra bírni a szív

legmélyebb üregeiben cseleit szövő fondor magányt), nyelvi-érzelmi kompetenciájának, önkifejezési képességének óhatatlan deficitje ebben természetes módon gátolja.

Nem bölcséleti tanulság nélkül való, ha idézetek formájában a különböző szövegrészeket idézve összefoglalásait adjuk külön is VGA kérdésbölcséletének:

„Mi az elmélkedés haszna, ha a végén a kérdező oda jut, hogy minél kitartóbban és alaposabban feszegeti, annál messzebb kerül a megértés reményétől? [...] Miközben kérdésével szemben várakozást, sőt elvárást érez, választ aligha kap rájuk. A kérdés külső és belső kényszerből ered.

Felelősséget legfeljebb kérdéseit illetően vállalhat, a válasz nem kompetenciája.

[...] a Dálnok tudja, hogy kérdezés nélkül nem érthet. Kérdez hát [...] specialista: a kérdés sámanja. [...] Véli, hogy kérdéséből mind letisztultabb kérdések felé vezet az ösvény, élesedő látomás felé, bár válasz aligha remélhető. [...] A kérdező nyelv a művészet, amely, mint a liturgia, rituális.

[...]

Állítás és tagadás szintézise: kérdés.” [59–60.]

„A kérdés – az örökön elmaradó válasz híján is – alakítja, formálja a kérdezőt. Életviteli elmélkedés. A jó kérdés segít levetni egyet-egyet a kérdezői maszk számtalan héjából. Válasz aligha várható. Esetleg intuitív célzás, amelynek az értelmezése is hasonló kell legyen. Kóan – kérdés maga is, de válasz is. Meghaladja a nyelvi határokat, mint amikor a repülő test hangrobbanással jelzi, hogy épp átlépte a hangsebességet.” [142.]

„Nem vár választ. Egyre kevésbé vár bármit. A kérdésben maradt valamennyi hite. Nem az értelmében. Pusztán a kérdés tényében. Bármely kijelentés végletesen hiányos, ezért – tisztán szellemi értelemben – haszontalan. A teljességet nem érintheti verbális kérdés sem, ám hálójá tágabb, így az egésznek nagyobb töredékére dereng fény a kijelentésnél. Hopp, lopakodó kijelentés! Mea culpa, ideje semmit tenni. Wu-wei.” [107–108.]

Az utóbbi idézet nemcsak orpheuszi vonatkozásban jelzi, hogy fontos eszköz a kérdés, ugyanakkor a „mindig hiányosnak mondható” kijelentések is elkerülhetetlenek a megértést célzó bölcselkedésben, hiszen végül is egyaránt alkalmasak gondolati alapvetések megformázására, lényegi tartalmak verbalizálására, ráadásul a kérdésfeltevésbe is többnyire definitív fogalmiság és értelmező sejtetés van bekódolva. Nem rendkívüli tehát, hogy az *Orpheusz szerelmeiben* is találunk jó néhány velős, allegorikus-szentenciózus állítást, pl.: „Istenek és emberek közt nincs áthatolhatatlan fal” [44.], „Mindig a vakító fényt kell követni, bármely félelmes is” [66.], „A magasba kanyargó út mélybe húz előbb” [68.], „Exponálni a pillanatot – aligha lehet vele többet kezdeni – megállítani képtelenség. Megkísérelni feltartani dőreség” [69.], „a

szerelmi vágy önnön lángját táplálja” [71.], „a jó szöveg legtöbb esetben szembejön. Az elme szerepe az antennáé” [101.], „ahol az élet egyetlen sejtje túlélte, ott felüti fejét a remény” [123.], „A programozott vagy önkéntes kudarc egyik arca a hősiesség” [124.], „a *teremtőről* szól – csak róla szólhat bármi. Amiként minden ember a Teremtőről írt mondat. Tehát a Lány is, a Férfi is a Teremtő monológja; együtt pedig Önmagában folytatott dialógus” [144.]. Ezek között több olyan is van, amely szakaszindító, kibontandó tételmondatként funkcionál, vagy akár maga a szakasz egyetlen, önállósága által kiemelt mondata, pl.: „Az alázat nem önsanyargató kényszer, nem megalázkodás, főként nem alázatoskodás. Büszkék az igazán szerények” [52.], „A Tao alapüzeme egymás adottságainak, lehetőségeinek ösztönösen odaadó támogatása, hogy a lehető legteljesebben kibontakozhassanak” [96.], „A kifosztott szerelem két egymással ellentétes útba torkollhat” [132.]; „Szüntelen változékonyság a hídvilág és a túlvilág közt. Mindkét hídfő mindkettőben egyszerre van jelen” [88.], „Hegy- vagy lejtmenetben lángol a szerelem. A platón lohadt az izzás” [126.]; „Ha gyötrelmét életével azonosítja, élete árán is gyötrelméhez fog ragaszkodni” [49.].

Újabb keleties hatás (vö. Muraszaki: *Gendzsi szerelmei*) érhető tetten abban, hogy az elbeszélő, illetve szentenciózusan vagy kérdezve bölcselkedő prózarészek közé líranyelvi megtestesüléssel kerül be félszáznál is több, szinte kötetnyi mennyiségű vers. Jellemző módon ezek láttatásmódja szóképi alapozottságú. A szövegszomszédság gondolataihoz motivikusan is kapcsolódó példázatok vannak közöttük (pl.: *szeretni külön, márványhullám, szőnyeg és rojtja*), finom reflexiók, a Dalnok gazdag érzelmvilágú lelki rezonanciapróbái. Vannak köztük műfaji tekintetben is keleties változatok (haiku, tanka, kóan), *A férfiú 6 fáj-dalma* pedig törzsi beavatási énekként hasonlít Oravecz Imre hopi-verseire. A legszebb talán a készletből az örök vágy tematikájához köthető vallomásvers, mely tetten éri és szemléletesen kimondja, hogy sejtéig ható létfeltétel a szerelem, akármiképpen éljük is meg (a szöveg szerző szerinti fontosságát is jelképezi, hogy középre szedve helyezi el a verset, akárcsak az indító *Tao*-részletet):

légszomj

kileheltelek
 százszor ezerszer
 ám szemembe mint
 fény vagy árnyék
 mindig visszatérsz
 tudómba ömlő
 levegőm vagy
 mikor eljössz
 légszomjam ha mérsz

A versek fontos nyelvi sajátága, hogy a próza harmadik személyű alanyiségével szemben itt első személyű, közvetlenebb megszólalás-mód van jelen, s hasonló indítékkal találunk a

múzsához szóló megszólító opusokat is. Ars poeticájukhoz orphikus szentencia is hozzátartozik: „A jó ének – vers – maga a teljes érthetetlenség”. Ezek az impressziózus, szép inzertek ugyan néhol könnyedebbnak hatnak a prózánál, de ugyanúgy képesek rövidségük ellenére is komplex gondolati tartalmat hordozni (pl. *Bach c-moll csellósztvi, mag, az itt messzesége*), akár ars poeticus alapvetés gyanánt (pl. *poéta, szavak*).

A reflexív, vallomásos, személyes hangvételű versek mellett persze a közvetítettség áttételességével a prózai szövegrészek is rezonálnak az érzelmi történésekre, a szerelemvesztés lelki folyamataira. A 3. személyű beszédmód ellenére úgy értékelhető a szövegfolym, mintha egy maximálisan beavatott, lélekbe-vesébe látó pszichológus részletes feljegyzéseit vagy diktafonleiratát olvasnánk. Az alany beavatja dilemmáiba saját helyzetmeghatározási, mentes-, kompenzáció- és kiutkeresési kísérletei kapcsán; igyekszik maga is elemző módon átgondolni az elengedés- és gyászlélektan aktualizálható lehetőségeit, megfigyeli és kibeszéli önmagát mint férfi- és alkotótípust, tetten érhetővé teszi etikai és esztétikai értékrendjének motivációit, beavat saját túltengő egójával való küzdelmébe, s egyaránt értőnek, figyelmesnek mutatkozik elméleti és behaviorista vizsgálódóként.

Akár prózai, akár verses, akár bölcséleti, akár lélektani motiváltságú szövegrészekről beszélünk itt, mindenütt jelen vannak a szemléltetést, értelmezést segítő gazdag szimbólumrendszer elemei. Ezek jelentős része az integrált mítoszok és bölcséleti tanok kulcsmotívuma is (út, sötét erdő, labirintus, tűz, hátranézés, lant, jin és jang, tantaloszi szomj, örök sziszüphoszi sziklagörgetés, hátár, fény), de nemcsak összességüknek szintetizáló egybeapplikálása mutat sajátos mozaikképet, hanem az is, ahogy és amivel ez a jelképhalmaz az Ínyenc kultúrlény személyes többletjelentés-adalékolása révén bővül (hibacsi, krotón, barokk cselló, szőnyegrojt, diszkosz, szavak hártái, légszomj).

Belső impulzusainak, alkotói-gondolkodói rezonanciáinak inspiráltságában Dalnok létre az alteregó nemcsak a már említett egyéb költői ráhatásokra fogékony, hanem komoly szerep jut e téren több társművészet képviselőinek is, hogy még szervezesebb motiváltságú legyen a veszteségélményt az ínyenc igényességű szépségélménnyel kompenzáló mentalitás, hogy még teljesebb és komplexebb legyen a Férfi művészi-világ-szemléleti vonatkoztatásrendszere, s ezzel együtt még letisztultabb, árnyaltabb az ars poeticája. A már említett festőkön – és Jacob von Schuppenen – kívül képbe kerül a filmes Paolo Sorrentino és Kuroszava, illetve a zenét mint a tökély esztétikumát megvalósítani képes alkotó John Dowland és az interpretátor Szuzuki Hidemi, de legfőképpen Johann Sebastian Bach mint a nyelviség nyűgétől és kényszerétől szabad abszolút alkotó és alkotásai (vö. „feloldódás a mondhatatlanban”).

Bizonyára lesznek olvasók, akik némileg furcsállják majd, hogy a bensőséges feltáró-beavatató kötet záró részében egyszer csak olvashatnak némi – már elidegenített – adalékot az *Orpheusz szerelmeinek* kiadási megpróbáltatásairól is. Gyorsan és poétikusan átértelmeződik azonban e megpróbáltatás jelentése, hiszen arra utal, hogy csak nehéz döntés és kínlódás árán lehetett az önmagáért, önismertetéért létrehozott alkotást megírni és közrea-

dását eltökélni. A teremtő aktus általi magára találás azonban a már idézett epilógus bizonyítéka szerint – szövegszerkezeti értelemben is – nyugvóponti lezárást eredményezhetett, lelki és bölcséleti feloldást és elemeltséget, ami bizonynyal a „jól hangolt” olvasó számára is megadatik majd.

(Műhely Kiadó, 2024)
Juhász Attila

Beszédes János László (1874–1922): Kuporgó női akt, 1921, bronz, 17,5 cm

Karácsonyi csoda karácsony után?

(Claire Keegan: *Ilyen apróságok*)

2024

/ 7

Claire Keegan *Ilyen apróságok* című kisregénye a valaha Booker-jelölést kapott szövegek legrövidebbje: kiadástól függően hetven-kilencven oldalával csak a terjedelme alapján valóban közelebb lenne az ír szerző eddigi egyetlen műfajához, a novellához. Komplexitását, a benne foglalt világ rétegzettségét tekintve azonban egyértelműen nagyepikai műfajról van szó. Ennek ellenére az *Ilyen apróságok* sok ponton kapcsolódik a megelőző novelláskötetek, az 1999-es *Antarctica*, a 2007-es *Walk the Blue Fields* és a 2019-es *The Forester's Daughter* témáihoz: Keegan legtöbb novellájához hasonlóan a kisregény is egy ír kisvárosban játszódik, középpontjában a család közösségével, és egy valami kimondatlan, kimondhatatlan titok adja az alapkonfliktusát. Keegan novelláinak túlnyomó többségével szemben azonban az *Ilyen apróságok* határozottan pozitív hangnemet üt meg: a cselekmény fókuszában Bill Furlong szénkereskedő áll, aki 1985 karácsonyán a lelkiismerete szerint dönt, még akkor is, ha ezzel potenciálisan az addig felépített egzisztenciáját veszélybe sodorja. Felmerül persze a kérdés, hogy a karácsonyi csodák szavatóssági ideje kitart-e húsvétig, azaz lehet-e az önmagunkba szállás, jobbá válás év vége felé már-már obligát módon divatos imperatívusza az év többi részében is hiteles válasz a huszadi század végének kihívásaira.

A kisregény lehangsúlyosabb intertextusában, Charles Dickens *Karácsonyi énekében* Scrooge, miután szembesül zsugorisága eredményeivel, a karácsony szellemeinek su-

gallatára legalábbis az elhibázott döntéseinek egy részét helyre tudja hozni, és a viselkedésének alakításával az őt körülvevő problémák többségét is orvosolni tudja. Bill Furlong azonban talán a kortárs irodalom egyik legigazabb embere: keményen dolgozik, és mivel katolikus hite ellenére, „magáévá tette a protestáns erényeket – korán kelt, és nem ivott –, megbízható ember hírében állt” (15). Szerető apa és férj, megértő főnök, jó szomszéd, végtelenül empátikus a nélkülözőkkel és segítségre szorulókkal szemben, ami talán azzal magyarázható, hogy lányanya édesanyja egy idősebb hölgy nagyvonalúságának köszönhetően tudta őt békében felnevelni. A nyolcvanas évek Írországnak társadalmi környezete azonban nem az ilyen, nagylelkű, kedves emberek természetes közege: a többség éheznek, tombol a munkanélküliség és a gazdasági recesszió, aki csak teheti, kivándorol, miközben a szomszédos Észak-Írországnak dúl a polgárháború, azaz a „Bajok” (Troubles). Eközben Furlong és családja takarékos pragmatikusságában, látástól vakulásig munkájában, még ünnepeinek folyamatos tüsténkedésében is kirajzolódó protestáns etika mellett egy, a katolikus egyház által kézben tartott intézménycsoport befolyása alatt áll az egész kisváros. A zárda és iskola mellett titokban ugyanis egy Magdolna-mosodát is üzemeltetnek az apácák, amelyeket egészen 1996-ig a közvetlen környezetük tudtával és hallgatóságos beleegyezésével olyan fiatal nők ingyenmunkájával tartottak fenn, akiket a családjuk valamiért kivetett magukból: többnyire házasságon kívül teherbe esett lányokról van itt szó, akiknek gyermekét örökbe adták, őket magukat pedig megalázó körülmények között, kínzások és megszegyenyítések közepette dolgoztatták. Ebben az értelemben tehát könnyű Ebenezer Scrooge-nak megjavulni, mint Bill Furlongnak, aki eleve „jó” volt, az őt körülvevő társadalmi problémákat azonban nem képes egyéni döntéseivel megoldani.

Az a társadalmi konszenzus ugyanis, amelyen az *Ilyen apróságok* világa alapul, elsősorban egy egészséges távolság megtartásában érdekelt, hiszen „annyi minden tűnik szebbnek, ha nincs olyan közel” (51), maga a zárda például, „dérlepte tiszafaival és örökzöldjeivel” (37) egyenesen karácsonyi képeslapra hasonlít. Ezt a logikát támasztja alá a kötet kiválóan kigondolt borítója is, amely id. Pieter Brueghel *Vadászok a hóban* című festményéből szerepeltet részleteket, ugyanakkor a kép előterében álló, jól kivehető, közeli emberalakok nem kerültek rá a könyvre. Hasonlóképpen a városka lakói sem folynak bele olyasmibe, amiről bár tudják, hogy etikátlan, őket magukat közvetlenül nem érinti – ilyen például Bill felesége, Eileen, aki kifejezetten arra biztatja férjét, hogy ne keveredjen bele a méltatlan körülmények között tartott mosodai lányok történetébe: „ha boldo-

O. Réti Zsófia

(Miskolc, 1986)

A Debreceni Egyetem Brit Kultúra Tan-székének adjunktusa. A Debreceni Egyetem magyar-angol szakán, illetve a Közép-európai Egyetem szociológia és szociálpolitika szakán szerzett diplomát. Doktori disszertációját 2015-ben védte meg; dolgozatának címe: „Nekünk nyolcvan” – Közelítések a nyolcvanas évek magyar kulturális emlékezetéhez (Korabeli stratégiák, populáris mítoszok és ezek utóélete). Szakmai érdeklődési területe a kortárs brit irodalom, illetve kulturális emlékezet, a népszerű kultúra és a videojátékok kutatása.

gulni akarsz az életben, ha a felszínen akarsz maradni, muszáj szemet hunyni bizonyos dolgok fölött” (43), érvel, hiszen ilyesmi szerinte velük és a lányokkal nem történhet meg, mintha egyenes összefüggés lenne a szülői féltés és a „bajba keveredés” elkerülhetősége között.

Mindez, ahogyan a kisregény egésze is, értelemszerűen a társadalmi nem szerepek értékelése és újragondolása szempontjából is releváns. Már eleve a Magdolna-mosodák jelensége is a fiatal nők intézményesített kiszolgáltatottságának, sőt, sok esetben az áldozathibáztatásnak és elhallgattatásnak hírhedt példája, Keegan pedig mindössze néhány oldalban kiváló arányérzékkel skicceli fel a lányok testileg-lelkileg megalázott, megfélemlített, ugyanakkor arctalan alakjait. Az *Ilyen apróságok* újítása azonban nem az, hogy a Magdolna-mosodák horrorisztikus megaláztatásait bemutatja – ezt többen, többféle médiumban megtették már. Miközben a kisregényből egy olyan társadalom rajzolódik ki, amely rendszerszinten űzi a női test kontrollálásának biopolitikáját, Bill Furlong környezetét évtizedekkel meghaladó módon, egyszerűen, pragmatikusan feminista: rendre felvállalja, hogy egyáltalán nem sajnálja, hogy lányai vannak és nem fia, sőt, a zárda főnökszonyának egészen csípősen szól vissza ezzel kapcsolatban: „Mi bajom lenne a lányokkal? [...] Édesanyám is lánynak született. És ez igaz szentségre meg az anyémekre is mind” (59). A kötet a kiszolgáltatott-kiszármányolt nőiség ellenpontjaként tételezhető hegemon maszkulinitás helyett Bill Furlong személyében egy alternatív, gondoskodáson, törődésen és odafigyelésen alapuló férfiaságmintát ajánl.

A távolságtartással szemben megfogalmazott odafordulás igényének kontextusában értelmezendő a cím is, Keegan pedig nagyon világosan, patikamérleggel adagolja az „apróságoknak” azokat a lehetséges olvasatait, amelyek nemcsak a regény világát, de bölcséleti tétjét is meghatározzák. Egyrészt ugyanis ott vannak az olyan apróságok, amelyeket Furlong a feleségével akarna megosztani: a zárdában élő mosodai lányokhoz hasonlóan ezek is élettragédiák, a nélkülözés, rossz családi minták és hibák kibogozhatatlan keverékei, amelyek objektíven szemlélve valóban nem érintik a Max Weber-i protestáns etikában megigazultakat. Ilyen például, hogy egy kislány a macska táljából szűrösli a tejet, hogy „Mick Sinnon kislány ma megint aprófát gyűjtögetett odakinn az úton (17) – az apróságok, amelyekre Eileen egykedvűen azt mondja, hogy „mindig van, aki a rövidebbet húzza” (17), Bill azonban nem tud mellettük szó nélkül elmenni. Ugyanakkor apróságok határozzák meg azt is, hogy az egyén hogy képes funkcionálni a társadalomban, így az illem és az általánosan kedves diszpozíció elsajátítása, a „fontos apróságok” (16) megtanulása már elég lehet a beilleszkedéshez. Ez ugyanakkor, a kemény munkával és mértéktelenséggel együtt még nem feleltethető meg a *caritas* (gondoskodó szeretet) a keresztény hagyományban isteninek tartott erényének.

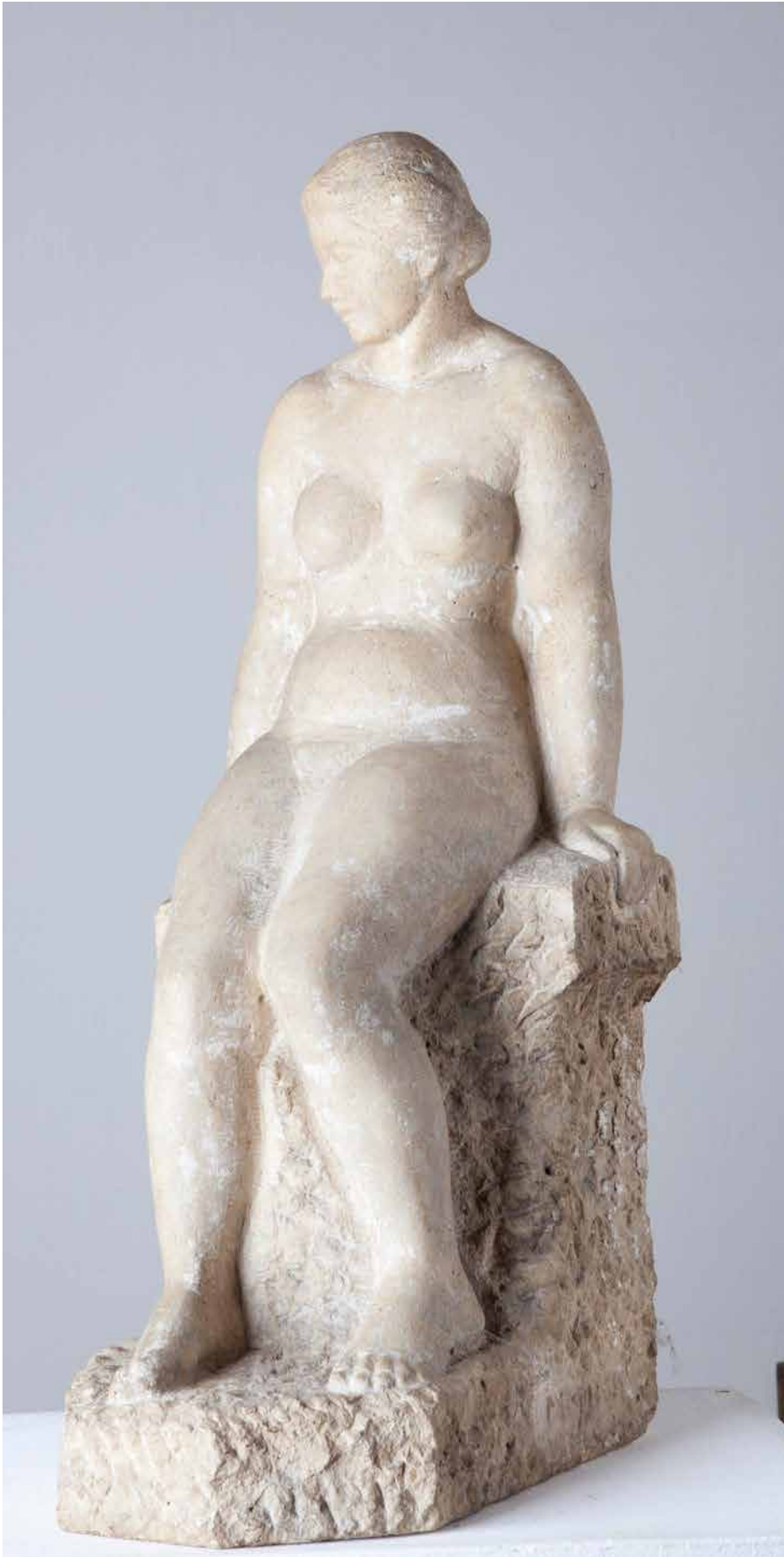
A kisregény folyamán Bill Furlongban egy-

re többször merül fel a kérdés, hogy a szerény anyagi biztonságban, a napok bágyadt kiszámíthatóságában, szerető családban eltöltött élet, amelyben „egyre jobban szaladnak az évek” (32) miért tűnik kevésnek, miért is vágya bárki másra, mint például a rendkívül praktikus karácsonyi ajándéokra, amire egyébként is szüksége van. Az apróság, ami hiányzik, maga az – akár karácsonyi – csoda érzése, hogy valami rendkívüli, varázslatos dolog történik éppen (ahogyan Furlong próbálja helyrehozni a múltbeli csalódását azzal, hogy lányainak azt hazudja, gyermekkorában megkapta a kirakót, amelyikre annyira vágyott, és nem egy amúgy igen hasznos meleg vizes palackot kapott karácsonyra). 1985 karácsonyán azonban ilyen jellegű csoda csak akkor történik, ha valaki – Bill – magára vállalja a csodatételt, azzal együtt, hogy a csodatevők jellemzően meglakolnak jócselekedeteikért.

Ismét megkérdéshetjük tehát, hogy az ilyesféle csodaretorika nem veszíti-e aktualitását, mikor a karácsonyfát ki kell tenni a kuka mellé, hogy mennyire tekinthető az idegenért való, érdek nélküli kiállítás olyan iránymutatásnak, amely 2024-ben érvényes és hatékony megküzdési modellt mutat fel. Talán megfelelő perspektívába helyezi mindezt egy másik díj, amelyet Claire Keegan megkapott az *Ilyen apróságokért*: 2022-ben ugyanis a kisregénynek ítelték a legjobb politikai témájú szépirodalmi műnek járó, rangos Orwell-díjat. Azt, hogy Bill Furlong érdemben segít egy számára teljesen ismeretlen, hányatott sorsú lánynak, csak olyan társadalmi rendszerben tekintjük csodának, ahol a norma a biztonságos távolságtartás, az, hogy mindenki a saját dolgával törődjön, és semmi olyan ügyért ne emelje fel a szavát, amely nem érinti őt közvetlenül. A társadalom ilyen módon szétaprózódik, nincs segítség és nem is lehet támogatást várni senkitől, az egyének a saját buborékjukba, „vak dióként dióban” valóban csak a mindennapok szerencsésen eseménytelen egymásutánjában találnak megelégedést. Ebből a szempontból, bár a kisregény tanulsága karácsonyi történethez illően explicit, az érdek nélküli *caritast* valóban politikai súlyú állásfoglalásként értékeli, amely nemcsak a közösség, de az egyén számára is különleges jelentéssel bír: „Furlong tudta, hogy ennek ára lesz, de egész jelentéktelen életében nem érzett ehhez fogható örömet, még akkor sem, amikor újszülött kislányait először a karjába tették, és meghallotta egészséges, makacs sírásukat” (91). És ez a fajta csodatétel, a könyv gondolatmenetét követve, éppen az *ilyen apróságokon* múlik, ezért is jut Furlong eszébe a regény végén a hölgy, aki az ő édesanyjának segített: „Wilson asszonyra gondolt, mindennapi kedvességeire, ahogyan őt alakította és biztatta, az apróságokra, amiket mondott és tett, meg amiket sose tett és sose mondott, meg amit nyilván tudott, azokra a dolgokra, amikből, ha összeadjuk, kikerekedik egy élet” (91).

(21. Század Kiadó, 2023)

O. Réti Zsófia

Medgyessy Ferenc (1881–1958): Ülő nő (Ülő kislány), 1910–1933, haraszi kő, 100 cm

DR. HORVÁTH NÓRA

1978-ban született Győrben. Filozófus, művészeti író. A Győri Széchenyi István Egyetem egyetemi docense. 2016-tól a Műhely szerkesztője, 2019-től főszerkesztő-helyettese, 2020-tól főszerkesztője.

Tudományos fokozat: PhD (2014), habil. (2022), a filozófiai tudományok területén.

Tanulmányok:

2006–2009: Pécsi Tudományegyetem Filozófia Doktori Iskola; 2002–2006: Szegedi Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar, filozófia szak; 1998–2002: NYME – Apáczai Csere János Kar, tanító szak; 1998–2002: NYME – Apáczai Csere János Kar, művelődésszervező szak.

Főbb kutatási területei: az esztétikai életvitel filozófiai megközelítései; létezésesztétika; George Santayana életműve; amerikai esztétizmus, Edward Perry Warren és Fred Holland Day életműve; amerikai pragmatizmus, pragmatista esztétika; Richard Shusterman filozófiája (szómaesztétika); Frenák Pál életművének filozófiai megközelítése;

A magyar és idegennyelvű publikációk listája elérhető az MTMT adatbázisban.

Önálló kötetei: A szépség szeretői – George Santayana és kortársai (2018 GlobeEdit, 2019 JatePress), Frenák Pál Abécédairé-je – Átjárások a filozófia és Frenák organikus mozgásnyelve között / L'Abécédairé of Pál Frenák – Transverses Between Philosophy and the Organic Movement Language of Frenák (Kortárs Táncért és Jelelő Színházért Alapítvány, Budapest, 2022).

DR. HORVÁTH-MÁRJÁNOVICS DIÁNA

1988-ban született Győrben. Irodalomtörténész, kritikus. 2020-tól a Műhely szerkesztője, a lap kritikarovatának vezetője. A Révai Miklós Gimnáziumban érettségizett. A Pécsi Tudományegyetem Irodalomtudományi Doktori Iskolájában szerzett doktori fokozatot. Az HUN-REN Bölcsészettudományi Kutatóközpont Irodalomtudományi Intézetének tudományos segédmunkatársa. Fő kutatási területei: Mészöly Miklós életműve; a kortárs magyar próza.

Tanulmányok:

2014–2017: ösztöndíjas doktorandusz, PTE BTK Irodalomtudományi Doktori Iskola; 2011–2013: esztétika szakos bölcsész (MA), PTE BTK; 2010–2013: magyar nyelv és irodalom szakos bölcsész, irodalomtudomány szakirány (MA), PTE BTK;

2007–2010: alapszakos szabad bölcsész (esztétika szakirány), magyar minor (BA), PTE BTK.

Publikációk listája elérhető az MTMT adatbázisban.

Önálló kötete: Örökölt blende. Példázatos irodalom és a Mészöly-hagyaték (2021 Kijarat Kiadó).

KURCSIS LÁSZLÓ

1950-ben született Csornán. Grafikusművész. 1990-től a Műhely arculattervezője.

Tagság: Magyar Grafikusművészek Szövetsége, Magyar Alkotóművészek Országos Egyesülete, Győri Grafikai Műhely, Art Flexum Művészeti Társaság, Nyugat-Szlovákiai Képzőművészek Egyesülete, Art World Hungary Egyesület. 1975 óta szerepel csoportos és egyéni kiállításokon Magyarországon és külföldön egyaránt. Rendszeres résztvevője a magyar és nemzetközi művésztelepeknek. Alkotásai számos közgyűjteményben és magánkollekcióban megtalálhatók itthon és külföldön egyaránt. Szuverén alkotói munkáját gazdagítja és végigkíséri a művészetoktatói, kiállításrendezői és tervezőgrafikusi tevékenysége, amit a győri Műhely kulturális folyóirat harminc évfolyamának arculattervei, több mint száz könyvborító, kereskedelmi és kulturális plakát is reprezentál.

Tanulmányok:

Dekoratór és Kirakatrendező Iskola, Budapest 1969–1972, Mártélyi művésztelep 1972–1986, Pedagógiai Főiskola, rajz szakirány Győr 1975–1979, Képzőművészeti Egyetem Budapest 1979–1983.

Díjak: 1973 Petőfi-pályázat I. díj, 1986 Győri Grafikai Műhely-ösztöndíj, 2000 Győr Város Kultúrájáért díj, 2003 Győr Város ezüst emlékérmé, 2003 Győr-Moson-Sopron Megye ezüst emlékérmé, 2005 Megyei Tárlat Győr, Művészeti Alap díja, 2007 Regionális Képzőművészeti PRÍMA Díj (megosztva, Art Flexum Művészeti Társaság), MAOE Alkotói Támogatás, 2008 Megyei Tárlat Díja, 2014 Téli tárlat díja, 2014 Art Flexum Művésztelep díja.

TAKÁCS NÁNDOR

1983-ban született Mórán. Költő, 2021-től a Műhely szerkesztője, a lap szépirodalmi rovatait (vers és próza) vezeti. A Panonhalmi Bencés Gimnáziumban érettségizett. Versei 2007 óta jelennek meg irodalmi folyóiratokban. Pedagógusként a diákok szövegértelmezési és szövegalkotási kreativitásának fejlesztésével foglalkozik. Tanulmányok: 2014–2017: magyartanár szak (MA), PE MFTK; 2009–2011: biológiatanár szak (MSc), PTE TTK; 2001–2009: biológus szak (Evolúció–Ökológia–Szisztematika szakirány), ELTE TTK.

Önálló kötetei: Kolónia (2014 Napkút Kiadó); Rádiócsend (2024 Napkút Kiadó)

KULTURÁLIS ÉS INNOVÁCIÓS
MINISZTERIUM

Kulturális És Innovációs Minisztérium

Győr Megyei Jogú Város Önkormányzata

PALATIA Nyomda és Kiadó Kft.

Nemzeti
Tehetség
Program

Nemzeti Tehetség Program

Petőfi Kulturális Ügynökség

Magyar Művészeti Akadémia

Beck Ö. Fülöp (1837–1945): Nyilazó lovas, 1914, bronz, 22 cm

műhely

KULTURÁLIS
FOLYÓIRAT

2024

1

950,- Ft

Palatia
Nyomda és Kiadó Kft.

KULTURÁLIS ÉS INNOVÁCIÓS
MINISZTERIUM

 Nemzeti
Tehetség Program